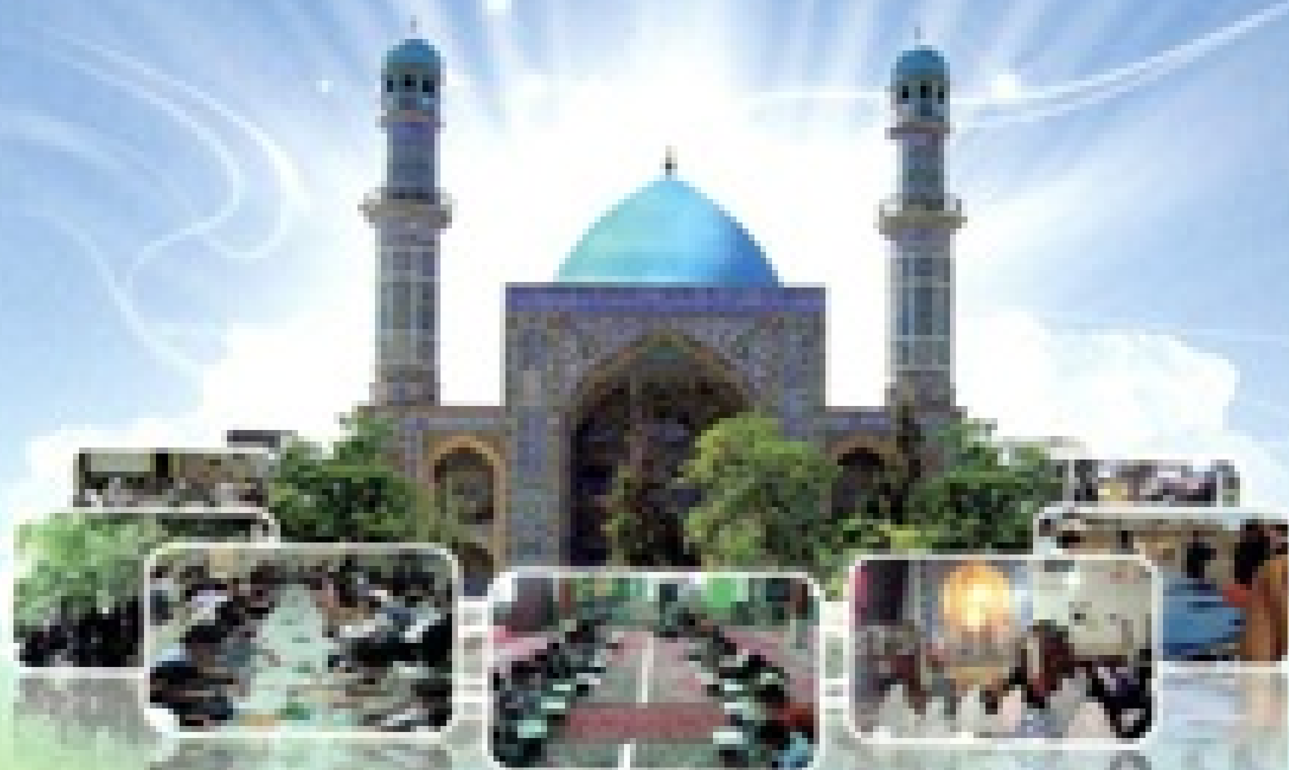
ویژه ائمه جماعات، فعالان فرهنگی و مربیان

منشور اجرایی

فعالیت های فرهنگی در مسجد

با رویکرد کادرسازی

محمد بیرانوند

بسم الله الرحمن الرحیم

منشور اجرایی فعالیت های فرهنگی در مسجد با رویکرد کادرسازی

نویسنده:

محمد بیرانوند

ناشر چاپی:

اقیانوس معرفت

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

منشور اجرایی فعالیت های فرهنگی در مسجد با رویکرد کادرسازی

مشخصات کتاب

سرشناسه : بیرانوند ، محمد، ۱۳۵۲ -

عنوان و نام پدیدآور : منشور اجرایی فعالیت های فرهنگی در مسجد با رویکرد کادرسازی « ویژه ائمه جماعات فعالان فرهنگی و مربیان»/ محمد بیرانوند.

مشخصات نشر : اصفهان: اقیانوس معرفت ، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۲۴۰ص.

شابک : ۴۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸۶۰۰۵۳۰۱۴۹۶

موضوع : مسجدها

موضوع : مسجدها -- برنامه های فرهنگی

موضوع : ائمه جمعه و جماعت

رده بندی کنگره : BP۲۶۱/ب۹م۸ ۱۳۹۰

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۷۵

شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۰۵۲۳۹

منشور اجرایی فعالیت های فرهنگی در مسجد با رویکرد کادرسازی

مؤلف: محمد بیرانوند (برای مؤلف)

ویراستار: فریبرز راهدان مفرد

مدیر تولید: سید محسن موسوی (۰۹۱۳۳۰۰۵۷۵۴)

قیمت: ۴۲۰۰ تومان

پخش: ۰۹۱۳ ۹۱۳ ۳۸۱۹

ص :۱

اشاره

بسم الله الرحمن الرحیم

تقدیم به:

روح پدر عزیزم

مرحوم اکبر بیرانوند

ص :۲

منشور اجرایی

فعالیت های فرهنگی در مسجد

با رویکرد کادر سازی

«ویژه ائمه جماعات، فعالان فرهنگی و مربیان»

محمد بیرانوند

ص :۳

فهرست مطالب

ص :۶

ص: ۷

ص :۸

ص :۹۰

ص :۱۰

ص :۱۲

مقدّمه

زندگی با بینش توحیدی حرکت به سوی الله و تمام کمالات است و همین بینش ما را ملزم به دستگیری و هدایت و سوق دادن همگان به سوی هدف می نماید. زندگی در عصر انتظار نیز وظایفی را به عهده ی شیعه گذاشته که از آن جمله تربیت نیروهای مؤمن، متعهد و کارآمد است. مسجد، می تواند بهترین بستر برای این مسأله باشد؛ زیرا مسجد بی تردید از مهم ترین پایه های ترویج فرهنگ اسلامی است.

در این نوشتار، به شیوه های جذب، چگونگی طراحی یک تشکیلات، ظرفیت سازی برای ایجاد تعلّق، رشد همه جانبه، و ارزیابی و نظارت و چگونگی اجرای فعالیت های فرهنگی در مسجد پرداخته شده است تا ارایه گر الگوهای عملی برای مربیان در راستای «کادرسازی» باشد. در صفحات پیش رو، مفهوم «کادرسازی» و راهبردها و راهکارهای آن را به تفصیل بیان خواهیم کرد و الگوها و روش های عملی آن را نیز در قالب برنامه های عملیاتی و اجرایی به بحث خواهیم گذاشت.

این موضوع ما را در ساختن هویت مسجد، به عنوان یک پایگاه مهم اجتماعی و فرهنگی در جامعه ی اسلامی یاری خواهد نمود.

ص: ۱۳

واضح است که رسیدن به مسجد طراز اسلامی تنها به این موضوع خلاصه نمی شود.

در رابطه با مسجد پرسش های بسیاری قابل طرح است که باید در جای خود به آنها پرداخت. و در این نوشتار درصدد پاسخ گویی به هیچ کدام از این پرسش ها نیستیم. تمام این پرسش ها و صدها پرسش دیگر درباره ی مسجد در زمره ی مسایل پر اهمیتی است که باید به آن پرداخته شود اما محور اساسی این نوشتار، «کادرسازی» است. با این وجود، در میان نهادن برخی از این پرسش ها خالی از لطف نخواهد بود:

چه عواملی باعث جلب و جذب به مسجد می شود و چه عواملی باعث بی رونقی مساجد می گردد؟

شورای عالی انقلاب فرهنگی چه مصوباتی پیرامون مسجد دارد و چرا مصوبات ابلاغی این شورا به ادارات و نهادها پیرامون مساجد اجرا نمی گردد؟

سازمان ها و ادارات و نهادهای دولتی در حکومت اسلامی چه وظیفه ای نسبت به مسجد دارند و آیا تا به حال توانسته-اند وظیفه ی خود را پیرامون مسجد به نحو احسن انجام دهند؟

چرا نهادها از مسجد در راستای گزارش-گیری و ابزاری برای اجرای فعالیّت های خود بهره برداری می نمایند و آن گونه که باید به فکر برنامه سازی برای مسجد و خدمت رسانی به آن نیستند؟

در جوامع دیگر، دولت ها چه دینی و چه لائیک نسبت به مسجد چه خدماتی دارند؟

چه کسانی باید متولّی اجرای برنامه-های فرهنگی در مسجد باشند؟

ص:۱۴

ساختار فیزیکی مسجد باید چه ویژگی و استانداردهایی داشته باشد؟

چرا تا به حال شاخص های ارزیابی کیفی مساجد طرح ریزی و تدوین نشده است و لذا ما نمی توانیم هیچ کدام از مساجد کشور را ارزیابی نماییم؟

مساجد نمونه ی کشور کدامند و چه خصوصیاتی دارند و چه برنامه هایی را اجرا نموده اند؟

چرا نهادهایی که رسالتشان فرهنگ سازی در جامعه است، جایگاه رفیع مسجد و نقش آن را در اعتلای فرهنگ دینی به خوبی تبیین نکرده اند؟ آیا نهادهای متولّی تبلیغ و ترویج دین توجّه به مسجد را از اولویت های کاری خود قرار داده اند؟

چرا هزاران روستای بدون مسجد در کشور وجود دارد؟

در مدیریت فرهنگ و فرهنگی کشور، اندیشمندان و نظریّه پردازان چه رسالتی نسبت به مسجد دارند و تاکنون چه اندازه مبانی نظری، و اهمیت و توجّه و برنامه سازی برای مسجد را جزء کارهای خود قرار داده اند؟

راستی، تا به حال از طریق رسانه ی ملی چه تصویری از مسجد در ذهن مخاطبان ساخته شده است؟

خانواده ها در راستای تربیت دینی فرزندانشان، چگونه باید آنان را به مسجد علاقه مند سازند، و به این واسطه از خطر آسیب های اجتماعی مصون نگه دارند؟

فعالیت های آموزشی و تربیتی در آموزش و پرورش و آموزش عالی کشور در راستای رشد متوازن و همه جانبه ی فرهنگی و تربیت افراد، چقدر منجر به پرورش انسان های مسجدی شده است؟

ص :۱۵

آیـا از پیـام هـای رهبر معظّم انقلاب به اجلاس سالانه ی نماز بهره گیری مناسب می-شود؟ آیا پیام های ایشان محور فعالیت-های مراکز فرهنگی کشور برای اعتلای فرهنگ مسجد قرار می گیرد؟

چه آموزش ها و مهارت هایی برای ائمه ی جماعات و خادمین و مربّیان مساجد برای مـدیریت فعالیّت های فرهنگی ضـروری است و چه نهادی باید عهده دار این کار باشد؟ و...

برای شـناخت بهتر هویّت مسـجد، و روشن شـدن وظـایف مـا در قبـال آن، پیـام مقـام معظّم رهبری به اجلاس نماز سال ۸۹ و سال۹۰ جامع ترین و کامل ترین سند است که می تواند به عنوان راهبردی اساسی مد نظر قرار گیرد.

در پایـان وظیفه ی خود می دانم از تمـام کسـانی که در به ثمر رسـیدن این کتاب متحمّل زحمت شدنـد به ویژه حجه الاسـلام والمسلمین مهدی دهشتی و جناب اصغر جمشیدیان قدردانی و تشکّر کنم.

همچنین از مشورت هـای حجـج اسـلام محمـد قطـبی، علیرضـا تقی زاده و یزدان رضوانی و جنـاب دکتر امیر رضـا نقش که با تیزبینی عالمانه هدایت گر این نوشتار بودند تشکر نمایم.

در ضمن از خوانندگان محترم درخواست داریم که ما را از راهنمایی و پیشنهادات و انتقادات خویش محروم نفرمایند

و با ارسال برنامه های قابل اجرا در مساجد با کیفیت اجرای آن، در تکمیل این نوشتار سهیم باشند. (۱)

ص: ۱۶

۱- Email :mohammad.biran@yahoo.com.

پیام مقام معظّم رهبری به نوزدهمین اجلاس سراسری نماز پیرامون مسجد

«بسم الله الرحمن الرحیم»

پدیـد آوردن هویتی به نام مسـجد، نخست در قبا و سـپس در مدینه در شـمار زیباترین و پرمغزترین ابتکارهای اسـلام در آغاز تشـکیل جامعه ی اسـلامی است: خانه ی خـدا و خانه ی مردم؛ خلوت انس با خدا و جلوت حشـر با مردم؛ کانون ذکر و معراج معنوی و عرصه ی علم و جهاد و تدبیر دنیوی؛ جایگاه عبادت و پایگاه سـیاست، دوگانه های به هم پیوسته ای است که تصویر مسجد اسلامی و فاصله ی آن با عبادتگاه های رایج ادیان دیگر را نمایان می سازد.

در مسجد اسلامی، شور و بهجت عبادت خالص با نشاط زندگی پاک و خردمندانه و سالم، در هم می آمیزد و فرد و جامعه را به تراز اسـلامی آن نزدیک می کنـد. مسـجد، مظهر آمیختگی دنیا و آخرت و پیوسـتگی هر دو جامعه در دیـدگاه و اندیشه ی مکتب اسـلامی است. بـا این نگـاه، دل هـای ما برای مسـجد می تپـد و از شوق و احساس مسؤولیت، لبریز می گردد. امروز در میان مساجد ما کم نیستند آنهایی که می توانند نمایی از این تصویر زیبا و شوق انگیز را به نمایش

درآورنـد. حضور نسل جوان پاک نهاد ما و حضور روحانیون و معلّمان آگاه و دلسوز، مسـجدهایی را به درستی کانون ذکر و عبادت و اندیشه و معرفت ساخته و یادهای عزیز و گرانبها را در دل های ما برانگیخته است. لیکن تا این وظیفه به تمام و کمال گزارده نشود هیچ یک از ما نباید و نمی توانیم از خطری که از کمبود مسـجد و ضـعف و نارسایی، جامعه و جوانان و خانواده هـا و نسـل های آینـده را تهدیـد می کنـد، غافل بمانیم و خود را از برکات عظیمی که مسـجد تراز اسـلامی به کشور و نظام و مردم هدیه می کند محروم سازیم.

نخستین مطلب مهم، بنای مسـجد و حضور روحانی شایسـته در آن است. هم اکنون با وجود ده ها هزار مسجد در کشور، جای هزاران مسـجد دیگر در روسـتاها، شـهرها، شـهرک هـا و مجتمع هـای ساختمـانی خـالی است. دسترسـی آسان به مسـجد، نیاز ضروری مؤمنان و جوانان و نوجوانان ما است. روحانی پرهیزگار، خردمنـد، کارشـناس و دلسوز در مسـجد، همچون پزشک و پرسـتار در بیمارسـتان، روحیه و مـایه ی حیـات مسـجد است. امامـان جمـاعت بایـد آماده سازی خویش برای طبابت معنوی را وظیفه ی حتمی خود بداننـد و مراکز رسـیدگی به امور مساجـد و حوزه های علمیه در همه جا آنان را یاری دهند. مساجد باید مـدرس تفسـیر و حـدیث و منبر معارف اجتماعی و سیاسـی و کانون موعظه و پرورش اخلاق باشـد. زمزمه ی محبّت متولّیان و مـدیران و امنای مساجد باید دل های پاک جوانان را مجذوب و مشـتاق کند. حضور جوانان و روحیه های بسـیجی باید محیط مسـجد را زنده و پرنشاط و آینده پو و لبریز از امید سازد. میان مسـجد و مراکز آموزشـی در هر محل همکاری و پیوند تعریف شده و شایسته ای برقرار گردد. چه نیکوست

ص :۱۸

دانش آموزان برجسته و ممتاز در هر محل، در مسجد و در برابر چشم مردم و از سوی امام جماعت، تشویق شوند. مسجد باید رابطه ی خود را با جوانانی که ازدواج می کننـد و به کسانی که به موفقیت علمی، اجتماعی، هنری و ورزشی دست می یابند، بـا صـاحب همّتـانی که کمـک به دیگران را وجهه ی همّت می سازنـد، بـا غمدیـدگانی که غمگسـاری می جوینـد و حتّی با نوزادانی که متولّد می شونـد برقرار و مسـتحکم کند. مسـجد باید در هر منطقه و محل، مأمن و مایه ی خیر و برکت باشد و به طریق اولی وسیله ی زحمت و آزار مجاوران نگردد.

پخش صـداهای آزاردهنـده به ویژه در شب و هنگام آسایش مردم، کاری ناروا و در مواردی خلاف شـرع است. تنها صـدایی که باید از مسجد در فضا طنین بیفکند بانگ اذان با صوت خوش و دلنواز است.

عمران مساجد و پرداختن به آرایه های معنوی و ظاهری آن، وظیفه ی همگان است. و هر کسـی به اندازه ی توان و همّت باید در آن سـهیم گردد. مردم، شـهرداری ها و دسـتگاه های دولتی هریک در آن باید سـهمی ایفا کنند و روحانی دانا و مسؤولیت پذیر و پرهیزگار می تواند و می باید محور این منظومه ی تلاش مقدّس باشد.

از خداوند متعال توفیق همگان را مسألت می کنم و برای روحانی مجاهد و خدمتگزار، جناب حجت الاسـلام والمسلمین آقای قرائتی دوام عمر و نشاط و توفیق روزافزون از خداوند می طلبم.»

والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته

سیّد علی خامنه ای

۸۹ /۱۸/۷

ص :۱۹

پیام مقام معظّم رهبری

به بیستمین اجلاس سراسری نماز در بوشهر

« بسم الله الرحمن الرحیم»

ادیان الهی با تشریع نماز، کام تشنه ی فطرت انسان را سیراب می کنند و او را از سرگشتگی و گمراهی در فرونشاندن این عطش طبیعی نجات می بخشند.

تکرار نماز در هر روز و شب، فرصت و نعمتی است که آدمی را از غرقه شدن در غفلت می رهاند، به او مجال حضور دل آگاهانه در برابر خدا می بخشد، جان او را صیقل می دهد و گوهر باطن او را درخشان می سازد.

ذکر و نماز و نیایش آن گاه که با سامان زندگی اجتماعی به هم می آمیزد، معجزه ی اسلام را در آرایش منظومه ی احکام عبادی آن آشکار می سازد.

مسجد مظهری از این هم آمیختگی است، نماز در مسجد و با جماعت مؤمنان، همگانی نشستن بر گرد سفره ی میهمانی خداوند است و این خود بارش رحمت الهی را انبوه تر و دلنشین تر می سازد.

به برکت نماز، فضای مسجد نورانی و عطرآگین می شود و سخن حق و آموزش دین و اخلاق و سیاست در آن بیش از هر جایی دیگر

بر دل و جان می نشیند و به زندگی فرد و جامعه سمت و سوی خدایی می دهد.

مسجد را با این نگاه باید نگریست، روح مسجد کالبد زندگی را پر نشاط و پر انگیزه می سازد. در هر جا سامان زندگی است، مسجد مرکز وکانون اصلی است. در بنای شهر و روستا، در مدرسه و دانشگاه، در مراکز جمعیتی از بازارهای کسب و کار تا فرودگاه ها و جاده ها و پایانه های سفری و تا آسایشگاه ها و بیمارستان ها و بوستان ها و گردشگاه ها، در همه و همه، باید مسجد را همچون قطب و محور بنا نهاد.

مسجد در همه جا باید پاکیزه، زیبا و آرام بخش باشد، مدیریت محتوایی و معنوی مسجد که بر دوش روحانی مسجد است باید خردمندانه و مسؤولانه و حتی عاشقانه باشد. حوزه های علمیه برای آماده سازی روحانیانی در این طراز وظیفه ای ذاتی و طبیعی دارند. اگر مسجد کیفیت شایسته ی خود را بیابد هزینه های مادی و معنوی بسیاری از دوش جامعه و مردم و مسؤولان برداشته خواهد شد.

به امید آن روز و با سلام بر حضرت بقیه الله ارواحنا فداه

والسلام علیکم و رحمه الله

سیّد علی خامنه ای

۱۹/۷/۱۳۹۰

ص :۲۱

فصل اول : مساجد و جوانان

اشاره

ص: ۲۳

هر جامعه ای برای تلطیف روان انسان ها و جلوگیری از معاصی، نیازمند معنویت است. وجود مکان های مقدّسی نظیر مسجد، لازمه ی تقویت چنین معنویتی درجامعه است.

مساجد در جوامع مسلمان پیشرو از اهمیت فوق العاده ای برخوردار بوده اند. این مکان های مقدّس با این هدف بنا شده اند که مسلمانان روزانه در آنها گردهم آیند، خداوند را تقدیس کنند و در کنار آن به تبادل آرا و افکار بپردازند. اگر مسلمانان بتوانند بنا به مقتضیات روز، تعریف های مناسبی از کارکردهای مسجد ارایه دهند، جایگاه مساجد همواره در درجات بالایی باقی می ماند.

هدایت و تربیت صحیح جوانان و به کارگیری نیروها و استعدادهای آنان در پیشرفت آینده ی کشور بسیار مؤثّر است. با توجّه به تلاش های دشمن برای فاصله گرفتن جوانان از هویّت فرهنگی و مذهبی، بررسی راه های گسترش دین و موانع دین داری و دین باوری در بین جوانان اهمیت ویژه ای دارد. مسجد به عنوان پایگاهی دینی است که حضور جوانان در آن، بنیاد دینی جامعه را تقویت می کند.

فراهم آوردن زمینه ی حضور شاداب جوانان در مساجد می تواند

ص: ۲۵

تـأثیری بسـزا در بهبود رونـد برنـامه های مساجـد ایجاد نمایـد؛ چرا که جوان احساس می کنـد در وجود او، نیروهای متراکمی وجود دارد و توانایی های جسمی، فکری، عقلی و ... وی می تواند راهگشا باشد. در مقابل، اگر او احساس کند که نمی تواند از این همه توانایی بهره برداری کند، احساس بیهودگی بر او غلبه می کند.

بر این اساس، اسـلام سـفارش می کنـد، فرزنـدان را از کودکی به نماز و روزه عادت دهیـد تا تقیّـد به فرایض در بزرگسالی بر آنان دشوار نگردد.

مقام معظّم رهبری، خطاب به جوانان می–فرماید: «جوان ها سـعی کنند به دانسـته های کنونی خود از اسلام اکتفا نکنند، هرچه بیشتر در صدد فهمیدن و دانسـتن و شـناختن اسلام باشند. باید با قرآن بیشتر مأنوس شد. باید مجالس و محافل اسلامی را بیشتر گرم کرد. سنّت بسیار با برکت اجتماع در مساجد را باید همچنان نگاه داشت. جوان ها مسجد را کلاس درس و صحنه ی رزم بدانند و به مساجد رو کنند.

جایگاه، اهمیت و نقش مساجد

مسـجد پویا برای یک جامعه ی مسلمان بازوی کارآمدی به شمار می رود. چون قادر است مسایل دینی را متناسب با شرایط و احوال زمـان متحوّل کنـد و در این صورت دین برای هر سؤالی در هر زمـانی پاسـخی خواهـد داشت. از همـان روزهـای آغاز نهضت اسلامی بسیاری از امور با مساجد مرتبط بودند؛ امور داوری، قضاوت، حل و فصل (۱)

۱- . حرعاملی(ره)، وسایل الشیعه، ج۷، ص۱۶۷. . ره توشه¬ی راهیان نور، ۱۳۷۶.

دعاوی، مسایل مهم و اساسی اجتماعی، مشورت و طرح جنگ، پذیرش وفود، اعزام نماینده به نقاط دیگر، اجتماعات عمومی، پرستاری بیماران و مجروحان، و اعلام وظایف حکومتی در مسجد صورت می گرفت. به هر کجا که اسلام گام می نهاد، چه مسلمانان آن را فتح می کردند یا می ساختند، به زودی و بی درنگ مسجدی ساخته می شد.

این میراث عظیم که یادگار عصر نبوی است، در طول سال ها دچار فراز و فرودهای فراوانی شده است و حال در دوره ی استقرار حکومت اسلامی انتظار می-رود که حداقل الگوهای آموزشی و تربیتی که در طول دوره ی پر افتخار فرهنگ و تمدّن اسلامی به وجود آمده، احیا شود و نواقص و معضلات مرتبط نیز حل گردد تا مساجد جایگاه مطلوب خود را به دست آورند.

مسلمانان صدراسلام همواره می کوشیدند هر ابهامی را از دین بزدایند. آنها حتی به شکلی عقلانی با یکدیگر و پیروان سایر ادیان به بحث و جدل می پرداختند و از این نظر مسجد از موقعیتی ویژه برخوردار بود. بنا به گفته ی مورخّان، پیامبر شخصاً در مسجد مدینه به تعلیم دین می پرداخت و به پرسش های پرسشگران پاسخ می گفت. گفته می شود دانش تفسیر و نیز مدارس علوم دینی نیز از دل مساجد برآمدند. در چند قرن اوّل ظهور اسلام هم مساجد همچنان عرصه ی تبادل جدیدترین اطلاعات بودند. بعدها نیز هر زمان که جریان اندیشه های نوگرایانه و اصلاح طلبانه در جوامع مسلمان به راه افتاد، در کنار بُعد معنوی، مساجد از کارکرد و جذابیتی فوق العاده برخوردار شده اند. بسیاری عقیده دارند در شرایط کنونی نیز، در صورتی که بستر

مناسب فراهم شود، به خاطر عطش جامعه ی به سرعت در حال تحول ایران نسبت به مسایل معنوی و سؤالات فراوان بی پاسخ مانده، مساجد ما قادر خواهند بود به ابهامات بسیاری پایان دهند و مقدار قابل توجّهی از معضلات و سردرگمی ها را حل کنند.

مسجد با ایجاد آشنایی و پیوند میان مؤمن با نخبگان و صالحان جامعه، بستری مناسب برای پرورش و تربیت روحی، اجتماعی وی فراهم می کند. در مکتب تربیتی اسلام و بسیاری از مکتب های تربیتی دیگر، «انزواطلبی» و «جمع گریزی»، بیماری روحی شناخته می-شود، در حالی که اجتماعی بودن و جمع گرایی در حد معقول آن، نشانه ی سلامت روح و روان انسان و تعادل فکری او به حساب می آید. مسجد با فراخوانی پیوسته ی مسلمانان به جمع، روح جمع گرایی، انعطاف و نظم پذیری را در آنان تقویت می کند. افزون بر آنچه گذشت، «مسجد معمولاً جایگاه طرح مشکلات و مباحث اجتماعی است و به طور طبیعی، با حضور در چنین مکانی روح تعهّد و دردمندی در فرد ایجاد می شود.»

مسجد به عنوان سخنگاهی که ابلاغ پیام دینی را به عهده دارد، مثل هر سخنگاه دیگری، باید با به کارگیری شیوه های کارآمد زبان، تبلیغ خودش را به زبان عصری نزدیک کند تا از تأثیرگذاری لازم برخوردار شود. یکی از اشکالات اصلی سخنگاه های دینی محصور شدن به کارکردها و شاخص های سنّتی است، امّا در عین حال این شیوه های اثرگذار نباید در تقابل با فلسفه ی وجودی مسجد قرار گیرد.

ص :۲۸

نقش روحانیون و مبلّغین مساجد در تربیت جوانان

اشخاص و متولّیان متفاوتی در مساجد نقش ایفا می کنند. از جمله ی این افراد می توان به هیأت امنا، خادم، مسؤولین اجرایی و فرهنگی و ... اشاره کرد، امّا به قطع و یقین می توان گفت اصلی ترین نقش را روحانیون، مربّیان و مسؤولین فرهنگی ایفا می کنند. در بسیاری از مساجد مشاهده شده که فضای مطلوب و امکانات مادی زیادی موجود است ولی آثار تربیتی آنها چندان مطلوب نبوده است و در حالت مقابل، مساجدی با فضا و امکاناتی محدود، توانسته اند به ثمرات عظیم تربیتی برسند، لذا در این بین نقش اصلی را روحانیون، مربّیان و مسؤولین فرهنگی به عنوان مرکز ثقل ایفا می کنند.

تهدیدها

موانع موجود در جذب جوانان به مساجد

جوانان، روحیات و خواسته هایی دارند که مسجد می تواند با برنامه های گوناگون و پر شور و هیجان انگیز، آنان را به سوی فطرت پاکشان بکشد. مثلاً برخی جوانان در مراسم دینی شور و هیجان بیشتری دارند، مثل مراسم سینه زنی و زنجیرزنی.

وضعیت نوین فرهنگی و شکل گیری نظام جدید ارزشی جامعه، دین داری را در مراحل ویژه ای قرار داده و بینش افکار عمومی را نسبت به کیفیت عمل به دستورهای دینی دگرگون کرده است. در این فضا، مسجد به عنوان برترین پایگاه دینی که در گسترش فضایل و تربیت دینی افراد جامعه مؤثّر است، با چالش هایی رو به رو است که از شکوفایی آن جلوگیری می کند.

دین گریزی فقط به سبب تهاجم فرهنگی یا هوا و هوس جوانان

ص: ۲۹

نیست، بلکه علل گوناگونی دارد و باید به صورت واقع بینانه به آن نگاه کرد. عوامل دین گریزی جوانان متنوع است. برخی از این عوامل عبارتند از: بیان نامعقول از برخی مفاهیم دینی، اختلاف های سیاسی و مدیریتی، بحران هویّت معنوی، برخوردهای نامناسب افراد اهل مسجد، توجّه نکردن به نیازهای اساسی نسل جوان همچون ازدواج، کار و مسکن و ... برای برطرف شدن این عوامل باید گروه–ها و سازمان های گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، طرحی اصولی و همه سویه را برنامه ریزی کنند تا مهم ترین قشر اثر گذار جامعه در آینده، از دین گریزان نشوند.

در این بخش سعی بر آن است تا برخی از آسیب ها و موانع بالندگی و استقبال عمومی جوانان از مسجد بررسی شود.

۱ بحران هویّت معنوی

بحران هویت از سال های نوجوانی آغاز می شود و بخشی از سال های آغازین جوانی را نیز در بر می گیرد. بحران هویّت، واژه ای است که برای توصیف ناتوانی نوجوان در پذیرش نقشی که جامعه از او انتظار دارد به کار می رود و سبب مشغولیت بی هدف هیجان های جانشین و ایجاد شخصیت منفعل در جوان می شود. با توجه به آنچه هویّت دینی در اختیار نسل جوان قرار می دهد، اختلال و آشفتگی در آن سبب ضعف دین داری در میان جوانان می گردد؛ زیرا تعهد و مسؤولیت پذیری فرد را در قبال گزاره های دینی کاهش می دهد و این گونه، ضمانت اجرایی احکام دینی کاهش می یابد.

تخریب نظام ارزشی دینی سبب می شود بسیاری از افراد که دچار

بحران هویّت دینی هستند، در پی هویّت منفی باشند و هویتی بر خلاف آنچه اولیای دین در نظر گرفته اند، برگزینند.

برخی از صاحب نظران تعهد را به عنوان سنگ بنای هویّت دینی تلقی می نمایند. با توجّه به آنچه هویّت دینی به نسل جوان می دهد در طرف مقابل، اختلال و آشفتگی در هویّت دینی سبب ضعف دین داری در بین جوانان می گردد. چرا که تعهّد و مسؤولیت پذیری فرد را در قبال گزاره های دینی کاهش داده و به این ترتیب ضمانت اجرایی احکام دینی کاهش می یابد. اختلال در هویّت دینی سبب می شود فرد نه بتواند ارزش های دینی گذشته را ارزیابی نماید و نه آن که صاحب ارزش هایی شود که به کمک آنها بتواند آزادانه برای آینده طرح ریزی کند. با درهم ریختگی نظام ارزشی در نزد جوان، او در دریافت مفاهیم دینی، زمینه ی مثبت و قابل قبولی را احساس نمی نماید، تا انگیزه ای برای انجام دستورات آن داشته باشد. لذا دچار بی تفاوتی و بی مسؤولیتی می گردد. تخریب نظام ارزشی دینی سبب می شود بسیاری از افراد که دچار بحران هویّت دینی می شوند به دنبال هویّت منفی بگردند و هویتی بر خلاف آنچه اولیای دین در نظر گرفته اند برگزینند. بسیاری از رفتارهای ضد اجتماعی و ناسازگاری نوجوانان را می توان از این دیدگاه توجیه نمود.

مسؤولیت گریزی، دلزدگی و بی تفاوتی هرکدام از آثار فقدان هویّت هستند که در عرصه ی دینی در قالب های بی توجّهی به اوامر و نواهی الهی، بی علاقگی نسبت به شعایر، گزاره ها، اماکن، مراسم و نمادهای دینی بروز می کند. با بیان این مطالب مشخّص شد که بحران هویّت دینی سبب تضعیف باورهای دینی، اختلال نظام ارزشی مذهبی و عدم

تقیّد به احکام دینی می شود. مسجد از مهم ترین مفاهیم و گزاره های دینی است که بحران عدم درک صحیح جوانان در خصوص حقیقت وجودی آن، سبب پایین آمدن اعتقاد به آن و ضعف گرایش به حضور در جمع نمازگزاران می گردد.

هویّت جوان، به ویژه جوان امروز، تحت تأثیر عوامل و مؤلّفه های بسیار شناخته و ناشناخته ی برونی و درونی شکل می گیرد. مؤلّفه های هویّت شامل وراثت، خانواده، جامعه، ملّیت، زیست بوم، طبقه ی اجتماعی، فرهنگ عصری ملّی و جهانی، دیانت، گرایش سیاسی، حد تحصیلات، نوع تخصص و عوامل پیچیده و ناشناخته ی بسیار دیگری است که باید با مطالعه ی دقیق و جامع علمی نسبت به تبیین و تحلیل آنها اقدام نمود. این عوامل هر یک منشأ و ملازم ظهور و بروز مقتضیاتی است که در تخاطب و ترابط با جوان و تنظیم مناسبات با این نسل، باید آن مقتضیات به طور عمیق، دقیق، کمی و کیفی لحاظ شود.

همچنین، با توجّه به نبود شناخت کافی از اسلام و احکام دین و وجود زمینه ی مناسب در گروهی از افراد جامعه و انقلاب اسلامی، موجب برداشت غلط آنان از دین شده و به انحراف کشیده شده اند. وقتی نوجوان یا جوان در محیط های گوناگون قرار بگیرد و جواب منطقی و مستدل نیز نداشته باشد، برای حفظ غرورش ناگزیر خود را بیگانه با مذهب معرفی می کند و با این روش بر احساس حقارت خود به سبب این ناتوانی ها در مقابل دیگران سرپوش می گذارد و اندک اندک به نفی مذهب کشیده می شود.

بر اساس نظر روانشناسان، هم زمان با دگرگونی های دوران بلوغ و

ص :۳۲

پیدایش تمایل های غریزی، احساس روحی جدید و تمایل شدیدی در جوان پدید می آید که او را به سوی مذهب و سلوک می کشاند. این ارتباط و دگرگونی به گونه ای است که این دوره را دوره ی ماوراء الطبیعه نامیده اند. بنابراین، در صورتی که خانواده، دوستان، مدرسه، محیط اجتماعی و سایر فاکتورهای مرتبط با جوان نتوانند این احساس را به مسیری که شایسته ی اوست و تکامل معنوی و بلوغ فکری وی را در پی خواهد داشت، هدایت نمایند، آن گاه به مرور زمان و در طی سال های بعد، همین فرد تبدیل به شخصیتی بی هویّت و فاقد اصول و خاستگاه فکری، معنوی و اجتماعی خواهد شد، و در مقابل، غریزه هایی همچون تهاجم، تخریب، شرآفرینی، آزاررسانی، مال دوستی و شهرت طلبی می توانند وی را از جاده ی اخلاق و انسانیت منحرف سازند.

۲ تراکم کاری

امروزه بسیاری از شهرنشینان، بخش زیادی از وقت خود را در بیرون از خانه به سر می برند و به دلیل وجود گرفتاری های زندگی و نیازهای اقتصادی، ناچار بیش از یک شغل دارند. این تراکم کاری علاوه بر خستگی جسم، سبب کسالت و افسردگی روحی نیز می شود که برای رفع آن، فرد نیاز به استراحت دارد؛ یعنی بسیاری از شهروندان وقتشان را به دو بخش تقسیم می کنند: قسمتی را در خارج از خانه برای کار و رفع نیازهای زندگی می گذرانند و باقی مانده ی آن را در خانه به استراحت می-پردازند. روزهای تعطیل را نیز به استراحت، تفریح یا دیدار از خویشاوندان می گذارند. در این شرایط جسمی و روحی، حوصله ای برای رفتن به مسجد و حضور در میان

ص: ۳۳

صف های نماز جماعت باقی نمی ماند. در این شرایط، سخن از ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و عبادی مسجد، چیزی جز شعار و نظریه پردازی نیست و تبلیغات هم اثر چندانی نخواهد داشت.

حضور در مسجد، به امنیت روانی و دست کم آمادگی جسمی و روحی نیاز دارد که گوناگونی کارها این آمادگی را از میان می برد. از این رو، ائمه: در روایت ها به تعادل، توجّه همه سویه به مسایل زندگی و خودداری از زیاده روی در بُعد خاص توصیه کرده اند.

۳ هم زمانی برنامه های رسانه و مسجد

در صدر اسلام به دلیل رشد کم جوامع از لحاظ تمدّنی و نهادها و مراکز اجتماعی، به تعبیری مساجد تنها رسانه-ی ارتباطی بین شرع اسلام و توده ی مردم بود که به وسیله ی پیامبر اکرم۹و بعد از آن توسط ائمه ی اطهار: شکل می گرفت.

پیدایش مراکز موازی مساجد، مثل مدارس، فرهنگ سراها و مراکز متعدّد فرهنگی، تعدّد کانال ها و شبکه های تلویزیونی و ماهواره و اینترنت و غیره، سرگرمی های متنوع و برنامه های ورزشی و تفریحی با سرمایه گذاری های کلان، جذب امکانات فرهنگی به منظور اجرای طرح های گوناگون و چیزهای کم اهمیت مثل موسیقی و سرگرمی های بی محتوا، و ارایه ی چهره ی ضعیف از اهل مسجد در فیلم ها، حاضر نشدن پیوسته در مسجد، ضعف تبلیغات، پیام های بی محتوا، پخش برنامه هایی که گاهی به گونه ی غیر مستقیم بر مسجد تاثیر منفی دارد، در زمره ی مسایل مورد توجّه درباره ی مسجد است. (۱)

۱- . فروغ مسجد، ش۳، ۱۳۸۴.

یکی از مهم ترین فعالیت های مسجد، برگزاری مراسم در مناسبت های دینی است که از نقاط قوّت مسجدها به شمار می آید و سبب رونق و شکوفایی مسجد می شود و بسیاری از افراد، با انگیزه ی شرکت در چنین مراسمی در مسجد حاضر می شوند. کیفیت و چگونگی برگزاری این مراسم در تداوم حضور شرکت کنندگان بسیار مؤثّر است. استقبال نمازگزاران از این مجالس به محتوای برنامه، مکان و زمان آن، شخصیت دیگر شرکت کنندگان، تناسب مجلس با نیازها، سلیقه ها و فرهنگ شرکت کنندگان بستگی دارد. اگر این مسایل رعایت نشود، مراسم های مذهبی مسجد، با استقبال خوبی رو به رو نخواهد شد. در این میان، برنامه هایی که رسانه در مناسبت های مذهبی پخش می کند، معمولاً چنین ویژگی هایی دارند و از سطح کمی و کیفی خوبی بهره می برند. بنابر این، افراد با وجود برنامه های رسانه در مسجد حاضر نمی شوند.

بسیاری از کسانی که در مراسم دینی مسجد شرکت نمی کنند، در پاسخ به این پرسش که چرا در مسجد حاضر نمی شوید می گویند: برنامه های تلویزیون از برنامه های مسجد محل پربارتر و بهتر است.

۴- اختلاف ها

مسجد، کانون مردمی و پایگاه اجتماع و وحدت مردم از تمام گروه هاست. مسجد در هنگام نماز، مؤمنان نمازگزار را در کنار هم جمع می کند و همه با رعایت یک نوع آداب، یک خدا را می پرستند و با کنار گذاشتن هر گونه اختلاف از نظر ثروت، سواد، سن، نژاد، موقعیت اجتماعی و جنس به عبادت می پردازند. وجود اختلاف ها و

نزاع ها در چنین فضایی، زمینه ی پراکندگی و حاضر نشدن مردم را در مسجد ایجاد می کند. برخی از این اختلاف ها را بررسی می کنیم:

الف) اختلاف های سیاسی:

مسجد جنبه های سیاسی گسترده ای دارد، ولی اختلاف های سیاسی، حزب گرایی و تعصّب به یک جناح، فضای مسجد را آشفته می کند. گاهی دیده می شود که مسجد بر اساس گرایش های سیاسی، به چند دسته تقسیم می شود و برخی جناح ها در مسجد ویژه ای حاضر می شوند و مخالفان آنان به آن مسجد نمی روند. در این شرایط، گفت وگوی مسالمت آمیز و پرهیز از حرکت های افراطی سیاسی و معیار قرار دادن اسلام برای حفظ وحدت، لازم است. در این میان، امام جماعت نقش تعیین کننده ای دارد.

ب) اختلاف های مدیریتی:

اختلاف میان اعضای هیئت امنا در مسایل جاری مسجد، گاهی سبب ایجاد دو دستگی میان نمازگزاران می شود و فضای مسالمت آمیز مسجد را با نقدهای مخرّب آشفته می کند. مسجد مکانی برای عبادت و آرامش روحی است و این اختلاف ها علاوه بر این که بر کیفیت فعالیت های مسجد اثر بدی می گذارد، مسجد را از آرامش خارج می کند. اهالی محل هم به دلیل اختلاف هیئت امنا انگیزه ای برای حضور در مسجد نمی یابند. نقش امام جمعه، امام جماعت و امور مساجد، در برطرف کردن این اختلاف ها بسیار مؤثّر است.

۵- پایین بودن سطح کمی و کیفی فعالیت های مسجد

در بررسی نقاط ضعف و قوت مسجدها بیان شد که پایین بودن سطح کمی و کیفی فعالیت های مسجد از نقاط ضعف مسجد است که سبب حاضر نشدن افراد در مسجد می شود. از مسجدی که فقط نماز جماعت به صورت خشک و بی روح در آن برقرار می شود، نمی توان شکوفایی و حضور همه سویه ی مردم را انتظار داشت. وقتی مسجد در سطح گسترده فعالیت ندارد، اهالی محل برای حضور در مسجد کم تر انگیزه دارند. این عامل مهمی درحذف فرهنگ مسجد از جامعه است. متأسفانه، بسیاری از مسجدها که امام جماعت همیشگی در آنها حضور ندارد، با این مشکل رو به رو هستند.

۶- نا آشنایی با فضیلت مسجد

نشستن در مسجد، عبادت است و سبب آرامش و رحمت الهی می شود.حاضران در مسجد میهمانان و زایران پروردگار هستند. نشستن در مسجد گنجینه ای بهشتی، بلکه بهتر از نشستن در بهشت است.

رسول خدا۹ فرمودند: ای اباذر! تا زمانی که در مسجد نشسته ای خداوند متعال به تعداد هر نفسی که می کشی، یک درجه در بهشت به تو می دهد و فرشتگان بر تو درود می فرستند و برای هر نفسی که در مسجد می کشی ده حسنه برایت نوشته می شود و ده گناه از تو پاک می گردد.

اطلاع از این موارد، در ایجاد انگیزه و گرایش های اهالی محل برای (۱)

ص: ۳۷

۱- . قال رسول الله۹: یا أباذَرٍ، إن اللهَ تعالی یُعطِیکَ ما دُمتَ جالِساً فی المَسجِدِ بِکُلِّ نَفَسٍ تَنَفَّستَ دَرَجهً فی الجَنَّهِ، وَ تُصَلِّی عَلیکَ الملائکهُ، و تُکتَبُ لَکَ بِکُلِّ نَفَسٍ تَنَفَّستَ فیه عَشرُ حَسَناتٍ، وَ تُمحی عَنکَ عَشرُ سَیِّئاتٍ. (منتخب میزان الحکمه، ص۲۶۶، ح ۹۱۶)

حضور در مسـجد بسـیار مؤثّر است. آگاهی از ثواب بسـیار زیاد نماز جماعت و حضور در مسجد، از لحاظ روانی عامل مهمی برای حضور افراد در مسجد به شمار می رود.

در صدر اسلام، عده ای از مسلمانان گرمای هوا را بهانه قرار می دادند و از حضور در نماز جماعت ظهر خودداری می کردند. پیامبر از این موضوع بسـیار ناراحت شدند. در این اوضاع، آیه ی ۲۳۸ سوره ی بقره نازل شـد: «در انجام همه ی نمازها به ویژه نماز وسطی (نماز ظهر) کوشا باشید و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا به پا خیزید [و تنبلی نکنید].»

۷- برخوردهای نامناسب افراد فعال در مسجد

شاید مهم ترین عاملی که سـبب پر شور و نشاط شدن محیط می شود، شیوه ی برخورد اهل مسجد و نمازگزاران است. در این برخوردهـا بایـد علاـوه بر رعـایت احترام اجتمـاعی، طراوت و سـرزندگی وجود داشـته باشـد و در قـالب برخوردهای خشک، مقـدّس نما و تعصّب گرا، خلاصه نشود. جوان از طریق این برخورها درباره ی حضور یا حاضـر نشـدن در مسـجد تصـمیم می گیرد. علاـوه بر نمـازگزاران، افرادی در مسـجد حاضـر می شونـد که گرایش های دینی کم تری دارنـد و شایـد وضع ظاهری مناسبی هم (از نظر دینی) نداشته باشند. برخورد افراد مسجدی با این افراد، در تداوم حضور آنان در مسجد تأثیرگذار است.

برخی افراد به سبب برخورد نامناسب افراد اهل مسجد، برای (۱)

ص: ۳۸

۱- . مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج۲، ص۲۰۵.

حضـور در مسـجد علاـقه ی چنـدانی ندارنـد. متأسـفانه این برخوردهـای نامنـاسب بیشـتر در برخورد بزرگسالاـن بـا جوانـان و نوجوانان رخ می دهـد که نسل آینـده ی مسـجد را تشـکیل می دهنـد. اجازه ندادن به نوجوانان برای ایسـتادن در صف اوّل و کمک نکردن به آنان برای انجام دادن فعالیت های مسجد، نمونه ای از این بدرفتاری هاست.

استاد مطهری۱ داسـتانی را نقل می کنـد که گویای این حقیقت است. وی می گویـد: «شخصـی که به مسـجد می آمـد و نماز جماعتش ترک نمی شد، توسط یکی از مقدّسـین مورد عتاب قرار می گیرد که اگر مسلمانی چرا ریشت را این طور کرده ای؟ او از همـان جـا سـجاده را بر می دارد و می گویـد این مسـجد و این نمـاز جماعت و این دین و مـذهب مال خودتان. رفت که رفت.»

آنـان که منادیان و ناشـران فرهنگ نمازنـد بایـد راه های ارتباط با جوانان را شـناسایی کننـد و از روش های کارآمـد اسـتفاده نماینـد و خود را جای جوان بگذارند و توقع بیش از حد از او نداشـته باشـند. خوشـبختانه دین واقع بین اسـلام به نکات دقیقی پرداخته که بسیار کارگشا است. وقتی امام علی۷ با خـدمت کارش قنبر برای خرید لباس به بازار رفتند و دو پیراهن دو درهمی و سه درهمی خریداری نمودند، حضـرت علی پیراهن سه درهمی را به قنبر دادند. قنبر گفت: شـما به آن سزاوارتری چون شما بالای منبر می روی و خطبه می خوانی، امام۷ در پاسخ فرمود:

تو جوان هستی و میل جوانی داری. (۱)

ص: ۳۹

۱- . «أَنتَ شَابّ وَ لَکَ شَرَّهُ الشَّبَاب». (مجلسی، بحارالأنوار، ج ۱۰۰، ص۹۳)

در حدیث فوق، امام علی۷ این درس را به همگان داده است که جوان را درک کنند و روحیه او را در نظر گیرند.

گاهی برخورد نامناسب افراد مذهبی در خارج از مسجد، سبب پیدایش این تصور می شود که افراد مذهبی شخصیت اجتماعی و انسانی مناسبی ندارنـد و در نتیجه نسبت به دین و مکان های دینی دلسـرد و وازده می شونـد. این افراد، دین را از رفتار دین داران می آموزند و بدرفتاری آنان سبب دین گریزی می شود که نتیجه و نمود عملی آن، حاضر نشدن در مسجد است.

۸ محیط، اجتماع و فرهنگ

رفتار انسان بر اساس نظام شخصـیتی و هویّت اوست که عوامل گوناگونی از جمله محیط و اجتماع در شکل گیری آن مؤثّرند. انسـان موجودی اجتمـاعی است و بی شـک به تنهـایی نمی توانـد نیازهای خود را برطرف سازد. پس ناچار است در جامعه ی انسـانی زنـدگی کنـد. زنـدگی در کنار اعضای جامعه و رفع برخی نیازها به وسـیله ی دیگران، با توجّه به روحیه ی اثرپـذیری انسان، زمینه ی مناسبی را برای الگو برداری و شـکل گیری شخصـیت او بر اساس محیط پیرامونش فراهم می کند. اگر فرد در محیطی رشـد کنـد که موضوع هـای دینی همچون مسـجد و نماز، ارزشـی نداشـته باشـد یا برخلاف آنها تبلیغ شود، نمی توان انتظار داشت که او به مسجد علاقه مند گردد.

جوانان معمولاً با محیط اطراف و بزرگ-ترها، مشـکلات رفتاری، عقیده ای و سـلیقه ای دارند. این اختلاف، گاهی سـطحی و زودگذر است که در شخصیت و رفتار جوان تأثیر زیادی ندارد، ولی گاهی این

اختلاف ها به ناهنجاری و ناسازگاری جوان می انجامد و به این ترتیب امنیت روحی و روانی لازم برای دین داری از بین می رود. در این میان، مسجد نمی تواند کار مهمی را انجام دهد؛ چون عوامل ظهور ناهنجاری ها در نوجوانان و جوانان چنین است: درک نکردن روحیه ی جوان، الگوی نامناسب، فاصله ی طبقاتی، کم توجّهی خانواده ها.

آنچه موانع مشترک جذب جوانان به مساجد در مدرسه و اجتماع است، که درخور توجّه و جای تأمّل و تعمّق و بازنگری است، وجود دوگانگی و تناقض در گفتار و اعمال است.

از سایر عواملی که بر روی نوجوانان و جوانان تأثیری منفی دارد می توان به موارد زیر اشاره کرد:

دوستان ناباب و معاشران ناصالح، آلوده بودن جوّ عمومی حاکم بر جامعه، محیط ناامن فکری و فرهنگی برای جوانان و کم رنگ شدن تدریجی معنویت در جامعه.

یکی از مهم ترین عواملی که مانع رونق و شکوفایی مسجد می گردد دگرگونی و سست شدن نظام ارزشی جامعه است؛ زیرا ارزش رفتارهای اجتماعی افراد، بر اساس یک نظام رفتاری مشخص می شود.

یکی دیگر از این موانع اجتماعی و فرهنگی، پدیده ی تهاجم فرهنگی است. فرهنگ ملّی ایران با ارزش های مذهبی گره خورده است به گونه ای که مذهب، جزء جدایی ناپذیر هویّت مردم ایران است و دشمن، تهاجمی گسترده را به فرهنگ و هویّت ما برنامه ریزی کرده و آن را پشتیبانی می کند و می کوشد فرهنگ ضد ارزشی غرب را در میان جوانان که قشر آسیب پذیر هستند، گسترش دهند و آنان را نسبت به مفاهیم و احکام دینی بی عقیده کند. بنابراین، مسجد پایگاهی است

که در راه مبارزه با تهاجم فرهنگی می تواند در این جدال نابرابر فرهنگی، جوانان را جذب کند و این قدم بلندی در راه مبارزه با تهاجم فرهنگی است.

فرصت ها

روش های جذب جوانان به مساجد

در بحث عوامل رونق و شکوفایی مسجدها و جذب جوانان به مسجد عوامل متعددی دخالت دارند. در ذیل به بررسی تعدادی از این عوامل می پردازیم.

۱ توجّه به نیازهای جوانان

قدرت جذب کنندگی هر مکانی یا موقعیتی به میزان ارضاء کنندگی آن مکان در رابطه با نیازهای پیرامونی بستگی دارد. جذب کنندگی یک موقعیت ممکن است به دو جهت مورد توجّه قرار گیرد:

گاهی یک موقعیت جذاب است، به خاطر این که فی نفسه جذّاب است؛ چه آن موقعیت نیازی را ارضا نماید و چه ارضا نکند. در اینجا ارزش فی نفسه امور و موقعیت یا مکانی مستلزم این است که خود آن موقعیت واجد ویژگی ها و خصایصی باشد که به نظر بینندگان زیبا و ارزشمند به نظر آید.

عده ای دیگر بر این باورند که ارزشمندی امور و یا جاذب بودن یک موقعیت، به ارزش بیرونی و عینی آن است و آن موقعیت باید واجد ویژگی هایی باشد که به واسطه ی آن بخشی از نیازهای آدمی ارضا شود.

بر اساس دیدگاه دوم، موقعیتی همچون مسجد باید واجد

ویژگی هایی باشد که آن ویژگی ها به ارضای نیازهای مردم منجر شود. بین میزان ارضاکنندگی مسجد و میزان جاذب بودن آن رابطه ی مستقیمی وجود دارد. آدمی نیز رو به موقعیت هایی دارد که این نیازها را ارضا می کنند نیازهایی چون:

الف- نیاز به امنیت، محبّت و تعلّق:

نیازهایی چون امنیت، محبّت و تعلّق به اجتماع نیز از سنخ نیازهای بشری است امّا متمایز از نیازهای فیزیولوژیک. اساساً آدمی به واسطه ی برخورداری از نیازهایی چون امنیت، محبّت و تعلّق از حیوانات متمایز می شود. «مزلو» نیز نیازها را به دو دسته ی کلّی نیازهای فیزیولوژیک و نیازهای روانشناختی تقسیم نموده است. بنابراین، هویّت یابی و معنی بخشی به زندگی انسانی مستلزم تأکید بر ارضای نیازهای روانشناختی اوست، نه صرفاً نیازهای فیزیولوژیک آدمی. مکان هایی که در ارضای این نیازها موفقیت بیش تری دارند از جذابیت بیش تری نیز برخوردارند. البته باید اشاره کنیم که این نیازها نیز بیش تر ناظر بر وضعیت موجود افراد هستند؛ چرا که نیازهای فوق از جمله نیازهای عینی و واقعی افراد است که باید ارضا شوند.

ب- نیاز به خودشکوفایی:

نیاز به خودشکوفایی نیازی است که در عین این که در قلمرو نیازهای روانشناختی است، امّا به لحاظ ماهیت و موقعیت خاص خود، بیش تر در قلمرو نیازهای مطلوب، هنجاری و آرمانی قرار دارد. تمامی انسان ها برای رسیدن به جایگاهی غیر از جایگاه موجود و برای ارضا نیازی غیر از نیاز موجود (فیزیولوژیک، امنیت و ...) تلاش می کنند و

آرمان خواهی آدمی نیز اساساً ناظر بر تأکید او بر ضرورت ارضای نیاز خود شکوفایی است. تبیین جایگاه واقعی آدمی و اینکه انسان به چه درجاتی می تواند نایل آید، نیز زمینه ی ارضا و شکوفایی این نیاز را فراهم می نماید.

محور اساسی دیگر جذب جوانان به مساجد، تشخیص نیاز و انگیزه های جوانان است. پر واضح است که جوانان به انحای مختلف در پی ارضای نیازهای گوناگون خود بر می آیند و در این مسیر به مکان ها و محافلی می روند که در آنجا پاسخی به یکی از نیازهای گوناگون خود بیابند. پس باید دید مساجد و متولّیان آن تا چه اندازه از نیازهای جوانان آگاهی دارند، و در صورت آگاه بودن تا چه پایه در برآوردن این نیازها برنامه ریزی و کار کرده اند. بدین ترتیب، تشخیص نیازهای مختلف جوانان، از جمله نیازهای جسمانی، روانی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و اخلاقی و شناختی جوانان، می تواند گام مؤثّری در جذب آنان به مساجد باشد. وقتی خصوصیات نوجوانی و جوانی شناخته شد، آن گاه برنامه ریزان امور فرهنگی مساجد قادر می گردند برنامه هایی تدوین کنند که متوجه ارضای نیازهای گوناگون جوانان بوده و مطابق با سلیقه ها و روحیه ی جوانان باشد. چنین برنامه هایی برای جذب و پرورش جوانان در مساجد می تواند مؤثّر باشد.

۲- امام جماعت

امام جماعت، مهم ترین عضو مدیریتی مسجد است که می تواند با برنامه ریزی و عملکرد درست، زمینه ی مناسبی را برای پیش برد عوامل حضور مردم در مسجد فراهم کند. درباره ی حضور جوانان در مسجد

نیز عملکرد امام جماعت، شخصیت امام جماعت و چگونگی برخورد او با جوانان، در ایجاد و چگونگی نگرش جوانان نسبت به دین و مسجد بسیار مؤثّر است.

روابط و احترام میان امام جماعت و جوانان نباید در چارچوبی خشک و رسمی باقی بماند و باید به روابط عاطفی بینجامد؛ یعنی امام جماعت به عنوان یکی از دوستان جوانان به شمار رود. امام جماعت برای این که سطح روابطش را با جوانان به این حد برساند باید به مسایل گوناگونی توجّه داشته باشد و همواره جوانان را همراهی کند. او می تواند در مشکلات، آنان را یاری کند، موفقیت هایشان را به آنان تبریک بگوید، از ناراحتی و غم هایشان ابراز تأسف کند، هدایای کوچکی همچون عطر، تسبیح و انگشتر به عنوان یادگاری به آنان تقدیم کند، در صورت امکان، روز تولّدشان را به آنان تبریک بگوید و کارهای دیگر که با توجّه به شرایط امام جماعت و فرهنگ و روحیات اهالی محل دربرقراری وایجاد ارتباط دوستانه و محبّت آمیز مؤثّر است.

بهتر است ارتباط امام جماعت و جوانان به روابط حضوری محدود نشود. برقراری ارتباط کتبی نیز میان جوانان و امام جماعت بسیار مفید است. در این صورت، جوانان از این که امام جماعت به آنان احترام می گذارد و به شکل خصوصی، مطلبی را برای آنان بیان کرده، احساس شخصیت می کنند، به امام جماعت نزدیک شده و مطالبی را که نمی توانند بیان کنند کتبی با امام جماعت در میان می گذارند.

البته امام جماعت پیش از این که درباره ی جلب جوانان به مسجد و برقراری ارتباط با وی اقدام نماید، باید به طورکامل از نیازها و روحیات، ارزش ها، خواسته ها، سلیقه ها، توان مندی ها و آسیب هایی که

جوان را تهدید می کند و راه های رویارویی با آن آگاه باشد. در این صورت می تواند فعالیت ها و برخوردهای خود را با جوانان به شکلی تنظیم کند که علاوه بر رفع نیازهایشان، آنان را به مسجد بکشاند. در غیر این صورت، امید زیادی برای موفقیت امام جماعت در جذب جوانان به مسجد وجود ندارد.

شناخت موانع برقراری ارتباط عمیق و پایدار میان جوانان و امام جماعت، یکی از مهم ترین کارهایی است که امام جماعت باید برای رسیدن به این اهداف انجام دهد؛ چون آگاهی از این موانع، برای انتخاب راه کارهای درست در جهت رفع موانع لازم است.

۳- خانواده و دوستان

خانواده و دوستان از مهم ترین عوامل تشکیل دهنده ی شخصیت افراد هستند که در شکل گیری اندیشه ی تربیتی، سیاسی، تحصیلی و دینی فرد مؤثّر خواهند بود. اگر اعضای خانواده به ویژه پدر و مادر، خود، به مسجد بروند یا به رفت و آمد فرزندشان به مسجد توجّه کنند یا این که فضای خانه به طور کلی با آموزش ها و مفاهیم دینی آشنا باشد، می توان انتظار داشت جوانان با مسجد، میانه ی خوبی داشته باشند.

در خارج از خانواده، دوستان، بر ارزش ها و بینش های جوان تأثیر زیادی دارند. از آنجایی که روابط دوستانه ی جوانان، قوی تر و مؤثّرتر از دیگر رده های سنی است، اهمیت گروه دوستان بیشتر می شود.

خانواده ها باید به گونه ای غیر مستقیم بر دوستان و دوست یابی فرزند خود نظارت کنند و ملاک های دوست خوب و اهمیت دوست

و دوستی را برای جوانان بازگو کننـد تا فرزندشان به وسـیله ی دوسـتان مؤمن و مسـجدی به آموزه های دینی از جمله مسـجد علاقه مند شوند.

۴- امکانات و فعالیت های مسجد

در بحث بررسـی نقاط ضـعف و قوت مسـجدها، به اهمیت گستردگی فعالیت های مسـجد و امکانات آن اشاره شد. با توجّه به ابزارها و شـیوه های نوین فرهنگی، امروزه مسـجدها بـدون امکانات و فعالیت های گوناگون و حساب شده نمی توانند با دیگر مراکز و ابزار به ظاهر فرهنگی رقابت کنند.

بـا توجّه به روحیـات و فضـای فرهنگی جـامعه، مسـجد برای جـذب جوانـان، بایـد دست کم در دو زمینه فعالیت داشـته باشـد: امکانات فرهنگی و امکانات ورزشی.

اگر از سوی مسـجد در محـل، مکـانی برای ورزش جوانـان در نظر گرفته شود یا با برنامه ریزی و هماهنگی هیئت امنا، جوانان مسجد بتوانند از امکانات ورزشی در سطح شهر با تخفیف ویژه استفاده کنند، بسیار مناسب است.

کانون فرهنگی، روزنامه ها، مجله ها، کامپیوتر، کتابخانه، نوارخانه، بانک سـی دی و ویدئو کلوپ از امکانات فرهنگی مسـجد است که با مدیریت صحیح، می تواند برای مسجد درآمدزا نیز باشد و به گسترش امکانات فرهنگی کمک کند.

۵ کلاس های آموزشی

یکی مهم ترین جنبه های مسجد، مسایل آموزشی است. برگزاری برخی کلاس های آموزشی مورد علاقه ی جوانان در جذب آنان مؤثّر

است. کلاس های آموزشی، ورزشی و هنری علاوه بر این که به امکانات زیادی احتیاج ندارد، مورد علاقه و اشتیاق جوانان نیز هست. برگزاری برخی کلاس های کمک درسی، آموزش زبان و کامپیوتر در داخل مسجد یا خارج از مسجد، با برنامه ریزی و هماهنگی مسجد ممکن است.

۶- ارزش دادن به دیدگاه جوانان

جوانان روحیه ی ویژه ای دارند. ستایش خواهی و جلب توجّه کردن دو نوع از خواسته های جوانان در زمینه ی ذهن و عاطفه است. بنابراین، بها دادن به جوانان، عامل مهمی در راستای تأمین خواسته ها و جذب آنان به مسجد است. البته این به معنای اختیار دادن زیاد و غیر منطقی به جوانان و یا پذیرش هر نوع نظر و سلیقه ی آنان نیست. بها دادن به دیدگاه جوانان در مساجد می تواند به شکل های ذیل بر خود جامه ی عمل بپوشاند:

الف ارزش دهی از طریق اعطای مسؤولیت در شورای مرکزی:

هیئت مدیره ی مسجد است که همه ی فعالیت های مسجد را سمت و سو می دهد. بنابر این، عضویت یکی از جوانان متعهد و مؤمن مسجدی در هیئت مدیره به نوعی بها دادن به جوانان است. این اقدام باید سبب ایجاد رقابت سازنده میان جوانان، برای به دست آوردن این پست باشد.

ب ارزش دهی از طریق نظرخواهی

شایسته است بزرگ ترها، اعضای هیئت امنا و امام جماعت، برای فعالیت های گوناگون مسجد، نظر جوانان را جویا شوند و در صورت

امکان، پیشنهادهایشان را اجرا کنند. این اقدام سبب خودباوری و احساس شخصیت در جوانان می شود. آنان از این که می بینند نظرهایشان در تصمیم گیری های مسجد اثر دارد، خوشحالند و مسجد را از خود می دانند.

ج ارزش دهی از طریق واگذار کردن فعالیت های مسجد به جوانان

برخی از کارهای مسجد را می توان به طور کلّی یا جزیی به جوانان واگذار کرد. برای مثال، در یک مراسم، برنامه-ی پذیرایی بر عهده ی جوانان باشد. این اقدام با روحیه ی پرشور و نشاط جوانان تناسب دارد و سبب ایجاد وابستگی جوانان به مسجد می شود.

به بیان خلاصه این که بحث بر سر این است که چگونه می توان میان جوان و مسجد و به بیان دیگر میان دو زیبایی، پیوند و یگانگی آفرید. پرسش اصلی این است که چرا در نسلی که به دلیل «زیباجویی»، نمی تواند از کنار زیبایی روح (مسجد و نماز) ساده بگذرد، اقبال و استقبال و نشاط برای برپایی نماز در مسجد دیده نمی شود؟ باید گفت که روح حقیقی مسجد که همه ی زیبایی ها را در خود دارد، هنوز در معرض دید جوانان قرار نگرفته است. روش های جذاب در ایجاد گرایش به کار گرفته نشده و با گذشت سال ها از پیروزی انقلاب، کانون های دینی و به ویژه مسجد متناسب با نیازهای دینی نسل نوجوان و جوان قدم بر نداشته اند.

ساختن انسان هایی خداترس، متقی و تسلیم در برابر رضای حق و معبود حقیقی در سایه ی تربیت دینی و مذهبی که هم مقتضای فطرت است و هم کنترل کننده ی غریزه و هوای نفسانی، از مؤثّرترین روش هایی است که تنها در مسجد می تواند صورت گیرد.

مسجد می توانـد بهترین پیونـد را در جهت ایجاد تعلقّات معنوی نسل های مختلف با دین برقرار نماید و مهم ترین مکان برای ارتباط عمیق ائمه ی جماعت با افراد محلّه-ی خود و اجرای برنامه های آموزشی و تربیتی، مؤثّرترین شیوه برای بالابردن سطح آموزش عمومی و تربیت دینی و مقابله با هجوم ویرانگر فرهنگ فاسد غرب، باشد. مسجد باید مرکز تحرک و فعالیت اسلامی باشد و روحانیون نباید به صرف بر پایی نماز جماعت بسنده کنند. آنها لازم است کارهای فرهنگی، دینی، تفسیری را نیز در مساجد انجام دهند و شبهات روز را برطرف کنند تا نمازگزاران علاوه بر معنویت، مطالب دیگری هم بیاموزند. بنابراین، لازم است روحانیون محترم مساجد، مطالب روز و شبهات را مطالعه کننـد. در این صورت، مساجد با اقبال خوبی مواجه می شوند. از آن سو، اگر نقش ائمه ی جماعت تنها به نماز خوانـدن منحصر شود، فقط عـده خاصی به مساجد رفت و آمد می کنند و جوانان کمتر به آن تمایل نشان می دهند.

بر این اساس، روحانیون و مبلّغین در مساجد، بایـد پیوسته اطلاعات خود را به روز کنند و آمادگی کامل برای پاسخگویی به مسایل دینی جوانان را داشته باشند. باید برای پاسخ گویی و حل مسایل و مشکلات از برهان و دلایل منطقی و صحیح استفاده کنند تا سخنان آنان تأثیر مطلوب را در جوانان داشته باشد.

مساجد علاوه بر کانون هایی برای بندگی خدا، نماز و عبادت، کانون فرهنگی و اطلاع رسانی صحیح دینی نیز هستند و چنانچه جاذبه های لازم در آنها به کار گرفته شود، به همان نسبت نیز حضور جوانان در این پایگاه ها پررنگ تر خواهد شد.

ص: ۵۰

جاذبه ی طبیعی مسجد، وجود امام جماعت با ویژگی کامل، وجود خادمینی با شرایط متناسب با فرهنگ مسجد، نظافت مناسب مسجد، اذان با صدای خوش و جذاب، کتابخانه ی فعال و همچنین امکانات رایانه ای که مطلوب جوانان امروز است، از جمله عواملی هستند که در نظر گرفتن آنها در جلب و جذب همگان و به ویژه جوانان به مساجد بسیار مؤثّر است.

یکی از مکان هایی که می تواند شخصیت جوان را مطابق آموزه های دینی بارور سازد و روح خداجویی و عدالت خواهی را در اعماق وجود آنان ریشه دار سازد مسجد است که کانون انسان سازی است. بر این اساس، لازم است راهکارهای جذب جوانان و هدایت آنان به مساجد شناسایی شود و مورد اهتمام قرار گیرد تا رفته رفته زمینه های حضور فعال تر جوانان در مساجد فراهم شود.

هدایت و تربیت صحیح جوانان و به کارگیری نیروها و استعدادهای آنان در پیشرفت آینده ی کشور بسیار مؤثّر است. با توجّه به تلاش های دشمن برای فاصله گرفتن جوانان از هویّت فرهنگی و مذهبی، بررسی راه های گسترش و موانع دین داری و دین باوری در بین جوانان اهمیت ویژه ای دارد. برخی از عوامل دین گریزی جوانان چنین است: بیان نامعقول از برخی مفاهیم دینی، عملی نشدن عدالت اجتماعی در سطح جامعه با وجود شعارهای فراوان، توجّه نکردن به نیازهای اساسی نسل جوان همچون ازدواج، کار و مسکن، استفاده ی ابزاری از دین به دست برخی سیاست بازان برای رسیدن به هدف های شخصی و گروهی، نبود برنامه-ریزی درست فرهنگی برای نسل جوان و تهاجم برنامه ریزی شده فرهنگی دشمنان داخلی و خارجی برای انحراف نسل جوان.

ص :۵۱

اگر مساجد از خاصیت تک بُعدی (معنوی گرایی) به سوی چند بُعدی شدن سوق داده شوند و اقدام عملی در جهت نیازهای فردی و اجتماعی نسل جوان بردارند قطعاً در جذب جوانان موفق خواهند بود. وجود برخی مشکلات، زمینه ساز انحراف و بی رغبتی به دین یا کانون های دینی است. بیکاری، عدم ازدواج و عدم تأمین معیشتی، زمینه ی دین گریزی و سستی نسل جوان را فراهم می سازد. از جوانی که در آتش غریزه ی جنسی می سوزد و بر اثر بی کاری و عدم امید به آینده سر از یأس و ناامیدی در می آورد و مأمنی برای حل مشکلات خود نمی یابد، چگونه می توان انتظار رغبت به نماز و دین مداری داشت. دین خردگرا و حکمت مدار اسلام در کنار مسایل معنوی بر مسایل مادی و اقتصادی نیز تأکید می کند و فقر را مایه ی کفر معرفی می کند. مردم به کسی دل می دهند و خانه-ی دل را حریم کسانی می سازند که با درد و رنج آنان آشنا و با غم هایشان محرم و در راه خدمت به آنان کوشا باشند. در این راستا پیشنهاد می شود در مساجد ستاد رفع مشکلات جوانان تأسیس گردد و معتمدین محل که اهل مسجدند در سامان دهی معیشت جوانان، کاریابی، آسان سازی ازدواج و غیره مشارکت نمایند.

بیاییم در نگرش و روش خود به دو مقوله ی ارزش مند مسجد و جوان تجدید نظر نموده و بین این دو موجود زیبا علقه ای ناگسستنی برقرار سازیم. (۱)

۱- . با تقدیر و سپاس از : عسگر آرمون، کارشناس ارشد علوم تربیتی. علیرضا کامران، کارشناس ارشد آموزش بهداشت. عبدالله اسدی، عضو هیأت علمی گروه معارف دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

فصل دوم : کادرسازی

اشاره

ص :۵۳

یکی از اهداف انجام فعالیت های فرهنگی در مسجد، «کادرسازی» است؛ منظور از کادرسازی، پرورش مدیران فرهنگی برای اداره ی مسجد و سایر سطوح مدیریتی در کشور و فراتر از آن برای اداره ی جامعه ی مهدوی است.

این افق بلند قابل دستیابی است؛ در صورتی که برایش برنامه داشته باشیم و آن را در روزمرگی اجرای کارهای فرهنگی فراموش نکنیم، بلکه آن را راهبرد محوری تمام فعالیت ها قرار دهیم.

برای رسیدن به این مهم این مسیر باید طی شود:

۱ انجام گسترده ی فعالیت های فرهنگی متنوّع

هدف آن است که افراد آرام آرام با تمام عرصه های فرهنگی آشنا گردند.

۲ فعالیت های مدیریتی فردی

در حین اجرای برنامه ها باید سایر افراد مجموعه در کنار مجریان برنامه های فرهنگی قرار گیرند تا به تدریج با شیوه های اجرای برنامه ها آشنا گردند و روش های اجرای برنامه ها را به طور ملموس درک نمایند. اگر در کنار مسؤول هر برنامه تنها دو نفر از اعضای مجموعه به کارگیری شوند به طور معمول، در یک بازه ی زمانی دوساله، به

صورت کـارورزی و مهـارت آموزی بـا زیر و بم اجرای فعـالیت هـا آشـنا شـده و مهـارت های مـدیریت فردی برنامه ها را یاد خواهند گرفت.

۳ فعالیت های تربیتی

فراموش نکنیم که غرض از اجرای تمـام برنـامه های فرهنگی، تربیت انسان هایی چنـد بُعـدی است؛ لـذا برنامه های محتوایی و رویکرد رفتاری ما باید پرورش مدیران با ایمان و متعهد باشد.

۴ فعالیت مدیریتی کلان

تـا زمـانی که مسؤولیت اداره و اجرای مراکز و برنـامه هـای فرهنگی به طور جـدّی به افراد واگـذار نگردد پرورش نیرو و کادر فرهنگی محقق نخواهـد شـد. ملاـک قرار دادن سن افراد برای واگـذاری مسؤولیت یـک جفـای بزرگ به کـل مجموعه است. توانـایی ملاـک خوبی برای واگـذاری مسؤولیت است. تـا افراد در عنـاوین و جایگاه ها قرار نگیرنـد، توانایی نسبی ایشان قابل سنجش نخواهـد بود؛ علاـوه بر آن واگـذاری مسؤولیت هـای مهم به افراد توانمنـد (هرچنـد بـا سن و سال کم)، خود، زمینه ی نخبه پروری و... را در مجموعه به دنبال خواهـد داشت. پویایی مجموعه و کادرسازی بایـد آن گونه باشـد که برای مراکز مهم فرهنگی نیز نیرو داشته باشیم و مدیران کارآمد جامعه را با شاخصه ی مسجدی بودن بشناسند.

البته باید توجّه داشت که در حین اجرای این مراحل باید از آموزش های مداوم در سه حیطه غفلت نکنیم:

۱ آموزش های دانشی: طرح مباحث آموزشی که لازمه ی کادرسازی است (علم)؛

۲ آموزش های بینشی: طرح مباحث معرفتی که لازمه ی یک کادر با تعهّد است (ایمان)؛

ص :۵۶

۳ آموزش های روشی: توجّه به آموزش‌-هایی که مهارت های فردی افراد را بالا می برد (مهارت).

فرآیند کادرسازی

تربیت نیروهایی با توان مدیریتی بالا از اولویت ها و ضرورت های اهداف متولّیان فرهنگی مساجد و مجامع دینی است. حجم گسترده ی تشکل های مردمی، اعم از کانون ها و مجامع و مساجد، و بازده نامتناسب آنها، فاصله ی خروجی هایشان با آرمان های انقلاب اسلامی لزوم توجّه بیشتر به دو عنصر «فکر» و «تشکیلات» را در این باره نمایان می سازد. بدیهی است مبانی فکری صحیح، بدون وجود سازماندهی مناسب از اثربخشی لازم برخوردار نیست و گسترش سازمان و مجموعه‌-ی فرهنگی نیز بدون داشتن آرمان مشکلی را حل نمی نماید.

به نظر می رسد مجموعه هایی که به رشد فکری مناسب رسیده اند نیز به خاطر ضعف عنصر تشکیلات، توان بازدهی متناسب با عملکرد و قدرت خود را نداشته اند؛ فلذا باید چاره ای اندیشید.

تعریف: تشکیلات عبارت است از نظام اجتماعی خاصی که بر اساس آن عده ای از افراد هم عقیده به منظور رسیدن به یک سلسله هدف های نسبتاً مشخص با یکدیگر همکاری می کنند، تصمیماتی را اتخاذ می‌-نمایند و آنها را به مرحله ی اجرا و عمل در می آورند. از آنجا که این مفهوم ارتباط تنگاتنگی با مسأله ی مدیریت پیدا می کند شاید بهتر باشد تعریفی نیز از مدیریت داشته باشیم. مدیریت را می‌-توان جریان برنامه ریزی، سازماندهی، هدایت و نظارت بر کوشش های

تشکیلاتی اعضا و به کارگیری کلیه ی منابع جهت دسترسی به اهداف یک سازمان (در اینجا مسجد) تعریف کرد.

تشکیلات اسلامی، تشکیلاتی سازنده است. این سازندگی نیز متقابل است. سازندگی تشکیلات باید به نحوی باشد که فرد، درون تشکیلات ساخته شود. از سوی، دیگر ساختار تشکیلات نیز باید تقویت شود، و این تقویت هم متقابلاً از طریق پویایی نیروهای مجموعه یا مسجد فراهم می گردد.

جهت تبیین موضوع بهتر است به گوشه ای از سخنان شهید مظلوم آیت الله بهشتی۱ توجّه کنیم:

«اسلام با حفظ آزادی ها، انسان را می سازد.»

«ویژگی های لازم در تشکل؛ ما همچنان بر داشتن یک تشکل پافشاری داریم، امّا شرط آن تشکل این است:

۱ باید پاسدار ارزش ها باشد، نه پاسدار خود.

نگهبان ارزش ها باشد، نه نگهبان خود. هر وقت این تشکل به جای آن که نگهبان ارزش ها باشد و خدا پرست و حق پرست و کمال دوست و کمال خواه باشد، خودخواه شد، آن وقت یک طاغوت می شود. و چه بهتر که چنین طاغوتی بر سر راه امّت نباشد. بر همه ی ماست که دائماً مراقبت کنیم که تشکل ما، خودخواه نشود؛ همیشه خداخواه بماند و این با خودسازی مداوم یک یک ما، مجموعه ی ما و وجود سیّال تشکیلاتی ماست.

۲ تشکل باید سازنده باشد.

باید آسان کننده ی خودسازی و کمکی به سیر الی الله برای شرکت کنندگان در این تشکل باشد. هر وقت یکی از ما یا جمع ما به

تشکل مان مشغول و سرگرم شدیم، چنین تشکلی «لهو» می شود و باید از او پرهیز کنیم، زیرا ما را از خدا دور می کند. اگر همه اش به فکر تشکیلات مان باشیم، اگر تشکیلات برای ما آن قدر محبوب شد که جانشین خدا و حق شد، حالت لهو پیدا می کند و آدم را از یاد خدا غافل می کند. چه وقت ما می فهمیم که تشکیلات برای ما لهو و سرگرمی نشده و لعب و بازی روزانه نشده؟ وقتی که ببینیم در این تشکیلات داریم ساخته می شویم، آن وقت که کار تشکیلاتی ما حالت عبادت دارد. این که ما این همه تأکید داریم که کار در دفاتر حزب، باید آهنگ عبادت داشته باشد، این در حزب جمهوری اسلامی در متن هدف گیری ماست. کافی است که ما از خودسازی مان باز بمانیم. کافی است که ما از خداخواهی مان باز بمانیم. همین خودش خسارت بزرگی است. باید دفاتر حزب مراقبت کنند که آن جا معبد باشد و محل عبادت بماند. جای خودسازی ما باشد. اما این ها با گفتن نمی شود. این، با اخلاق در نیّت و باز با مراقبت بر عمل می شود. طرز برخوردهایمان، طرز کارمان، شور و عشق کارمان، این ها می تواند نشان بدهد که کدام طرفی هستیم.

بنابراین، شرط اوّل این است که ما تشکیلات پرست نشویم (طاغوت) و خود خواهی تشکیلاتی پیدا نکنیم، شرط دوم این که ما ممکن است تشکیلات پرست نباشیم، امّا سرگرم تشکیلات باشیم (لهو) یا سرگرم هم نشویم، ولی از خودسازی باز بمانیم.

۳ شرط سوم این که این تشکیلات به درد مردم بخورد، نه این که یک باری باشد بر دوش این جامعه (لغو). تشکیلات مقداری هزینه می برد، مقداری نیروی انسانی می برد، روی این تشکیلات

سرمایه گذاری می شود. اگر این تشکیلات به درد این مردم نخورد لغو می شود. و ما هم اگر اهل ایمانیم باید از لغو گریزان باشیم: (عَن اللَغو مُعرِضُون) . این تشکیلات نباید «بُت» و یا «لغو» و «لهو» باشد، باید به درد مردم بخورد، باید کمک کند به جمهوری اسلامی، باید روز به روز، هر چه بهتر و الهی تر و نورانی تر و سازنده تر و سرافرازتر و پویا تر و سخت کوش تر و پیشتازتر ادامه بدهیم. بنابراین، در داخل این تشکیلات باید برنامه ریزی های گوناگون به وجود بیاید، نه فقط درخود تشکیلات، که برای کل جامعه، بلکه برای کل انقلاب اسلامی. باز هم تکرار می کنم که این صرفاً با گفتن نمی شود. مکرّر دیده ام که خصلت های بیرونی بعضی از ما در جهت مخالفت این ویژگی ها به کار می افتد و آهنگ تخریبی پیدا می کند.

مراقبت تشکیلاتی

خود خواهی های شخصی، خود محوری ها، سوء ظن ها، بدگمانی ها ی بی جا، از آفت های تشکل محسوب می شود. گاهی می شود برادرها یا خواهرها فکر می کنند منشأ این سوء ظن ها و بدگمانی ها، در درون خود «کار تشکیلاتی» است. ولی گاهی این طور نیست، افراد با آن خصلت های منفی ای که دارند وقتی وارد یک تشکیلاتی می شوند، در حقیقت، با خودشان این میکروب ها را وارد تشکیلات می کنند. به همین جهت هم هست که یکی از واجبات تشکیلات این است که دائماً مراقب باشد تا میکروب ها از بیرون وارد پیکره و عمق تشکیلات نشود. یعنی دائماً باید مراقبت کرد که اگر ویروسی، میکربی یا یک (۱)

۱- .مومنون/۳.

فردی داخل تشکیلات می آید، همان اوّل علاج شود، قبل از آن که خصلت او به جای دیگر سرایت کند. ولی این واقعیت هست که گاهی می بینیم یک مرتبه دریک گوشه ی تشکیلات یک نوع دید پیدا می شود. وقتی دنبال می کنیم می بینیم که به یک آقا یا خانمی منتهی می شود که او با یک سوء ظن و بدگمانی و خودرأیی وارد جو پاک تشکیلات شده است؛ هر قدر جو تشکیلات پاک تر باشد، آسیب پذیرتر است و یک مرتبه این آسیب توسعه پیدا می کند.

هر یک از ما وظیفه داریم که آن ضعف های شخصی خود را سخت مراقبت کنیم. یک نفر تا بیرون تشکیلات هست، اگر نقطه ضعفی دارد، ضعف شخصی محسوب می شود، ولی وقتی وارد تشکیلات می شود، ضعف شخصی اش ضعف شخصی همراه با یک نوع امکان سرایت و سوار بر یک مرکب تیزپا و تندرو است. در تشکیلات، گسترش ضعف ها ممکن است خطرناک تر و شدیدتر باشد، و به همین دلیل، مراقبت از ضعف های شخصی افراد لازم است. سوء ظن ها، بدگمانی ها و بد تفسیر کردن ها همه از چنین ضعف هایی هستند و باید خیلی مراقبت کنیم. برای این که این ضعف ها تا ضعف شخصی است، یک گناه است، ولی وقتی که در یک جمع باشد، گناه مضاعف و هم عقاب آن دنیایش مضاعف است؛ چراکه نتیجه ی زحمات فراوان انسان های تلاشگر در راه خدا با یک چنین ضعف هایی به هدر می رود و خبط و ضایع می شود و تلاش های خود انسان را در آن دنیا هم به هدر می دهد.»(۱)

۱- . برگرفته از بیانات شهید بهشتی در نشست چهارم با اعضای حزب جمهوری اسلامی

عضو، مهم ترین رکن تشکیلات است.

الف: جذب: عضویت اوّلین گام برای ورود و سازندگی یک تشکّل است.

زمینه های ایجادکننده مراجعه یک فرد به یک مجموعه مثل مسجد:

۱ حلقه های دوستانه ی اعضا؛

۲ محصولات فکری و تشکیلاتی(برنامه ها و مراسمات مسجد)؛

۳ مکتوبات و نشریات؛

۴ اساسنامه و مرامنامه؛

۵ تماس حضوری و شناخت دو طرفه اعضا.

نکته: جذب نباید به صورت مراجعه ی مستقیم به افراد به صورت گسترده صورت گیرد؛ زیرا جایگاه مجموعه را زیر سؤال خواهد برد.

علل اصلی عدم مراجعه ی افراد :

۱ حجب و حیا: که بیشتر در افراد مذهبی دیده می شود.

۲ پرهیز از فعالیت، به خصوص فعالیت های سیاسی: که بیشتر در خانواده-ها و در سطح جامعه القا می شود.

۳ قضاوت عجولانه: قضاوت شتابزده و ناعادلانه از سوی دیگران.

۴ اشتباهات شما: برخوردهای ناصحیح، گفتار نابجا و عدم معرفی مناسب.

ب: ارزیابی عضو:

نکته: ارزیابی باید بدون تنگ نظری انجام گیرد و کیفیت و قابلیت بر کمیت افراد اولویت داشته باشد. (۱)

۱- . برای توضیحات بیشتر درباره ی جذب به فصل جذب همین کتاب مراجعه فرمایید.

مهم ترین ملاک سنجش کیفیت اعضا در بدو ورود به مسجد عبارت است از:

۱ شناخت دینی و فکری: در این زمینه ارزش ها و اهداف از پیش تعیین شده مجموعه و مسجد مهم ترین میزان و ملاک است.

۲ تحلیل از شرایط روز جامعه.

ج : ایجاد علاقه ی تشکیلاتی(به مسجد و مجموعه).

۱ احترام و اکرام.

۲ راه یابی به حلقه های معرفتی.

۳ برنامه های ساده ی محلّی.

۴ گسترش دامنه ی دوستی و گفتگو.

۵ حضور فرد در جلسات رسمی مجموعه.

۶ نظرخواهی و مشورت.

۷ سپردن مسؤولیت (اولویت شخص بر کار).

د : رشد آموزشی در کنار فعالیت:

مسجد در کنار فعالیت، عضو را پرورش می دهد. با این وجود، باید آموزش های ویژه ی علمی و مهارتی اعضا را گسترش دهد تا در کنار فعالیت ها کادرسازی نیز به خوبی انجام شود.

نکات کلیدی:

اوّلین کار، انتقال مبانی.

گفتگوی جمعی در حلقه های دوستانه.

معرفی جلسات آموزشی.

معرفی کتب و مقالات.

اهدای کتب و مجلّه و ...

برگزاری جلسات حضوری با مسؤولین و ... .

استفاده از مربّیان

استفاده از فرصت ها در جهت انتقال مبانی آموزشی.

ه : تعامل اعضا:

تعامل به صورت های زیر و با رعایت نکات کلیدی که پیش تر اشاره کردیم مثبت و سازنده خواهد بود.

مراقبت از یکدیگر.

رعایت حریم.

افزایش انگیزه.

احساس وظیفه نسبت به اعضای جدید.

انتقاد سازنده و در قالب مناسب.

و: جایگاه یک عضو فعال:

برای افرادی که از مرحله ی عضویت عادی گذشته باشند باید جایگاه ویژه ای در نظر گرفته شود. این جایگاه، ویژه ی کسی است که خود را به عنوان یک عضو در خانواده ی مسجد و مجموعه تلقی نماید و دیگران نیز وی را در چنین جایگاهی پذیرفته باشند. چنین فردی در قالب فعالیت های تشکیلاتی خود را معرفی کرده و در قالب های زیر فعال بودن خود را بروز می دهد:

مسؤولیت.

تأثیر و دغدغه: تلاش مضاعف برای انجام فعالیت محول شده به وی.

عضویت در کارگروه ها و کمیسیون ها.

حضور فعال در برنامه ها و مراسم.

حضور متمادی در نماز جماعت و حلقه-های دوستانه اعضا.

بخش تشکیلاتی مسجد و مجموعه

در این بخش، از دو واژه ی «سخت افزار» و «نرم افزار» استفاده می کنیم.

سخت افزار تشکیلات شامل اساسنامه و آیین نامه های مربوطه است. مسجدی که دارای اساسنامه باشد و مطابق آن عمل نماید، سازنده و زنده است. دارا بودن مجمع عمومی، انتخابات، شورای مرکزی و ... به منزله ی وجود حیات و تحول در یک مجموعه و تشکیلات است.

یک مجموعه با هیئت مؤسّس و عضو گیری شکل می گیرد، سپس انتخابات داخلی در قالب مجمع عمومی برای تشکیل ارکان انجام می شود. پس از آن، روند اجرایی (مراسم و برنامه ها) و فکری (جلسات آموزشی) نشو و نما می یابد. پس از تأسیس و تثبیت اوّلیه، در یک روند عادی، سایر اعضا فرم پر می کنند و اعضای فعال امور اجرایی و فکری را عهده دار می شوند. در یک مجموعه فعال فرآیند تبدیل اعضای عادی مجموعه به اعضای فعال به آسانی صورت می پذیرد. اگر در یک مجموعه چند صد فرم پر شده وجود داشته باشد ولی به علّت نبودن نرم افزار مناسب، تبدیل و پرورش نیروها انجام نشود، آن مجموعه دچار معضل می شود. البته این اختلال ممکن است در زمان نیروگیری نیز اتفاق بیفتد؛ مجموعه ای که سخت افزار و نرم افزار مناسب نداشته باشد ممکن است حتی در جذب ورودی ها و اعضای عادی نیز گرفتار اختلال شود و افراد عادی را نیز جذب نکند چه برسد به فعال کردن آنان.

ص: ۶۵

در این بخش، هدف ما رسیدن به مؤلّفه های تشکیلاتی زیر است. این مؤلّفه-ها زمینه را برای شروع کار آموزشی فراهم می سازد:

- احیا؛

- نظم؛

- تعهد به مسجد و مجموعه؛

- فعال کردن اعضای عادی؛

- احترام به شخصیت عضو؛

نظم، پس از تقوا، دوّمین سفارش حضرت علی۷ به فرزندانشان است. من شما [حسن و حسین۸] را و تمام فرزندان و خاندانم را، و کسانی را که این وصیّت به آنها می رسد، به تقوای الهی و نظم در امور زندگی و... سفارش می کنم.

هیچ فعالیتی بدون برنامه ریزی منظّم سالیانه، انجام شدنی نیست. برای مثال در یک مجموعه ی فاقد نظم، مشخص نیست امروز چه افرادی در چه ساعتی در مجموعه حضور داشته اند، مشخص نیست که امروز باید چه فعالیتی صورت گیرد. نتیجه این می شود که اعضا فقط برای دیدن دوستان خود در مسجد حضور می یابند و هیچ کار مثبتی انجام نمی-دهند. در صورت وجود برنامه ای جهت حضور منظّم اعضا در مسجد و مشخّص بودن کارهایی که باید در روز انجام شود، هم افراد می دانند که چه افرادی در چه روزهایی در مجموعه هستند و هم امور جاری مجموعه به درستی پیش می رود. (۱)

۱- . «أُوصِیکُما، وَ جَمِیعَ وَلَدِی وَأَهلِی وَ مَن بَلَغَهُ کِتابِی، بِتَقوَی اللهِ وَ نَظمِ أَمرِکُم». (نهج البلاغه، نامه/۴۷)

تعهـد به مسـجد و مجموعه: منظور ملکه کردن وفـای به عهـد نسـبت به امور محوّل شـده به اعضاست. در بیانات معصومین: به وفای به عهد توجه جدّی شده است.

فعال کردن اعضای عادی: از دو قسمت تشکیل می شود.

۱ طراحی نرم افزارهایی جهت تبدیل اعضای عادی به فعال؛

۲ ثبت فعالیت های روزمره ی مسجد و مجموعه.

در پایان این فصل

اهداف کلی؛

هدف نمایی جلسات فرهنگی؛

فرآیند تربیتی تشکیلات؛

فرآیند نظارت بر جلسات فرهنگی؛

فرآیند تربیت مربیان؛ را به چارت بیان می کنیم.

ص :۶۷

@ تصوير

ص :٦٨

@تصویر

ص :۶۹

@تصوير

ص :٧٠

@تصوير

ص :۷۱

@تصوير

@تصویر

ص: ۷۳

@تصویر

ص: ۷۴

فصل سوم : ضرورت کار تربیتی

اشاره

ص: ۷۵

معنای تربیت

تربیت در لغت از ماده ی «ربا، یربو» و معنای آن زیادتی و نموّ، به معنای رشد دادن است.

تربی الوَلَد: اَی غذّاه وجَعَلَهُ یربو: به او غذا داده و او را به رشد در آورده.

تربی الوَلَد: اَی هَذَّبَهُ: او را پاکیزه گردانید.

واژه ی «تزکیه» نیز مترادف کلمه ی تربیت است.

زَکَتِ الارضُ: اَی طابت: یعنی زمین پاك شد.

زکّی الله: طَهَّرَهُ وَ اَصلَحه. الزّکی: ما کان صالحاً: به معنای پاکیزه از گناه.

تربیت در اصطلاح، معانی مختلفی دارد؛ از آن جمله: ایجاد تغییرات مطلوب در انسان، و به عبارت دیگر، ایجاد تحولات ثمربخش در محیط زندگی انسان به منظور شکوفایی استعدادهای آدمی؛ و یا پروراندن قوای جسمی و روحی انسان برای وصول به کمال مطلوب. (۱)

ص: ۷۷

۱- . المنجد، ص۲۴۷، ماده¬ی «الربا». . المنجد، ص۳۰۳.

امّا «تربیت» در زبان قرآن اعم از تزکیه است؛ یعنی افزون بر پروراندن قوای روحی، پرورش جسم و تن را هم شامل می گردد. آیات زیر در همین معنای اخیر به کار رفته است:

۱ فرعون به حضرت موسی۷می گوید: (أَلَمْ نُرَبِّکَ فِینَا وَلِیدًا وَ لَبِثْتَ فِینَا مِنْ عُمُرِکَ سِنِینَ)؛ «تو همان کودکی نیستی که ما پروردیم و سال ها از عمرت نزد ما گذشت.»

۲ قرآن در سفارش خود درباره ی پدر و مادر می فرماید: (وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا کَمَا رَبَّیَانِی صَغِیرًا)؛ «و بگو: پروردگارا! همان گونه که پدر و مادر، مرا از کودکی پرورش دادند، تو در حق آنها مهربانی فرما.»

کلمه ی «تهذیب» و «تزکیه» نیز مترادف معنای «تربیت» و به معنای پاک کردن است و کسی که اخلاقش نیکو و پاک باشد را «مهذّب» گویند.

هَذّب الرجل: ای طهَّر اخلاقَهُ مما یُعیبُها.

مرد را تهذیب کرد؛ یعنی اخلاق او را نیکو و پاک ساخته.

آنچه موجب نقص و نقصان او می شده، او را پاک گردانید.

تربیت به معنای تبدیل قوه به فعلیت نیز هست. انسان ها دارای استعدادهای زیاد و غیر قابل باوری هستند که مربی باید آن استعدادها و توانایی ها را بشناسد و راه شکوفایی آن را برای متربّی باز نماید.

خدای کریم در آیه هفدهم سوره نوح نیز موضوع تربیت «انسان» (۱)

۱- . شعرا / ۱۸. . اسرا / ۲۴. . المنجد، ص ۸۶۰.

را در قرآن به دانه ی پر استعداد خدایی شدن توصیف نموده است: (و اللهُ اَنبَتَکَم مِنَ الأرضِ نَباتا).

راغب اصفهانی در المفردات می گوید: ربّ؛ یعنی اعطاکننده ی لحظه به لحظه ی نیازهای بشری. لذا مربّی باید به موضوع تربیت، یعنی انسان، و نیازهای او و برنامه های تربیتی شناخت کافی داشته باشد تا بتواند با برطرف ساختن نیازهایش او را تربیت نماید.

کسی که ساختار روحی، عاطفی، فکری و جسمی انسان را نشناسد، نمی تواند کار تربیتی دقیقی انجام دهد. کسی که با نیازهای مقاطع مختلف سنی آشنا نباشد، چون نمی داند چه نیازی را در چه سنی باید اعطا کند، به طور طبیعی نمی تواند پاسخگوی نیازهای متربّی باشد، چرا که توانایی بدون دانایی ممکن نیست. در نتیجه، مربّی واقعی خداوند حکیم است که با شناختی که از مخلوق خود دارد سعادت او را رقم می زند. از این رو، هدایت و تربیت انسان را به انسان شناسان و الگوهای کامل بشری، یعنی انبیا و امامان:، واگذار نموده تا آنها نقش مربّی و هدایت کننده را ایفا نمایند.

البته پیداست که در تربیت دینی، شناخت انسانی مد نظر است که خدای حکیم در قرآن او را توصیف و تعریف نموده است نه انسانی که ادیان تحریف شده و مکاتبی که اعتقادی به روح و نفس و فطرت ندارند مد نظر دارند.

بر این اساس، آشنایی با مفاهیم و مبانی انسان شناسی در قرآن و کلام اهل بیت:، ضرورت کار تربیتی است و مربّی برای موفقیت در این عرصه نباید از آن غافل شود.

«بنابر این، انسان باید در تحت تعلیم و تربیت صحیح واقع شود تا

به کمال خود برسد و لذا خدا قرآن را نیز به حق فرستاده است. خدا برای تربیت مردم و بالا بردن سطح معارف و هدایت آنان به اصالت علم و واقعیّت های جهان که همه در پرتو توحید واقع اند می فرماید:

هر کس به مقام توحید واقعی و یقین کامل رسیده باشد، به مرتبه ی انسانیّت واصل شده و اگر نرسیده باشد ناقص است، و احتیاج به تربیت دارد. معلّم و مربّی آدمی باید شخص کامل باشد، شخص ناقص نمی تواند راهبر انسان به کمال باشد.»

شناخت صحیح دین

فهم درست دین، به عنوان برنامه ی انسان سازی و راه زندگی، لازمه ی کار یک مربّی است.

آنچه امروزه باعث تشتّت فرهنگی در جهان اسلام شده، عدم ارایه ی تلقی واحد از دین و فرهنگ دینی است. عمده ی بانیان این انحراف بزرگ نیز بانیان سقیفه هستند که در آغاز سنگ بنای این تشتّت را بنا نهادند.

بر همین اساس، فهم دین از منظر اهل بیت:ضامن سعادت متربّی است، که این هم بدون شناخت و تفقّه و کسب علم و آگاهی میسور نخواهد بود.

یک مربّی خود باید با جامعیت اسلام و ارکان آن آشنا باشد و حداقل یک دوره عقاید اسلامی استدلالی را آموخته کار کرده و پاسخگوی سؤالات ابتدایی اعضا نیز باشد. مربّی باید خود در فهم دین به ثبات رسیده و متزلزل و مردد نباشد. (۱)

۱- . امام شناسی، علامه طهرانی، ج۲، ص۲۴.

ضرورت آشنایی با روش های تربیتی

تربیت یعنی زمینه سازی برای تغییر رفتار، این تغییر بدون بهره گیری از روش های تربیتی ممکن نخواهد بود.

مربّی عزیز! تا به حال چند کتاب تربیتی را مطالعه نموده ای؟ چند کتاب پیرامون شناخت ابعاد وجودی انسان و نیازهای فکری، روحی، روانی، عاطفی، و جسمی آن خوانده اید؟ آیا با روش های تربیت اسلامی و مهارت های اجرایی آن آشنا هستید؟

فرمول اجرایی روش های تربیتی همچون: روش تکریمی و کرامت بخشی، روش بصیرت آفرینی، روش اسوه پردازی، روش پروایپیشگی (تهذیبی)، روش فریضه سازی، روش ترغیبی (ذکر صالحان)، روش اقناعی (استدلال و برهان)، روش تبیینی (گفتگو و محاوره ی آزاد)، روش امیدساز، روش اُبهت یا قباحت سازی و ... چگونه است؟ چه مقدار با نویسندگان کُتب تربیت اسلامی آشنا هستید؟ تا کنون چند کتاب از آثار آنان را مطالعه کرده اید؟

پیداست که ما بدون آگاهی از روش های تربیتی قادر به تربیت نسلی صالح و سالم نخواهیم بود و حتی شاید به خاطر نادانسته هایمان انحراف و اضلال نیز ایجاد کنیم.

داشتن ایمان و باور برای مربّی یک ضرورت است.

مربّی عزیز! اگر شما هم اکنون سه عدد سیب نداشته باشید نمی توانید سه عدد سیب به دیگری بدهید چراکه خود ندارید؛ همین طور، کسی که باور، ایمان و یقین ندارد نمی تواند آنچه را که خود ندارد به دیگری بدهد. «خفته را خفته کی کند بیدار»

ذات راه نیافته از هستی بخش کی تواند که شود هستی بخش

ص :۸۱

یکی از شروط ضروری مربّی، داشتن ثبات قدم و ایمان راسخ است.

شخصی که در عرصه ی تربیت مشغول فعالیت است باید قابلیت هایی را در خود پرورش دهد.

چهار قابلیت لازم و ضروری برای مربّی:

۱ قدرت تشخیص:

مربّی باید قدرت تشخیص بالایی داشته باشه و شرایط و موقعیت ها را به خوبی درک کند. به این معنا که فرد بتواند وقایع را به درستی فهمیده و اتفاق های بیرونی را تشخیص دهد. مربّی باید توان پیش بینی رخدادها را داشته باشد تا بتواند جریانات در حال اتفاق و آینده و نتیجه آن را پیش بینی کند.

کسی که نمی داند در پنج سال آینده شرایط اجتماعی چگونه خواهد بود و زمان شناسی او مشکل دارد، نمی تواند زمینه ساز تغییر رفتار متربّی خود در آینده باشد؛ چراکه نمی داند اوضاع و احوال اجتماعی و ... در پنج سال آینده چگونه است.

فرض کنیم شرکتی اعلام نموده که در پنج سال آینده دستگاه تلفن همراهی به بازار خواهد آورد که تمامی شبکه های ماهواره ای را نشان می دهد. اگر من مربّی بدانم که این اتفاق در چند سال آینده رخ می دهد، روش تربیتی خود را متناسب با این رویداد تنظیم خواهم نمود. در این هنگام، روش های تربیتی از قبیل «زورمدار» و «مربی مدار» و یا «والدین مدار» جواب نخواهد داد، بلکه می باید از روش خودکشیکی و کنترل درونی استفاده نمود.

۲ قدرت تطبیق:

مربّی باید قدرت تطبیق داشته باشد؛ یعنی بداند که در چه شرایطی، چه کاری انجام دهد. قدرت تطبیق تا حد بسیاری به آگاهی و شناخت های تربیتی وابسته است. کسی که نمی داند جایگاه تشویق و یا تنبیه و تذکر یا تغافل کجاست، چه بسا به خاطر نادانسته هایش جا به جا عمل کند و نتیجه ی معکوس بگیرد.

۳ قدرت برقراری ارتباط:

یک انسان فعال، با مردم و افراد جامعه به خوبی ارتباط برقرار می کند و در کارها از دیگران بهره می جوید وچون از حالت فردی خارج می شود نتیجتاً تأثیرگذاری اجتماعی خواهد داشت. باز در اینجا نیز داشتن آگاهی و مهارت های ارتباطی همچون مخاطب شناسی و نیاز شناسی و زبان شناسی ضرورت می یابد. این گونه آگاهی ها و مهارت ها شرط لازم برقراری ارتباط با متربّی است.

۴ قدرت خلاقیت و نوآوری:

هر انسان فعال، باید خلّاق باشد، کلیشه ای عمل نکند و طرح های جدید و نو و ابتکار آمیز ارایه نماید. در امر تربیت چون روش های غیر مستقیم و غیر رسمی بیشترین تأثیر گذاری را دارد، می-طلبد که مربّی با خلاقیت و نامحسوس و غیر کلیشه ای عمل کند.

کسی که توان درک رخدادها و توان پیش بینی رخدادها و توان تأثیرگذاری بر رخدادها را داشته باشد بی شک می-تواند برای تربیت خود و دیگران برنامه ارایه کند. (۱)

۱- . بایسته¬های تبلیغ، ص۹۶.

توجّه به انگیزش به جای آموزش در تربیت اسلامی

افراد در مسیر آموزش رسمی دین در کشور ما از مقطع پیش دبستانی تا مقطع کارشناسی حدود سه هزار صفحه آموزش رسمی یاد می گیرند. به نظر شما، این آموزش ها چه مقدار در دین داری افراد تأثیرگذار است؟

دین از ما آموزش صرف نمی خواهد، بلکه ایمان، تقوا، باور، یقین و اعتقاد می خواهد که جنس این کلمات با آموزش، داده، و دیتا همخوانی ندارد. باور و یقین، با انگیزش دینی حاصل می شود، نه با آموزش. انگیزش یعنی آموزش همراه با باور و حس و حالت؛ یعنی بهره گیری از آموزش های غیر رسمی و غیر مستقیم.

بیان یک خاطره

برای تحلیل شخصیت به مرکز مشاوره آمده بود. می گفت: من نمی توانم مال حرام بخورم و یقین دارم که مال حرام همچون آتش است. با واکاوی های صورت گرفته ریشه ی شکل گیری شخصیت دینی ایشان در زمینه ی مال حرام به سن هفت سالگی رسید. گفت: پسر بچه ی هفت ساله ای بودم که مادرم مرا برای خرید نان به درب مغازه فرستاد.

نان خریدم و در راه برگشت، داخل کوچه کیف پر از پولی را پیدا کرده و آن را برداشتم و فوراً زیر نان ها گذاشته و به سوی خانه دویدم.

مادرم در داخل حیاط مشغول کف زدن و شستشوی لباس ها بود. نان ها را در سالن خانه انداخته و داد زدم که مامان! مامان! کیف پول، کیف پول پیدا کردم.

ص :۸۴

یادم نمی رود که مادرم همان لحظه با دست کفی به صورت خود زد و بلند بلند داد زد: آتیش! آتیش!

و با گفتن این که فوراً آتیش را از خانه بیرون ببر به طرفم دوید.

باورتان بشود که اوّل خیال کردم که پشت سرم آتش گرفته است، ولی بعد فهمیدم که منظورش همان کیف پول است.

تصور نمایید اگر این مادر در جواب فرزندش که گفته بود: «مادر کیف پول پیدا کردم»، اوّل دستش را می شست و بعد با جنبه ی آموزشی شروع به نصیحت می-کرد، آیا ایمان و اعتقادی برای این پسر بچه حاصل می شد؟

به این روش که آموزش همراه با باور و حس و حالت است «روش انگیزشی» می-گویند.

این روش باورساز و ایمان ساز است و لازم و ضروری است که در تربیت دینی از این روش بیشتر بهره بگیریم.

بچه ها در مجموعه های فرهنگی بیشتر از گفتار؛ رفتار ما را می بینند و بیشتر از حرف های ما تحت تأثیر کردار ما هستند.

رفتار ما ممکن است زندگی دیگران را دگرگون کند؛ پس در مقابل رفتار و گفتارمان مسؤولیم و از همین رو است که در روایات ما بیشتر به رفتار عملی جهت دعوت و جذب سفارش شده است.

لذا مربّی باید با رفتار و منش خود در صحنه های غیر رسمی و غیر آموزشی ایمان و باور را به بچه ها انتقال دهد.

ص :۸۵

فصل چهارم : جذب

اشاره

ص :۸۷

تعریف جذب: لغت نامه ی دهخدا جذب را این گونه معنا کرده است: «دیگران را جلب کردن و به سوی خودکشیدن.» در اینجا، هدف از جذب، کشاندن افراد به سوی ما نیست، بلکه ما وسیله هستیم تا فرد به مجموعه جذب و به فعالیت های فرهنگی علاقه مند شود. این نکته را باز هم نباید فراموش کنیم که حتّی مجموعه هم هدف نیست و در واقع غایت و هدف ما خداست. ما می خواهیم کار انبیا را دنبال کنیم و مردم را نه به خود، بلکه به خدا دعوت نماییم. در این نوع جذب، می خواهیم افراد را با خدای خودشان آشنا کنیم و روح بندگی را در دل آنان زنده نماییم.

هدف را فراموش نکنیم

برای هدایت و جذب افراد به مجموعه در گام نخست باید از خدای احد و واحد مدد بگیریم و بدانیم که هدایت گر واقعی خداست و ما همه وسیله هستیم. خدایی که بی اذنش نه برگی خشک می شود و نه برگ خشکی بر زمین می افتد. همان خدایی که یک روز، دیگری را وسیله ای برای هدایت من و شما قرار داد حالا نقش ما را به عنوان

ص: ۸۹

یک هدایتگر به سوی خودش تغییر داده و ما باید شکر این هدایت را با جذب افراد مستعد به جا بیاوریم.

باید بدانیم که جذب افراد از حساسیت زیادی برخوردار است و ثواب نکردن بهتر از کباب کردن است. در این مسیر، نباید مصداق شعر سعدی شویم که:

گر تو قرآن بدین نمط خوانی ببری رونق مسلمانی

انبیا و امامان بهترین الگوی جذب

مروری بر سیره و روش پیامبران الهی و حضرات معصومین: نکاتی را فرا روی ما می-گذارد که بسیار مفید و پر ثمر است.

بدانیم ما برای خدا لشکرکشی نمی کنیم و خدا نیازی به وجود ما ندارد؛ زیرا (وَ لِلّهِ جُنُودُ السَّمواتِ وَ الأرضِ). همه ی ماه و ستارگان وآسمان با آن عظمت به فرمان خدا هستند، پس خدا را چه نیازی به من کمترین.

در این راه باید از صبر انبیا درس بگیریم؛ چرا که این راه بی صبر نتیجه ندارد.

بدانیم و بیاموزیم که برای جذب و هدایت افراد باید از خود و خویشتن بگذریم تا مراد حاصل شود.

هادی و همراه

برای این که مطالب را بهتر درک کنیم نیروی جذب کننده را «هادی» و نیروی جذب شده را «همراه» می نامیم. (۱)

۱- . فتح / ۴.

چگونه جذب را آغاز کنیم؟

می خواهیم با استعانت از خداوند حکیم و قادر علیم جذب را آغاز کنیم، ولی از کجا و چگونه شروع کنیم؟

پس از آن که شناخت اجمالی از«همراه» مورد نظرمان پیدا کردیم، (مانند این-که تحصیلاتش در چه حدی است) اگر با ما تناسب دارد خودمان هادی او شویم و اگر تناسب ندارد او را در اختیار دوستی دیگر قرار دهیم رعایت این نکته باعث می شود تاثیر کلام و رفتار هادی بیشتر نمایان شود.

قدم اوّل: تقدیم محبّت

یکی از بی بدیل ترین و پرثمرترین کارها که دل سنگ را نرم می کند و به قول شاعر از خار گُلی خوش بوی می سازد و سرلوحه ی کار انبیا و مرام اصلی امامان و اولیا الهی بوده، محبّت است.

محبّت اکسیر و معجونی است که به هرکس خورانده شود مجذوب و شیدا می گردد.

انسان در هر شرایطی به محبّت نیاز دارد و به کسی که این نیاز را به او هدیه کند عشق می ورزد و او را قابل دوست داشتن می پندارد.

از این رو است که در احادیث و روایات ما به محبّت کردن نسبت به دیگران، به ویژه پدر و مادر و فرزندان، سفارش بسیاری شده است.

پس هادی، در گام نخست باید محبّت را برای برخورد با همراه در دستور کار خود قرار دهد و از اعماق دل و جان به او محبّت ورزد؛ که هرچه از دل برآید لاجرم بر دل نشیند.

ص :۹۱

قدم دوم: احترام بگذاریم، نه ترحّم کنیم.

بیشتر افراد از ترحّم دیگران بدشان می آید. بنابراین، محبّت کردن ما باید از سردوستی و احترام به فرد مورد نظر باشد تا خدای نخواسته این احساس در او ایجاد نشود که شما به او ترحّم می کنید.

اهمیت به رأی و اندیشه فرد مقابل و پرهیز از سرزنش های غلط و بی جا از مواردی است که می توانـد ما را در برقراری یک ارتباط توأم با احترام یاری و کمک نماید.

قدم سوم: همراهی و کمک

در گام بعدی، بایـد به همراه برای فکر کردن و تصمیم گرفتن کمک کنیم بتواند راه را از بیراهه تشخیص دهد و برای گفتن یک یا علی مردانه آماده شود.

در اینجا می توانید با طرح سؤالات مناسب، توأم با احترام و بحث وجدل ننمودن، انگیزه را در فرد (همراه) ایجاد کرد.

ابزار جذب

الف: نیروی مناسب (هادی)

یکی از مهم ترین و حساس ترین ابزار جذب، نیروها و هادیان با تجربه و دارای اطلاعات کافی است که می تواننـد ما را در این مسیر بهتر و بیشتر یاری کند.

مواردی که یک هادی باید آن را رعایت کند:

- استعانت و توکل به خدا؛

- داشتن انگیزه ی کافی و خدایی؛

ص :۹۲

- داشتن روابط عمومی و اخلاق اجتماعی مناسب؛

- سابقه ی خوب و حُسن شهرت؛

- برخورداری از تحصیلات و اطلاعات عمومی؛

- آراستگی ظاهر؛

- بیان شیوا، قوی و منطقی؛

- برخورداری از اطلاعات روانشناسی مفید و مخاطب شناسی قوی.

همه ی مواردی که بر شمردیم از مسایلی هستند که نیروی جذبی باید تا حد لازم و ضروری از آن برخوردار باشد تا در جذب عملکرد بهتری داشته باشد و درصد موفقیتش بالاتر برود.

اگر مجموعه ای نیروی جذبی (هادی) با شرایط فوق ندارد، باید نخست، در تربیت و توانمند سازی افراد برای این امر اقدام نماید.

ب: زمان مناسب

به یاد داشته باشیم که هر سخن جایی و هر نکته مکانی (و زمانی) دارد. در مسأله ی جذب هم دقت در زمان بسیار ضروری و لازم است. مثلاً ـ زمانی که شخص کاملًا درگیر تحصیل است و تمام دغدغه ی او قبولی در کنکور است، وقت مناسبی برای جذب فرد نیست. و یا در جایی که برای شخص اتفاق بسیار ناگواری افتاده است که شخص کاملًا تحت تاثیر آن حادثه، است شما تنها می توانید در برطرف ساختن تأثیر آن مسأله او را یاری کنید و زمان جذب او را به وقت دیگری موکول نمایید.

ج: برگزاری اردوی جذب

یکی از فرصت ها و ابزاری که می توان برای شناسایی و جذب از آن استفاده نمود، اردوی جذبی است که با هدف جذب برگزار می شود. با فراخوان نمودن و برپایی مراسم می توان در طول اردو به شناسایی افراد جهت جذب پرداخت.

در این اردو هدف شما شناسایی بهترین ها و برقراری ارتباط مقدّماتی است. شما در این اردو مسؤولیت خطیر و بزرگی دارید و نباید مسؤولیت دیگری را قبول کنید و تلاش نمایید فارغ از هرگونه دغدغه ی فکری به شناسایی و برقراری ارتباط دوستانه مشغول شوید.

مسیر جذب

در هرکاری مسیر باید مشخّص باشد. معیّن کردن مبدأ و مراحل رسیدن به مقصد می تواند ما را در طی نمودن مسیر یاری کند و از آشفتگی و بی نظمی نجات دهد.

مسیری که برای جذب افراد مستعد پیشنهاد می شود به قرار زیر است:

۱ شناسایی:

در این مرحله، همراه توسط هادی شناسایی می شود. باید افراد مستعد و نخبه را شناسایی و برای جذب آنان برنامه ریزی کرد.

راه های شناسایی مقدماتی همراه:

در این مسیر می توان با کمک گرفتن از مدیر، ناظم، معلّم دینی و یا با برگزاری اردوهای تفریحی و جذبی اقدام به شناسایی نمود.

۲ دوستی و رفاقت:

پس از شناسایی و برقراری ارتباط، باید برای تعمیق دوستی و

ایجاد رفاقت صمیمانه برنامه ریزی و آن را عملیاتی کرد. صداقت و محبت در رفاقت و پایبندی به عهد و کمک در حل مشکلات و سختی ها از مواردی است که دوستی را پا برجاتر و عمیق تر می کند. به فرموده ی رسول خدا۹: «خداوند بهترین رفیق انسان است و رفاقت (نرمی در هرکاری) را دوست دارد.» بنابراین، می توانیم در مسیر رفاقت و دوستی هر لحظه روی کمک خداوند حساب کنیم.

در این مسیر، شما با برخورد صمیمی و گرم خود نظر همراه را به خویش معطوف می کنید. البته نباید برخوردهای شما گاه به گاه و با فاصله باشد. از اصل استمرار و صبر و حوصله غافل نشوید تا نتیجه ی بهتری بگیرید.

۳ بیداری و هوشیاری:

بعد از آن که توانستیم رفاقت و صداقت خود را به اثبات رسانیم و با فرد مورد نظر رابطه ی دوستی برقرار کنیم، نوبت پیرایش ذهن اوست تا بتوانیم خواسته ی خود را عملی کنیم.

در این مرحله می توانیم او را به محافل مذهبی، مسجد و کانون مورد نظر دعوت و با جو حاکم و افراد دیگر بهتر آشنا کنیم.

توجّه کنید در این مرحله از القا کردن این که ما بهترینیم و از توجیه کردن خطاهای دیگر افراد مجموعه پرهیز کنید؛ چراکه انسان در هر موقعیتی که باشد. از خطا و اشتباه مصون نیست. چه بسا «همراه موارد خطا و اشتباهی از یکی از افراد مجموعه در ذهن خود داشته باشد و اینجا ما با بد دفاع کردن و توجیه کردن رفتار غلط آن شخص، اعتماد او را از بین ببریم.(۱)

۱- . «اِنَّ اللّهَ رفیقٌ و یُحِبُ الرِفقَ فِی الأمرِ کُلِّهِ». (کنز العمّال؛ ۵۳۷۰)

۴ آشنایی و حرکت:

اکنون که نور هدایت و معرفت در دل همراه روشن شده و جرقه ی آن توسط هادی زده شده است، نوبت آشنایی او با مجالس معرفتی است تا به برکت این گونه جلسات آتش عشق در درونش شعله ور و نور هدایت در وجودش نورانی گردد.

اوّلین و بهترین جا خانه ی خدا (مسجد) است که در آن ذاکرین و عاشقان در مصلّای عشق سر نیاز به سوی خالق بی نیاز فرود می آورند و دست های خالی خویش را به درگهش گشوده و از او استمداد و یاری می جویند.

همچنین آشنایی با مجالسی همچون جلسات قرآن و دعا و مجالس اهل بیت:نیز می-تواند برای شخص مفید باشد.

نکات ضروری:

۱ از افراط و تفریط های بی جا در شرکت در مراسم های این چنینی بپرهیزید چون این دو صفت عامل بریدن و جدا شدن نیروهاست.

۲ در ابتدای راه از جلسات بسیار طولانی که بی حوصله گی شخص را به همراه خواهد داشت دوری کنید.

۳- در مواردی که همراه وقت یا حس کافی برای شرکت در مراسم را ندارد از اصرارهای غلط خودداری کنید.

۴- قبل از حضور در مراسم و شرکت در مجالس برای آشنایی بهتر شرح حال مختصری از چگونگی و حالات آن مراسم را بیان کنید تا همراه بهتر بتواند مراسم را ارزیابی کند.

۵- ضرورت و اثرات حضور در مسجد و مراسم های مذهبی را بیان نمایید تا از اهمیت آن بهترآگاه گردد.

۶- به همراهتان برای اصلاح رفتار و آموختن آداب فرصت کافی بدهید و بدانید که در این مسیر آهسته و پیوسته رفتن بسیار مهم است. از او انتظار نداشته باشید که یک شبه تمام صفات مذموم خود را ترک و به جای آن صفات نیک را جایگزین کند و از او به خاطر چند روز حرکت و هوشیاری اش انتظارات زیادی نداشته باشید.

عوامل مؤثّر در جذب

مواردی که می توان از آن به عنوان عوامل مؤثّر در جذب نام برد عبارتند از:

۱ ارتباط دوستانه و غیر رسمی مسؤول با نیروها؛

۲ برگزاری برنامه های جذبی با هیجان و شورانگیز؛

۳ وجود جمع همسالان؛

۴ هدیه دادن و تشویق نمودن؛

۵ ایجاد زمینه ی مناسب در خانواده ها؛

۶ تزیینات مناسب و پذیرایی در برنامه ها؛

۷ استفاده از ابزارهای نمادین (چفیه، پیشانی بند، عطر)؛

۸ عملکرد نیروهای کانون در مدرسه و خدمت رسانی در محلّه؛

۹ ظاهر آراسته و منظّم مسؤولین؛

۱۰ برنامه ی ورزشی تفریحی. (۱)

۱- . با بهره گیری از مراحل تربیت، مجلّد شماره دو.

علل غیبت همراه در مراسم ها را پیدا کنید

پس از جذب افراد و شرکت آنان در برنامه ها و جلسات، باید حضور آنها را ارزیابی نمود. اگر در این مرحله، فرد غیبت کرد و یا از حضور و ادامه ی فعالیت خودداری نمود علّت آن را بررسی کنید.

از مواردی که می توان به عنوان علل غیبت اعضا نام برد عبارتند از:

۱ نا آشنایی و کم رویی؛

۲ عدم جذابیت برنامه ها نسبت به برنامه های مراکز دیگر؛

۳ ناراحت شدن از برخورد مسؤول یا یکی از اعضا؛

۴ عدم پیگیری مناسب و خبررسانی اعضا توسط خود گروه؛

۵ رفتار نامناسب افراد در مقابل وضعیت ظاهری و روحی افراد و قضاوت نامناسب در مورد آنها؛

۶ نقش افراد خاص در برخورد منفی با تازه وارده ها (برخورد نامناسب اعضای فعال مجموعه و تکبر داشتن و ...)؛

۷ عدم تناسب خط فکری افراد جدید الورود با خط فکری و اعتقادی مجموعه؛

۸ تبعیض قایل شدن در فعالیت ها و برخورد خشک و طردکننده با افراد؛

۹ عمل نکردن مسؤولین به حرف هایی که می زنند؛

۱۰ منع خانواده و اطرافیان؛

۱۱ دوستان غیر مسجدی که دارای اخلاق نامناسب هستند؛

۱۲ ضعف درسی؛

۱۳ عدم اقناع و تبیین مناسب مباحث جذبی؛

۱۴ احساس تحقیر و افسردگی.

برطرف کردن علل غیبت اعضا

پس از شـناسایی علل غیبت، بایـد با برنامه ریزی جهت رفع و برطرف کردن مشـکل اقدام نمود تا فرد مورد نظر به روند جذب باز گردانده شود.

مواردی که می تواند ما را برای رفع این مشکل یاری رساند عبارتند از:

۱ وجود روحیه ی اخلاص در مسؤولین مجموعه؛

۲ ارتباط صمیمی و دوستانه مسؤول گروه با اعضا؛

۳ پیگیری و خبررسانی فرد به فرد اعضا؛

۴ نظارت دقیق مسؤول گروه برای برطرف کردن اختلافات سلیقه ای بین اعضا؛

۵ توجیه خانواده ها؛

۶ صحبت های خصوصی، هم زبانی با نیروها (کشف علّت غیبت یک اصل مهم است!)؛

۷ ایجاد روحیه ی اعتماد به نفس در اعضا؛

۸ حل مشکلات درسی و ... آنان؛

۹ دادن هدیه و تشویق اعضا به حضور در مسجد؛

۱۰ ایجاد رابطه ی دوستی و دادن مهارت و بالا بردن شناخت.

آفت های جذب را بشناسیم

۱ عدم شناخت دقیق از فرد و موقعیت خانوادگی همراه؛

۲ حساسیت های بی جا نسبت به نیروی جذب شده در پاره ای از موارد؛

۳ اصرارهای بی جا و عدم فرصت مناسب برای شناخت خود و موقعیت محیط جدیدش؛

۴ انتظارهای زیاد و غلط از نیروی تازه وارد؛

۵ شوخی ها، سرزنش ها و نگاه های غلط به نیروی جذبی؛

۶ سوء ظن داشتن و به رخ کشیدن اشتباهات گذشته ی فرد؛

۷ عدم توجیه مناسب سایر نیروها جهت برخورد با نیروی جدید؛

۸ استفاده نکردن از توان و نیروی جدید به علّت عدم اعتماد کافی.

ص: ۱۰۰

فصل پنجم : محتوای تربیتی در مراکز فرهنگی

اشاره

ص :۱۰۱

محتوای تربیتی

تهیّه ی محتوای تربیتی و آموزشی، مهم-ترین کار فرهنگی در یک مجموعه است. این کار نیازمند آگاهی و تخصص کافی در زمینه های محتوایی و شکلی است. در مراکز علمی آکادمیک رشته های تخصصی با عنوان های «مدیریت آموزش و برنامه-ریزی» و میان رشته های دیگر وجود دارد که به این موضوعات می پردازند. تدوین متن و محتواهای آموزشی و تربیتی نیازمند کارهای تخصصی و هم اندیشی و همکاری کارشناسان رشته های مختلف است.

نبود چشم انداز تربیتی و یا منشورهای تربیتی و مشخص نبودن خط سیری روشن برای تغییر رفتار در سنین مختلف باعث شده که نسخه های متفاوتی در سال های گذشته به صورت آزمون و خطا تجربه شود و به نتیجه ی مطلوبی هم نینجامد.

مسؤولین مراکز فرهنگی برای انسجام بخشی به فعالیت های آموزشی و تربیتی خود باید در فکر تدوین محتوایی باشند که مورد اتفاق کارشناسان دینی و تربیتی باشد مربّیان مراکز فرهنگی نیز باید در این مهم سهیم شوند و برای تهیه و تدوین آن تلاش نمایند. علّت

ص :۱۰۳

روزمرگی و دلزدگی افراد، بیشتر به فقدان متون مدوّن آموزشی و تربیتی بر می گردد. طرح موضوعات تکراری، متناسب نبودن مفاهیم ارایه شده برای مقاطع مختلف، ارایه ی مطالب متضاد، در دسترس نبودن کتاب های دارای طرح درس برای مربیان، از جمله مشکلاتی است که باعث سلب توفیق کار فرهنگی در مجموعه ها شده است.

چگونگی پرداختن به محتوا در مراکز فرهنگی

ضرورت اوّل: توجّه به رشد همه جانبه

در تدوین کتاب و یا جزوات آموزشی باید به رشد همه جانبه و همگون توجّه نمود. نگاه تک بُعدی به انسان باعث می-شود که ما مخاطبانی کاریکاتوری داشته باشیم. تربیت فردی و اجتماعی متوازن نیازمند رعایت ظرافت های بسیاری است که غفلت از آن باعث ارایه ی محتواهایی سبک وکم بهره خواهد شد.

ضرورت دوم: ارایه ی محتواهای تربیتی وانگیزشی به جای متن های آموزشی صرف

غرض و هدف فعالیت های فرهنگی، تربیت است. ما تنها نباید به آموزش و زیاد کردن اطلاعات مخاطبین بیندیشیم، بلکه باید به جنبه ی احساسی و عاطفی و بیان حکایات و بهره گیری از شعر و مثال و انجام فعالیت های گروهی و مباحث خودشناسی و درگیر نمودن شخص با فطرت و وجدان خویش نیز بپردازیم.

ص :۱۰۴

ضرورت سوم: تعیین جهت و عنوان کلی موضوعات متناسب با مقاطع سنی

آب دریا را گر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید

اگر تهیّه ی جزوه و کتاب دارای طرح درس مقدور نباشد، حداقل برگزاری جلسات مشورتی با کارشناسان این فن می تواند ما را در پیدا کردن جهت کلی موضوعات برای مقاطع مختلف یاری نماید. این که بدانیم چه موضوعاتی برای مقطع ابتدایی باید گفته شود، خود یک قدم روبه جلو به حساب می آید.

ضرورت چهارم: تدوین قالب های طرح درس

لازم است برای مربیان طرح درس آموزشی تهیّه نمود. بررسی موضوع و ریز موضوع های آموزشی و بیان آیات و روایات و مثال و حکایت و شعر و ...، خود، موضوع مهمی است و می طلبد که عده ای به طور جدّی برای تهیّه ی آن وقت بگذارند.

ضرورت پنجم: تهیّه ی تقویم اجرایی برنامه ها

اگر مجموعه ای برای اجرای برنامه هایش تقویم اجرایی نداشته باشد قطعاً با سرگردانی مواجه خواهد شد. تقویم اجرایی موضوعات معرفتی، تربیتی و بصیرتی قابل طرح در حلقه ها و جلسات گروهی در هر مجموعه لازم است. باید مشخّص باشد در هر جلسه به چه موضوعی باید پرداخت. (۱)

۱- . در پایان همین فصل، جهت های کلی موضوعات تربیتی که مورد اتفاق عده ای از کارشناسان علوم تربیتی است ارایه می شود.

به طور کلّی موضوعات را باید دو دسته نمود. موضوعات اعتقادی و موضوعات تربیتی، اخلاقی و بصیرتی. موضوعات اعتقادی در لیست ثابت و موضوعات تربیتی و بصیرتی در لیست مناسبتی و متغیّر قرار می گیرند.

محرّم یک مناسبت ویژه است. در این ایّام باید موضوع انتخابی ما متناسب با همین ایّام تدوین و ارایه شود. این قبیل موضوعات، متغیّرند و به صورت اقتضایی تعیین می شوند.

بر اساس تقویم اجرایی از ابتدای سال باید مشخص نماییم که در طول سال قرار است چند جلسه برای اعضای برگزار نمود. با نگاه و دقت در تقویم شمسی و مشخص کردن مناسبت های مهم و دادن اولویت به موضوعات، و تعیین لیست تعداد جلسات مناسبتی، تعداد جلسات ثابت معلوم می-شود. برای نمونه قالب ذیل ارایه می گردد.

ص: ۱۰۶

جدول سیر موضوعی

@تصویر

ص :۱۰۷

پس از تهیّه ی سیر مناسبتی و ثابت مشخّص می کنیم که در هفته های آینده متناسب با مناسبت ها چه موضوعاتی را باید برای گروه مطرح نمود. و در غیر مناسبت-ها سیر ثابت خود را پی می گیریم.

ارایه ی یک نمونه ی سیر تربیتی یکپارچه برای سه مقطع سنّی

در هر نمونه، نخست، باید جهت کلی تعیین شود و مربّی پس از آن، موضوع را تبدیل به طرح درس نماید.

زمانی که جهت تربیتی یک مقطع مشخّص گردد مربّی باید در جلسات رسمی و غیررسمی و در برخوردهای مستقیم و غیر مستقیم و نامحسوس نیز همین موضوع را رویکرد و ملاک برخورد خود با متربّی قرار دهد. به عنوان مثال، وقتی که ما به ضرورت اعطای حس ارزشمندی در کودکان زیر۱۱سال پی بردیم، علاوه بر موضوعاتی که می توان در این زمینه اجرا نمود، مربّی باید در برخورد ها و ارتباطات غیر رسمی و غیر مستقیم و غیر آموزشی نیز این جهت تربیتی را فراموش ننماید.

مقطع ابتدایی:

رویکرد و جهت تربیتی:

الف: تکریم و ارزشمندی؛

ب: القای روحیه ی تعظیم؛

ج: احساس روحیه ی خوشایندی (اُنس با دین)

الف روش تکریم و ارزشمندی

کرامت یک احساس است که اگر کسی بتواند برای متربّی خود ایجاد کند برای او دو ثمره خواهد داشت: یکی شوق به نیکی و خوبی ها و دیگری انزجار از بدی-ها امیرالمؤمنین فرمودند: «کسی (۱)

ص: ۱۰۹

۱- . ر.ک: دعای روز یازدهم ماه مبارک رمضان و مفردات راغب اصفهانی، ذیل کلمه ی کرامت.

که احساس ارزشمندی به او دست دهد، نفسانیت برای او پیش پا افتاده خواهد شد.»

آمار نشان می دهد که خلافکارترین افراد در زندان ها عموماً کسانی هستند که در دوران کودکی از میزان ارزشمندی پایینی برخوردار بوده اند. وقتی از حضرات معصومین: سؤال می شود که با کودکان زیر هفت سال چگونه برخورد نماییم، توصیه می شود که همچون سیّد و مولای خود با آنان برخورد کنید. براین اساس، ما باید با بچه ها به گونه ای ارتباط داشته باشیم که احساس کرامت و بزرگی را درک نمایند.

راه های اعطای روحیه ی کرامت به متربّیان

در زیارت عاشورا می خوانیم: «وأَکرِمَنی بمَعرِفَتِکُم وَ مَعرِفَه أَولِیائِکُم.» در این جا کسب کرامت را به معرفت و شناخت اهل بیت:و معرفت نسبت به اولیای دین مرتبط دانسته است. شما خود به وجدان می توانید تصدیق کنید که هرگاه ما ارتباطمان از طریق شنیدن حکایت و یا نقل فضایل پیرامون اهل بیت:بیشتر شود، حالت خودآگاهی و خود کنترلی و گرایش به وجدان و دین در وجودمان زیاد می شود لذا می توان نتیجه گرفت که میان معرفت و شناخت نسبت به اهل بیت: و ایجاد روحیه ی کرامت ارتباطی وجود دارد. و یا خواندن زندگی نامه و بیوگرافی بزرگان دین می تواند نقش تربیتی بزرگی برای ما داشته باشد، مطالعه و آشنایی با اولیای (۱)

۱- . «مَن کَرُمَت علَیهِ نَفسُه هَانَت عَلیه شَهَوَتُهُ». (منتخب میزان الحکمه؛ ص۴۸۸، ح ۵۴۸۸)

دین، یکی از راه های رسیدن به کرامت است. نقش الگو در شکل گیری شخصیت انسان و توجّه به الگو و اسوه پروری در دین برای تربیت انسان خیلی پررنگ است؛ لذا در این مقطع ما نیز باید با برنامه ریزی علاوه بر آشنایی بچه ها با اهل بیت: ایشان را با سایر اولیای الهی نیز آشنا نموده و از بهره گیری از کتب تاریخی و زندگی نامه های متناسب با این مقطع غافل نشویم.

نقش فهم دهی در اعطای حس کرامت

فهم به معنای شناخت شفاف و محسوس است. در دعای مطالعه می خوانیم: «وَ أَكرِمنِی بِنُورِ الفَهم» از این فراز استفاده می شود که اگر کسی کرامت می-خواهد باید فهم کسب کند. مربّی باید با ابزار حسی و احساسی و زبان کودکانه ای که در اختیار دارد برای بچه ها فهم دینی ایجاد کند. این کار بسی مشکل است چرا که نیاز به مهارت-های ارتباطی دارد. شما مادری را که بچه شیر می دهد تصور نمایید. او هر آنچه را خورده هضم می نماید و به شیر تبدیل می نماید و درآغوش پر از احساس و عاطفه ی خود به بچه اش می خوراند. و قطعاً این تغذیه به کام نوزاد نیز شیرین خواهد بود. مربّی کودکان باید همانند یک مادر عمل کند؛ یعنی علاوه بر فهم دینی کافی، مهارتهای لازم برای انتقال مفاهیم را نیز دارا باشد تا مفاهیم دینی را در برخوردهای غیر رسمی و غیر آموزشی نیز به ایشان انتقال دهد.

توجّه به بچه ها در این سن از عوامل اعطای حس ارزشمندی است.

درکتاب معجزه ی ارتباط آمده است که وقتی در یک تحقیق آماری

ص: ۱۱۱

از صـد نفر کودک هفت سـاله که احسـاس ارزشـمندی نمی-نمودنـد سؤال می شود از کجا متوجّه شدیـد که برای یک عـده ارزشـمند نیستیـد، بیشـترین جواب این است: «از آن جـایی که به مـا توجّه نمی کننـد.» روشن است که یکی از عوامـل کرامت بخشی، توجّه نمودن به بچه ها و اهمیت دادن به نظرات و حضورشان در مجموعه و ... است.

محبّت ورزی

به علم و تجربه ثابت شده که کسانی که در کانون پر مهر و عاطفه ی خانواده از محبّت سـیراب گشـته و در این زمینه کمبودی احسـاس نمی کننـد کمتر در معرض آسـیب های اجتماعی قرار می گیرنـد. محبّت ورزی و برخورد عاطفی می توانـد در دادن این احساس به کودکان کمک نماید.

شخصیت دهی

عموم کسانی که بعـد از رسـیدن به سن بلوغ رفتارهای نامتعارفی دارند، می-خواهند با رفتار خود جلب توجّه کنند و روحیه ی خودنمایی خود را ارضا نمایند. حال اگر آنان هُنر و یا مهارتی داشـتند که به طور طبیعی می توانستند به آن وسیله اظهار وجود نموده و خود را به گروه هم سن و سـال خویش معرفی و اثبـات نماینـد شایـد نیـازی به خودنمـایی های غیر متعارف پیـدا نمی کردنـد. نیـاز به تشـخّص و شخصـیت و معرفی خود به واسـطه ی یک شاخصه ی ارزشـمند، امری طبیعی و مورد نیاز کودکان است که باید در مسیر طبیعی اقناع گردد. (۱)

۱- . محمد یعقوبی، معجزه ارتباط با فرزند به زبان ساده، چاپ سبا، ۱۳۸۹.

یکی از راه های کسب احساس ارزشمندی، توانمند نمودن بچه ها برای ابراز وجود به واسطه ی یک هُنر است. حفظ یک شعر و یا خوانـدن یک مقاله و یا اجرای نقش در یک تئاتر در حضور افراد، می توانـد این احساس را به بچه ها اعطا کنـد. اگر بچه ها در این سن توانمنـدی ابراز وجود و یا جسارت و قاطعیت و ... را کسب کردنـد، هیـچ گاه فراموش نخواهند کرد که مدیون مسجد و بچه مسجدی ها بوده اند.

ب القای روحیه ی تعظیم

القای روحیه ی تعظیم به معنی باز نمودن پنجره و نظرگاهی از عظمت خدا به روی کودکان است.

فراموش نکنیـم که مقطع کـودکی بیشـتر جنبه ی زمینه سـازی و اسـتوار کردن پـایه-هـای معرفت دینی را دارد. لـذا اگر می-خواهیم در مقطع بعـدی روحیه ی تسـلیم و تکلیف پذیری را در ایشان نهادینه نماییم لازم است که بچه را با عظمت خدا آشـنا نمـاییم. همه ی ما به هنگام رکوع عرضه می داریم: «سـبحان ربی العظیم و بحمـده.» پرسـید: راستی چرا هنگام رکوع خم می-شویم؟ در جواب شـنید: برای این که بارمان کننـد. باز هم پرسـید: چی بارمان کنند؟ گفت: تکلیف.رکوع یعنی خدایا من خم شـدم در مقابلت و سـر تعظیم خم نموده ام و برای انجام فرمانت در خـدمتم. حال روشن است که چرا یک عده در مقابل اوامر الهی سـر خم نمی کننـد و ادعا دارنـد؛ چون با عظمت خـدا آشـنا نگشـته انـد. لذا یکی از راه های گرایش به تکلیف و تسـلیم پذیری این است که بچه ها را با عظمت الهی آشنا نماییم.

ص: ۱۱۳

مربّی عزیز! آیـا تـا به حـال به این نکته فکر کرده ای که چرا وقتی شخصـی به نـام مُفَضّل خـدمت امام صادق۷ رسید و عرضه داشت که آقا من تشـنه ی توحیدم و دوست دارم شـما به من توحید بیاموزید در جواب امام به بیان شگفتی های عالم خلقت و ظرافت هـایی که خداونـد حکیم در خلقت مـا لحـاظ نموده پرداخت. و یا آن زمان که زنی عطر فروش محضـر مبارک رسول خدا رسـید و عرضه داشت: «ای رسول خدا! عظمت خداوند را برایم توصـیف کن»، رسول خدا۹فرمودند: «آیا می دانی نسبت آسـمان اول به آسـمان دوم مثل نسـبت یک حلقه در مقابل یک بیابان است و آسـمان دوم نیز نسـبت به آسمان سوم مثل یک حلقه در مقابـل بیابـان می مانـد و نسـبت آسـمان سوم به چهـارم و پنجم و شـشم و هفتم این چنین است، و تمام هفت آسـمان نسبت به عرش مثل یک حلقه در مقابل بیابان است؟».

کسـی که بـا عظمت خـدا آشـنا شود، عقـل او خود به خود حکم می کنـد که در مقابل این عظمت کُرنش و خشوع و خضوع نمایـد. بسـیاری از آیات قرآن در مقام بیان عظمت آثار الهی و شـگفتی آسـمان ها و زمین است، و از این رو، قرآن به تـدبّر و تفکر و نگـاه به عظمت آفرینش امر کرده است. تفکر کردن در مورد آسـمان که چگونه بـدون عمود برفراشـته شـده و یا نگاه کردن و تـدبّر نمـودن بـه خلقت شـتر و سـایر موجـودات است که مـا را به تعظیم وا می دارد. امیرالمـؤمنین۷ در یکی از خطبه هایشان توصیفی پیرامون خفاش و جنبه هایی از عظمت خلقت این موجود دارند، که خود نشان براین است که یکی از (۱)

۱- . روضه کافی ج ۸، ص ۱۵۳؛ خصال، ص ۵۲۴؛ معانی الأخبار، ص ۳۳۳؛ الکافی، الشیخ الکلینی، ج ۸، ص ۱۵۴.

راه های رسیدن به بندگی و عبودیت درک عظمت آفرینش و به تبع عظمت خداست.

کسی که عظمت خدا و اوامرالهی برایش روشن شود اگر دنیا و مافیها را به او بدهند تا دانه ی گندمی و یا پوست جویی را به ظلم از دهان مورچه ای بگیرد این کار را نخواهد نمود. حضرت علی7 می فرمایند: «به خدا سوگند اگر هفت اقلیم را با آنچه در زیر افلاك آن است به من دهند، بدین شرط که با گرفتن پوست جوی از دهان مورچه ای نافرمانی خدا کنم، هرگز چنین نخواهم کرد.» قضا شدن نماز صبح و یا شنیدن غیبت برای کسانی که با عظمت امر خدا آشنا شده-اند یک فاجعه ی اسفناک شمرده می شود. در این سن خوب است که بچه ها را با عظمت-ها و اُبهت ها آشنا نماییم.

در این مرحله، شناخت عظمت هایی مانند عظمت خدا، قرآن خدا، دین خدا، فرستاده ی خدا، عذاب خدا، مخلوقات خدا لازم و ضروری است. بحمد الله ابزاری که در این زمینه در اختیار داریم بسیار زیاد است. کتاب هایی که پیرامون شگفتی-های عالم خلقت و قوانین هستی و هندسه ی زندگی نوشته شده است می توانند به ما کمک کند. فراموش ننماییم که قباحت و زشتی گناه و اهمیت و درک عظمت دستورات الهی و شوق و اشتیاق به خوبی ها را متربّیان باید در رفتار و برخوردهای روزمره ی ما ببینند و آن را در فضای «کُونُوا دُعاهَ النّاسِ بِغَیْرِ أَلْسِنَتِکُمْ» بچشند. (1)

ص: 115

1- . نهج البلاغه، خطبه 155.. قال علیٌّ7: «وَ اللهِ لو اُعطِیتُ الأقالیمَ السَّبعَه بما تَحتَ أفلاکِها، علی أن أعصِیَ اللهَ فی نملهٍ أسلُبُها جُلبَ شَعِیرَهٍ ما فَعَلتُهُ». (نهج البلاغه، خطبه 224)

ج– خوشایندی نسبت به دین

یکی از محورهای اساسی در این مقطع این است که به واسطه ی شناخت دهی و یا اجرای برنامه ها کاری کنیم که بچه ها نسبت به دین احساس خوشایندی داشته باشند. اگر خواهان آنیم که بچه ها در مقطع بعدی به جلوه های دینی میل و رغبت نشان دهند باید در مقطع ابتدایی احساس اُنس با خالق را در آنان ایجاد نماییم تا برداشتی احساسی همراه با رضایت و خوشی از جلوه های دین داشته باشند. به طور مثال، اگر شما برادر کوچکتان را برای اوّلین بار با پای پیاده به جلسه ی روضه ببرید و در آنجا هم چنگول از او بگیرید که حرف نزن حاج آقا داره صحبت می کنه و بعد هم که چراغ ها خاموش شد یکی پا روی سر او بگذارد، از طرفی هم نذری گیرش نیاید و با حال خسته و دل شکسته دوباره پای پیاده کشان کشان او را به خانه برگردانیم، مشخص است که تصویر خوشی از مسجد برایش شکل نخواهد گرفت. خوشایندی و اُنس با جلوه های دینی یعنی این که ما کاری کنیم که بچه ها در این سن احساس خوبی نسبت به دین داشته باشند تا کم کم بذر علاقه در وجود آنان جوانه بزند و رشد نماید.

سوژه های اساسی خوشایندی

سوژه های اساسی برای استفاده در این مقطع عبارتند از:

۱ مسجد؛ ۲ قرآن؛ ۳ پیامبر۹ ؛ ۴ اهل بیت:؛ ۵ اولیای الهی؛ ۶ نماز؛ ۷ آداب اجتماعی.

رسول خدا فرمودند: «فرزندان خود را به کسب سه خصلت

ص: ۱۱۶

تربیت کنید: دوستی پیامبرتان و دوستی خاندانش و قرائت قرآن.»

و امام صادق فرمود: «ما هنگامی که کودکانمان هفت ساله می شوند به اندازه ای که طاقت دارند آنان را به انجام نماز و روزه فرمان دهیم.»

منظور این نیست که برای بچه ها احکام و یا فضیلت مسجد را بازگو نماییم بلکه هدف، مجموعه فعالیت هایی است که منجر به احساس خوشایندی نسبت به مسجد می شود. لذا داشتن فضایی برای بازی، برگزاری برنامه های جذاب، داشتن پذیرایی در برنامه ها، احترام و تکریم، صحنه آرایی و تزیینات محل حضور بچه ها، تشویق و ... می تواند احساس اُنس با مسجد را برای بچه ها ایجاد نماید. اگر ما پیرامون رسول خدا۹قصه و داستان و یا برخوردی که ایشان نسبت به کودکان داشته است را ندانیم و اطلاعات و مهارت کافی نداشته باشیم نمی توانیم این احساس خوب را به ایشان القا کنیم. همچنین می توانیم با دادن هدیه در میلادها و اعیادی که منتسب به اهل بیت: است و ... این حس خوشایند را در کودکان ایجاد نماییم. شاید یکی از دلایلی که ما نسبت به نماز احساس شوق انگیزی نداریم این است که معنا و مفهوم کلمات و حرکات و مفاهیم نماز برایمان روشن نیست؛ لذا یکی از راه-های لذّت بردن از نماز این است که مخاطبین را با معانی اسماء و حرکات و مفاهیم نماز با زبان کودکان آشنا نماییم. (۱)

ص: ۱۱۷

۱- . «أَدِّبوا أولادَکُم عَلی ثَلاثِ خِصالٍ: حُبِّ نَبِیِّکُم وَحُبِّ أَهلِ بَیتِهِ وَقِراءَهِ القُرآنِ». (کنز العمال، ج۱۶، ص۴۵۶، ح۴۵۴۰۹) . «إنّا نَمُرُ صِبیانَنا بِالصَّلاهِ وَ الصّیامِ ما أَطاقوا إذا کانوا أبناءَ سَبعِ سِنینَ». (غررالحکم، ج۵، ص۲۶۴، ح۸۲۷۳)

ثمره ی توجّه به آداب اجتماعی در این سنین، توحید عملی است. کارشناسان علوم تربیتی به این نتیجه رسیده اند که پذیرش آداب اجتماعی در سنین ۶ تا ۸ سال بسیار بالاـ است. آیا تا به حال توجه نموده اید که چرا انگیزه ای برای بیان مستحبات و مکروهات برای مقطع سنی دبیرستانی در ما وجود ندارد، علت این است که می دانیم زمینه پذیرش این امور در این مقطع کمتر است. برای ترویج آداب اجتماعی همچون فرهنگ شهروندی، فرهنگ مدرسه، ترافیک، مصرف آب و برق و ... باید در سنین کودکی اقدام کرد. تبلیغات انیمیشنی و تأثیر آن در فرهنگ عمومی در چند سال گذشته خود گویای این امر است. بیش از ۵۴ مورد از آداب اجتماعی در کتاب هایی که مستحبات و مکروهات را ذکر نموده اند بیان شده است حال، اگر کسی در این سن آنها را یاد بگیرد، در بزرگسالی رعایت خواهد نمود. به طور مثال، اگر ما همان گونه که دین فرموده روش آشامیدن آب را یاد بدهیم، یا به کودک بیاموزیم چگونه باید با بزرگ تر و کوچک تر از خودمان برخورد کنیم، یا آداب سر سفره نشستن و یا طرز لباس پوشیدنم، مهمانی رفتن، ورود به مسجد و آداب سخن گفتن و یا نگاه کردن و ... به او انتقال دهیم، این مفاهیم در ذهن و ضمیر او تثبیت خواهد شد. بعضی از مراکز فرهنگی که به طور اصولی و کارشناسی در حال فعالیت اند، تنها و تنها بر روی موضوع آداب اجتماعی برای مقطع ابتدایی کار می کنند که بی شک تأثیرگذار نیز بوده اند.

مقطع راهنمایی

دوره ی راهنمایی به دوران گذار و بحران معروف است. مربّی باید

ص: ۱۱۸

بتواند متربّی خود را در محدوده ی سن بلوغ به طوری گذر دهد که کمترین آسیب را مبتلا شود. شناخت این دوره و آشنایی بـا فضـای فکری و روحی و روانی نوجوانان می توانـد ما را در دسـتگیری مخاطبین یاری نمایـد. در این دوران، نوجوان با سـه بحران مواجه است که مـا علاـوه بر کسب آگاهی و شـناخت پیرامون این بحران ها بایـد برخوردهای تربیتی و همچنین ارایه ی مفاهیم دینی را متناسب با این سه بحران برنامه ریزی نماییم.

بحران بلوغ

در ایـن مرحلـه، جـوان واقعـاً نمی دانـد چه می کنـد و چه چیزی در وجـود او دارد اتفـاق می افتـد. تغییرهـای عمـومی بـدن و تاثیرهای روانی، آن چنان سریع و همه جانبه است که او را دچار تشویش و نگرانی می کند و برخوردها و ارتباط-های او را با اطرافیان و خانواده اش دچار مشـکل می سازد، در این زمان است که او شدیـداً نیاز به محبّت دارد و در پی یافتن یک نقطه ی اتکـای روحی و روانی است و دوست دارد دیگران به شخصـیتش احـترام بگذارنـد و او را مـورد تـوجّه قرار داده و به حسـاب آورند. به همین مناسـبت است که پیامبر اسلام۹ ضـمن بیان مراحل تربیت، در هفت سال سوم زنـدگی انسان (که همان دوران بلوغ و جوانی است) والدین و مربیان را سفارش می فرمایند که در این سنین به جوان به عنوان یک شخصیت بزرگسال بنگرند و به او اعتماد نموده و در کارها با وی مشورت کننـد و در زندگی خانوادگی نظر او را دخالت داده و به او مسوولیت بدهند تا شخصیتش شکوفا گردد.

ص: ۱۱۹

قال رسول الله: «فرزند هفت سال سروَر، هفت سال فرمانبردار و هفت سال وزیر است.»

نوجوان در این مرحله، خود را هم ردیف با سایر اعضای خانواده می پندارد و انتظار داردکه از احترام متقابل برخوردار باشد؛ لذا پیامبر اکرم۹همواره توصیه می فرمود که با جوانان به نیکی رفتار کنید و به شخصیت آنان احترام بگذارید.

خوب است در این جا به سفارشهای سیّد بن طاووس، یکی از برجسته ترین علمای قرن ششم که توفیق تشرّف به خدمت حضرت ولی عصر (عجل اللّه تعالی فرجه الشریف) را داشته اشاره ای بنماییم. او در کتابی به نام کشف المحجّه در قسمتی از گفتارش در خصوص دوران بلوغ و تکلیف، خطاب به فرزندش چنین می گوید:

«اگر من با مراحم و عنایاتی که خداوند، مرحمت فرموده زنده بمانم، تشرف تو را به سن تکلیف (بلوغ) عید قرار می دهم و یکصد و پنجاه دینار صدقه خواهم داد. اگر بلوغ تو فرا رسد با این کار قیام به خدمت حضرتش خواهم کرد، زیرا مال از اوست و من و تو بنده ی او هستیم. پس ای فرزندم «محمّد»، به یاد عظمت مقام و کمال و بخشندگی حضرتش باش که در این هنگام به تو اهمیت داده و فرشتگانش را به سوی تو فرستاده تا اعمال عبادی تو را حفظ نمایند و در روز حساب گواه بر تو باشند. پس در دوران بلوغ و رشد خود، حق آنان را ادا کن و طاعت الهی را به جای آور! در اوقات زندگی خود با ایشان به خوبی و نیکی مصاحبت و همنشینی کن، به طوری که غیر از خوبی و زیبایی از تو چیزی نبینند و نشنوند.» (1)

۱- . «اَلوَلَدُ سَیِّدٌ سَبعَ سِنینَ وَ عَبدٌ سَبعَ سِنینَ وَ وَزیرٌ سَبعَ سِنینَ». (مکارم الأخلاق، ص ۲۲۲)

با ورود به مرحله ی بلوغ مربّی باید بداند که علاوه بر تغییرات جسمی، هورمونی و غُددی و حالات بیولوژیک در بدن شخص بالغ، دگرگونی های روحی و روانی نیز برای شخص رُخ داده است که یکی از آن امور مسأله ی بلوغ جنسی است. اگر مربی آگاهی های لازم را پیرامون این موضوع نداشته باشد نخواهد توانست در این برهه ی حساس او را یاری دهد. چگونگی برخورد با اختلالات و انحرافات جنسی به خصوص ابتلا به خود ارضایی و داشتن اطلاعات مفید و کاربردی، درباره ی با عوامل پیشگیری و عوامل گرایش به این موضوع و همچنین راه های درمان خود ارضایی و ... باید از اولویت های برنامه های تربیتی مربّیان باشد.

بحران هوّیت

یکی از لطف های خدای کریم به شخص بالغ در این سن این است که نعمت شک را در دل فرد می اندازد. ما از آثار این اتفاق متوجّه می شویم که گویی شخص به خیلی از چیزها شک نموده و گویی هر آنچه را که تا به حال با حس و احساس باور کرده بود، پایه هایی متزلزل و سست دارد و باید از این پس با منطق و استدلال و برهان دوباره آنها را برای خود پی ریزی نماید. پیدایش سؤالات اساسی و ظهور احساسات حق جویی و حقیقت خواهی و حق طلبی و پیگیری برای رسیدن به جواب، بدون داشتن تعصّب و وجود تعارضات مختلف میان هست ها و بایدها و میان واقعیت ها و حقیقت ها و ... از جمله نشانه های بحران هویّت است. همیشه این سؤال ها در ذهن بچه وجود دارد که:

هدف از خلقت این دنیا چه بوده است؟ اساساً،که چه؟ چرا خداوند ما را در شرایط فعلی آفریده است؟ چرا من پسر و یا دخترم؟ چرا باید نماز بخوانم؟ چرا باید نماز را عربی بخوانم؟ چرا خدا حالا که مرا آفرید در خانه ی همسایمان نیافرید که از جهت مالی وضعشان از ما بهتر است؟ چرا؟ چرا؟ چرا؟

یکی از وظایف فعالان فرهنگی در مقطع راهنمایی توجّه جدّی به سؤالات، اشکالات و ایرادها و شبهه های بچه ها و تلاش برای پاسخگویی متقن و قانع کننده به آنها است.

مربّی عزیز! توجّه ننمودن به یک شبهه و اشکال و یا سؤال بچه ها در این عصر که انفجار شبهات از طریق رسانه ها همه جا را فرا گرفته، می تواند بچه ها را زمین گیر کند و انگیزه ی ادامه ی فعالیت-های فرهنگی را از آنان سلب نماید. پاسخ گویی صحیح و سریع و ارایه ی آگاهی برای برطرف شدن ریشه ی خیلی از سؤالات از وظایفی است که بر عهده ی هر مربّی است.

بحران شخصیت

او دیگر کودک نیست، ولی بزرگ هم نیست؛ او نوجوان است، احساس بزرگ بودن می نماید، دوست دارد وارد عرصه ی اجتماع گردد و در ارتباطات اجتماعی نقش فعالی ایفا نماید. نیازهایی دارد که به واسطه ی حضور در اجتماع اقناع می گردد و از طرفی حضور در عرصه ی اجتماع نیازمند داشتن یک سری مهارت ها است که از آن برخوردار نیست. مشکل او مشکل ارتباطی است؛ ارتباط با خود، ارتباط با دین، ارتباط با طبیعت و اجتماع و اطراف خویش. او چنان

نیازمند این مهارت ها است که هرکس آنها را به او اعطا کند صاحب او گشته است.

حال، با توجّه به این سه بحران، اولویت دارد که روی دو موضوع در این مقطع کار جدّی گردد:

۱ بندگی و عبودیت

یعنی اهمیت دادن به مسأله ی عمل گرایی و این که شخص با ایمان باید عمل صالح داشته و باید مقلّد باشد. برنامه ی عملی رشد یک انسان مسلمان رساله ی عملیه است. باید او بداند که دستور مرجع تقلید مانند حکم امام زمان (عج) است.

۲ مهارت های تربیتی سن بلوغ

از جمله نیازهای مهارتی او نیاز به: تکریم و ارزشمندی، ابراز وجود، خودنمایی، شور و هیجان، شادی و نشاط، قاطعیت، جسارت، مبارزه با کم رویی، واقع بینی، مسؤولیت پذیری، مشورت گیری، چگونگی تعامل با دیگران، تقویت اراده، اعتماد به نفس، خویشتن داری، اعتدال، شجاعت، خودشناسی، آینده نگری، صبر، انتقادپذیری، وظیفه شناسی و آزاداندیشی است. مربّی باید برای اعطای هر کدام از این مهارت ها به متربّی برنامه ریزی نماید.

مقطع دبیرستان

در صورتی که افراد حاضر در مجموعه از کسانی اند که در مقاطع قبلی دو سیر ابتدایی و راهنمایی را گذرانده اند، با توجّه به اقتضای سن (۱)

۱- . در این رابطه، کتاب ارزشمند «راهکارهای عملی آموزش اخلاق و مهارت های زندگی» احمد ابراهیمی انتشارات بوستان کتاب معرفی می گردد.

دبیرستان، پرداختن به سه جهت مفید خواهد بود:

۱ بندگی و عبودیت

در این مقطع نیز باید جهت اصلی برنامه های ما برای معرفت دهی به متربّیان این باشد که از عمل گرایی و داشتن عمل صالح غافل نشوند. آنچه مهم است دارا بودن تعهد و عمل و ایمان است؛ لذا رویکرد مستقیم وغیر مستقیم رفتارهای تربیتی ما باید اُبهت دهی عمل به دستورات طبق نظر مرجع تقلید باشد. ایمان بدون عمل یک ادعای پوچ است و ما را به سر منزل مقصود نخواهد رساند و مربی باید با ظرافت آن را به متربّی القا نماید.

۲ معرفت نفس

پرداختن به بحث معرفت نفس در این سن بسیار تأثیرگذار است و برای متربّیان احساس ارتباط ملموس با دین را ایجاد می نماید.

جوانانی که به واسطه ی معرفت نفس با حقایق عالم و حقایق دین و حقیقت خود آشنا می گردند، به یک ثبات شخصیتی و رفتاری نایل می شوند. کشف ارتباط بین این سه مقوله می تواند یک جهش معنوی به او اعطا نماید. کسی که به این باور برسد که عالم غیب و حیات اخروی دارای یک اصالت است که نباید از آن غافل شد و پی به قدرت روح ببرد، درک دائمی و احساس حضور دین، در زندگی و نیاز به آن بیشتر برایش ضرورت می یابد.

توجّه

مربّی عزیز! بحث معرفت نفس گرچه بسیار مهم و ضروری است، اما پرداختن به آن نیازمند آگاهی بسیار است؛ لذا خواهشمندیم در

صورتی که این بحث به طور اساسی برای خودتان روشن نشده و خود اطلاع و آگاهی بالایی نسبت به آن ندارید به آن وارد نشوید؛ چرا که مشکل ساز خواهد شد.

۳ آسیب های اجتماعی

اطلاع و آگاهی مربّی نسبت به آسیب های اجتماعی می تواند در پیشگیری و ابتلا اعضا به این موضوعات مؤثّر باشد.

آنچه دارای اهمیت است این است که مربّی زمینه های گرایش و علّت روی آوردن به آسیب ها را بداند. ما همیشه درمانگر آسیب ها نخواهیم بود و شاید در حیطه ی کار و تخصص ما نیز نباشد، ولی مربّی باید بداند اگر می خواهد کار تربیتی انجام دهد باید درباره ی زمینه های گرایش و علل احساس نیاز به این موضوعات اطلاعات تربیتی لازم را داشته باشد.

مربّی باید بداند که:

علل گرایش به اعتیاد، علل گرایش به موسیقی، و انگیزه های گرایش به جنس مخالف چیست. باید اطلاعاتی مفید پیرامون بازی های کامپیوتری و یا تأثیر اینترنت و یا شبکه های ماهواره ای بر بینش مخاطبین داشته باشد. همچنین درباره ی مُد و مُدگرایی و پوشش و محدوده-ی آزادی، شیوع عرفان های کاذب و علل گرایش به آن ها و کم شدن حساسیت های دینی در اجتماع و ... آگاهی داشته باشد. (۱)

۱- . در این زمینه سه کتاب ارزشمند از جناب استاد اصغر طاهرزاده به چاپ رسیده است که می توانید به آنها مراجعه کنید: ۱ جوان و انتخاب بزرگ؛ ۲ ده نکته از معرفت نفس؛ ۳ آشتی با خدا از طریق آشتی با خود راستین.

در اینجا باید به نکته ای مهم توجّه کنیم، آن هم این که علاوه بر اجرای این سیر در مقطع راهنمایی و دبیرستان باید در قالب جلسات کارگاهی و یا کلاس-ها و جلسات منسجم نیز در تحکیم اعتقادی مخاطبین کوشا باشیم.

۴ بصیرت سیاسی

برای رسیدن به این منظور باید از روش ها و شیوه های جامعه پذیری سیاسی استفاده نمود

در جامعه پذیری سیاسی، از روش ها و شیوه های مختلفی می توان استفاده کرد که تنها به چند مورد از آنها اشاره می شود:

الف. جامعه پذیری مرحله ای

فرایند انتقال فرهنگ سیاسی، باید فرایندی مرحله ای و با توجه به دورانهای مختلف زندگی شخص باشد. برخی از نویسندگان مراحل رشد شخصیت سیاسی را چنین ترسیم کرده اند: ۱. آغاز؛ ۲. کودکی؛ ۳. نوجوانی؛ ۴. جوانی؛ ۵. بزرگ سالی؛ ۶. کهنسالی.

یادگیری سیاسی شخص از سه چهار سالگی؛ یعنی، از زمانی شروع می شود که اطفال، تفاوت چند موضوع سیاسی (مثل رئیس جمهور، پلیس و دولت ها) را به کمک افراد خانواده یا همسایه ها درک می کنند؛ اما مهم ترین دوران یادگیری سیاسی، نوجوانی و جوانی است. در این زمان، شاکله های فکری کودکان و جوانان به وجود می آید و آنان دارای درک و بینش سیاسی می شوند.

حضرت علی۷در نامه ای به فرزندش امام حسن۷می نویسد: «قلب نوجوان چونان زمین کاشته نشده، آماده پذیرش هر بذری است

ص :۱۲۶

که در آن پاشیده شود. پس در تربیت تو شتاب کردم، پیش از آنکه دل تو سخت شود.»

مربیان فرهنگی در قدم اول باید به این امر توجه کرده، سعی در ارایه آموزه های سیاسی اسلام به طور مستقیم یا غیرمستقیم به کودکان و نوجوانان داشته باشند. سپس در تعامل و ارتباط با جوانان و بزرگ سالان، به طور عملی و برهانی، فرهنگ سیاسی اسلام را به آنان منتقل کنند. (آموزه هایی مانند عزت طلبی در سیاست خارجی، نصیحت و خیرخواهی به زمامداران، لزوم رعایت نظم و قانون، مشارکت در مسائل سیاسی، حمایت و کمک به ارکان اصلی نظام ...).

ب. روش الگویی

ارایه الگوهای عملی از آموزه ها و بایسته های فرهنگ سیاسی اسلام، از جهات مختلف در جامعه پذیری فرد مؤثّر است. فراگیران در عمل، رفتار الگو را مشاهده و از آن پیروی می کنند. خداوند متعال پیامبران را در دوره های مختلف فرستاد تا مردم، از رفتار آنان تبعیت نموده، آنها را الگوی زندگی خود قرار دهند. مهم ترین الگوهای عملی برای جامعه امروزین، پیامبر۹، حضرت علی۷، امامان معصوم:، عالمان و دانشمندان به خصوص امام خمینی۱ – می باشند.

حضرت علی۷ درباره الگو بودن پیامبر۹ می فرماید: «از راه و رسم پیامبرتان پیروی کنید که بهترین راهنمای هدایت است و رفتارتان (۱)

ص: ۱۲۷

۱- . «...اِنَّما قَلْبُ الْحِدَثِ كَالأَرضِ الْخالِيَهِ ما اُلْقِىَ فيها مِنْ شَىءٍ قَبِلَتْهُ فَبادَرْتُكَ بِالأَدَبِ قَبْلَ أنْ يَقْسُوَ قَلْبُكَ». (نهج البلاغه، نامه/۳۱ ب۲۱)

را با روش پیامبر۹تطبیق دهید که هدایت کننده ترین روش ها است.»

به عنوان نمونه اهمیت قانون و ضرورت نظم و انسجام در جامعه، باعث شد که پیامبر۹ پس از استقرار در مدینه، به تنظیم یک اساس نامه (یا قانون اساسی) پرداختند و موقعیت اجتماعی و مسؤولیت هر یک از گروه ها را به طور دقیق و مشخص تعیین کردند. مطالعه و بیان مفاد طولانی این قانون اساسی نشانگر توجه ویژه پیامبر۹به ایجاد نظم در جامعه، عمل به قانون، مسؤولیت و تکالیف سیاسی اجتماعی افراد و گروه ها و لزوم ثبات سیاسی در کشور اسلامی و ... است. مربّی با ارایه برخی از این آموزه ها، می تواند سیره و رفتار سیاسی پیامبر۹را به مخاطبان خود، منتقل کند و تأثیرات مثبتی در نگرش و بینش آنان داشته باشد.

ج. روش پند و اندرز

در یک جامعه دینی، بین اخلاق و سیاست پیوند بنیادین وجود دارد و چشم پوشی از هنجارهای اخلاقی، موجب ظلم و فساد سیاسی در بین زمامداران و رواج خشونت، بی نظمی، انحراف و... در جامعه می گردد. بایستگی رعایت ارزش های اخلاقی (راستی، عدالت، ظلم ستیزی، حق محوری، عدم توهین و تهمت، درستی و...)، مربیان را ملزم می سازد که با پند و اندرز و توصیه های اخلاقی، متربیان را از افتادن در گفتار و موضع گیری غیراخلاقی نجات دهند و همه را به رعایت این اصول سفارش کنند. (۱)

ص: ۱۲۸

۱- . «...وَاقتَدُوا بهَدْیِ نَبِیِّکُمْ فَاِنَّهُ أَفْضَلُ الْهَدْیِ وَاسْتَنُّوا بِسُنَّتِهِ فَاِنَّها اَهْدَی السُّنَنِ».

انسان ذاتاً نیاز به موعظه و نصیحت دارد و گرایش های فطری فرد، با وعظ و پند شکوفا می شود.

موضوعات سیاسی را می توان از زوایای گوناگون مورد کاوش قرار داد. به سخن دیگر چشم اندازی را که ما از آن به رخدادها و مسایل سیاسی می نگریم، از محورهای گوناگون می توان مورد تامّل قرار داد. نخست آن که بر پایه برخی پیش فرض ها و مبانی عقلی که به مثابه قواعد و اصول ثابت به شمار می روند، مسایل را بکاویم. در این صورت رویکرد فلسفه سیاسی خواهیم داشت. در فلسفه سیاسی مسایل در رویکردی عقلی و بر پایه یک سری پیش فرض ها که مسلم فرض شده اند، مورد بررسی و تبیین قرار می گیرند.

دوم آن که مسایل را بر پایه متدولوژی فقهی و با الهام از منابع چهارگانه کتاب، سنت، عقل و اجماع مورد کاوش قرار دهیم و در سایه آن به تبیین بایدها و نبایدهایی که نشانگر رفتار افراد می باشد، بپردازیم. چنین رویکردی به مسایل، نگرش هنجاری را تعقیب می کند، اگرچه رویکرد فلسفه سیاسی نیز هنجاری بوده و در پی تبیین بایدها و نبایدهای عقلی می باشد؛ یعنی الزام هایی که مبتنی بر پیش فرض های عقلی و بدیهیات می باشد.

سوم، بررسی جامعه شناختی مسایل سیاسی است. در این نگرش برخلاف نگاه فلسفی و فقهی که در آنها محقق بر پایه یک سری اصول و مبانی به تبیین مسایل می پرداخت، نخست به توصیف و شناخت دقیق مساله اقدام و سپس به نظریه نایل می-شود. این نگاه به پدیده های سیاسی توصیفی بوده می کوشد به مدد چهارچوب-های نظری و تئوری های جامعه شناسی سیاسی، مسایل سیاسی را تجربه و

تحلیل نماید. در رویکرد جامعه شناختی از الگوهای روش شناختی گوناگونی استفاده می گردد. اهمیت مباحث جامعه پذیری بدان روی که به تحلیل رفتار سیاسی افراد و عوامل مؤثّر بر آن ها می پردازد؛ در عرصه جامعه شناسی کم بدیل است و در واقع از همین رهگذر است که ریشه رویکردهای افراد نسبت به پدیده های سیاسی نظیر حکومت و احزاب و بازتاب-های متقابل آن بر اشخاص حقیقی و حقوقی در قالب نهادهای جامعه پذیری اجتماع همانند خانواده، گروه هم سالان، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی و حکومت کار ویژه می شود. لذا روش هایی که یک جامعه از طریق آن ارزش ها و هنجارهای سیاسی را به اعضای خود منتقل می کند همواره مورد توجّه جامعه شناسی قرار گرفته است. چرا که شخصیت انسانی از طریق کنش متقابل با دیگران شناخته می-شود و از طریق این کنش، ما می آموزیم چگونه خود را با جامعه هماهنگ ساخته و زندگی خویش را قاعده مند کنیم. این فرایند اجتماعی شدن در فرهنگ و ساخت اجتماعی، برای هر فرد و جامعه علی الخصوص در حکومت دینی امر حیاتی است زیرا بدون اجتماعی شدن، ما نمی دانیم چه چیزی را ارزش بدانیم، چه کاری را انجام دهیم، چگونه فکر کنیم، چگونه سخن بگوییم و در مقابل دیگران چگونه پاسخ دهیم، اگر چه این فرآیند در حکومت دینی به صورت مستقیم و غیرمستقیم انجام می گیرد. مفهوم جامعه پذیری سیاسی نسبت به مفهوم جامعه پذیری گستردگی کمتری دارد و تنها حوزه مسایل سیاسی را در بر می گیرد. از دید علمای علم سیاست، جامعه پذیری نیز فرآیند یادگیری مستمری است که طی آن افراد با نظام سیاسی آشنا می شوند و با کسب تجربه و آگاهی به حقوق، وظایف و نقش های خود در

جامعه پی می برند. جامعه پذیری سیاسی روندی آموزشی است که با انتقال هنجارها و رفتار پذیرفتنی نظام سیاسی مستمری، از نسلی به نسل دیگر کمک می کند. بنابراین هدف جامعه پذیری سیاسی تربیت یا پرورش افراد به صورتی است که اعضای کارآمد جامعه سیاسی باشند.

در این راستا اگر بخواهیم برای سنین دبیرستانی بینش سیاسی عمیق ایجاد کنیم لازم است که آنها را با چهار موضوع به طور دقیق آشنا نماییم:

۱ آشنایی با بحث ولایت فقیه از دیگاه عقل و نقل، ضرورت آن و اثبات آن.

۲ آشنایی با قانون اساسی و مبانی آن.

۳ آشنایی با وصیت نامه حضرت امام۱.

۴ آشنایی با احزاب وجریان های فکری و سیاسی و شخصیت های سیاسی.

که با برنامه ریزی وظرافت در ارایه ی این موضوعات می توان بینش سیاسی عمیق برای اعضا مجموعه ایجاد نمود.

در اینجا به یک نمونه سیر با محوریت هویّت بخشی می پردازیم.

برنامه ی سیر تربیتی نوجوان

هدف: تربیت یک انسان با هویّت

۱. هویّت دینی: رابطه ی آدمی و نحوه ی تعلّقش با دین: عقاید، اخلاق، رفتار.

۲. هویّت فردی: شناخت توانایی ها، قابلیت ها و ویژگی های رشد و تحول و نیازهای اساسی او.

راهکارها: خودشناسی، هدف زندگی، خلاقیت، مسؤولیت پذیری، پذیرش جنسیت، مثبت گرایی، پرورش توانایی های فردی، نشاط و آرامش، اعتماد به نفس، نظم و برنامه ریزی، تکنیک های موفقیت، سخنوری، تقویت اراده.

۳. هویّت اجتماعی: نقش فرد در جامعه و وظایف و انتظارات متقابل جامعه و فرد و ارتباط با دیگران: دوستان، جنس مخالف.

۴. هویّت خانوادگی: ارتباط نوجوان و والدین.

۵. هویّت ملّی: تکیه بر میراث گذشته و مفاخر ارزشمند و درک ویژگی ها و صفات ممیّزه ی یک ملّت.

ص: ۱۳۲

مقطع تحصیلی/ هویت دینی اعتقادات

راهنمایی/

خداشناسی: درک و احساس خدا خداشناسی از راه زیبایی ها و عجایب خلقت.

معاد: برزخ و قیامت با محوریت اثر اعمال و اعتقادات در آخرت.

نبوت: نبوت عامه با تکیه بر قصص انبیاء در قرآن و نبوت خاصه با تکیه بر سیره پیامبر۹

امامت: زندگی امامان: با تکیه بر داستان های زندگی امامان

حجاب از نظر اهمیت و حدود

اول متوسطه/

خداشناسی: براهین اثبات خدا خصوصاً برهان فطرت، هدف آفرینش و زندگی، جایگاه و عظمت انسان در عالم آفرینش، عدل خدا (فقر و سختی-ها، تبعیض ها)، جبر و اختیار (سرنوشت و ...).

نبوت: ضرورت نبوت و بحث اعجاز و وحی و عصمت.

امامت: ضرورت امام و جایگاه و فضایل امام بحث محبّت و ولایت، علم امام، سیره امامان (سیره سیاسی و زندگی و ...) شبهات بحث امامت مانند شفاعت و زیارت و توسل و ... اثبات امامت حضرت علی۷و امامت حضرت در قرآن، تحلیل تاریخی سیاسی قیام امام حسین۷، فلسفه عزاداری بر امام حسین و عبرت های عاشورا مهدویت و ظهور.

معاد: ضرورت و اثبات معاد و وقایع مرگ و عالم برزخ و قیامت (حشر و حساب و تجسم اعمال و صراط و ...)، ملاک و معیار بهشتی و جهنمی و عدل خدا در قیامت.

دوم متوسطه/

مقطع تحصیلی/ هویت دینی اعتقادات

سوم و چهارم متوسطه

فلسفه نیاز به دین، اشکالات به دین (ارتداد، قصاص، محدودیت ها در دین، خشونت)، بحث شادی در اسلام (رقص و موسیقی و آثار آن و ...)، تفاوت حقوق زن و مرد (مخصوص دختران)، پوشش و مدگرایی و حجاب و شبهات آن، آشنایی با فرق (بهائیت، مسیحیت، تصوف)، نظام سیاسی حکومت اسلامی و ولایت فقیه

ص :۱۳۴

مقطع تحصیلی/ هویت دینی- اخلاق

راهنمایی

نماز (اهمیت، تاثیرات در زندگی، نماز اول وقت و جماعت)، احترام به والدین، احترام به دیگران (دوست، مربی، استاد، دیگران)، کمک به دیگران،

برخی گناهان مانند دروغ و غیبت و حسد و آزار دیگران و ...

روش: بیشتر با تکیه بر داستان های معصومین: و بزرگان

متوسطه

خودشناسی [اخلاقی]، ایمان و تقویت ایمان، محبّت به خدا، راه نزدیک شدن به خدا، توبه، گناه و ترک گناه، تقوی، حقّ الناس، روش معاشرت با دیگران (احترام، خوش اخلاقی، تواضع، وفای به عهد، شوخی، محبت)، شجاعت، احترام به والدین، اخلاص، انفاق، ایثار، صبر، توکل، گذشت، تفکر، ذکر و یاد خدا.

رذایل اخلاقی: استهزاء، اسراف، افشای سر، انتقام جویی، بخل، اذیت و آزار، تجسس، تنبلی، غیبت، حسد، دروغ گویی، تهمت، قهر، خودخواهی، لجاجت، خشم و کنترل خشم، نماز (فلسفه نماز و پاسخ شبهات نماز، راه اُنس با نماز، حضور قلب، سبک شمردن و ....)، روزه و فلسفه و آثار آن

روش: با تکیه بر آیات قرآن (همراه با دقت ها و ظرافت ها)، روایات و سیره اخلاقی معصومین: و علما

ص :۱۳۵

مقطع تحصیلی/ هویت دینی احکام

اول راهنمایی

وضو، مکان و لباس نمازگزار، احکام نماز

دوم و سوم راهنمایی

بلوغ و تکلیف (مخصوص پسران)، تقلید، غسل، روزه

تذکر: مسائل هر بحث در حد نیاز و مبتلابه بیان شود.

متوسطهطهارت و نجاست، احکام محرم و نامحرم، نگاه (به نامحرم، عکس و فیلم) و پوشش، زینت و آرایش، احکام عزاداری، رقص، شطرنج، پاسور، موسیقی، امر به معروف و نهی از منکر، غیبت، معاملات (خرید و فروش، بانک و ...)

ص: ۱۳۶

مقطع تحصیلی هویت فردی

دوم و سوم راهنماییدوران بلوغ [تغییرات و ناهنجاری ها]: مسائل جنسی و برخی انحرافات (خودارضایی و ...)، کنترل شهوت، (مخصوص پسران)

متوسطهخودشناسی، پرورش خلاقیت، مسئولیت پذیری، پذیرش جنسیت، مثبت گرایی، پرورش توانایی های فردی، نشاط وآرامش، شاد زیستن، اعتماد به نفس، نظم و برنامه ریزی، تکنیک های موفقیت، سخنوری، تقویت اراده، اوقات فراغت

ص: ۱۳۷

مقطع تحصیلی

هویت اجتماعی و خانوادگی

راهنماییدوست (شرایط دوست، راه شناخت دوست خوب و ...) [سطح راهنمایی]، ارتباط با والدین و اختلافات با آنها [سطح راهنمایی]

متوسطهدوست (شرایط دوست، راه شناخت دوست خوب و ...) [سطح متوسطه]، ارتباط با والدین و اختلافات با آنها [سطح متوسطه]، ارتباط با جنس مخالف و ازدواج، مسؤولیت پذیری در جامعه، آزادی های اجتماعی، تبیین اوضاع اجتماع، نقش آفرینی در جامعه، معضلات و انحرافات اجتماعی، اینترنت، ماهواره و رسانه ها، فرهنگ غرب و غربزدگی، تهاجم فرهنگی

مقطع تحصیلی هویت ملی

راهنماییاوضاع ایران قبل از انقلاب، انقلاب اسلامی و دفاع مقدس از طریق نقل خاطرات و داستان ها

متوسطه

تاریخ اسلام و تشیع در ایران (سیر اسلام در ایران)، تاریخ پهلوی و اوضاع ایران قبل از انقلاب، انقلاب اسلامی: اهداف و موانع، دفاع مقدّس، مشکلات سیاسی (۱)

ص: ۱۳۸

۱- . تهیه وتنظیم: یزدان رضوانی.

فصل ششم : فرآیند تشکیل حلقه های تربیتی

اشاره

ص :۱۳۹

ضرورت جلسات بحث گروهی

دست یابی به حقیقت و کشف علّت پدیده-ها، از جمله گرایش های فطری و انگیزه-های وجودی نوجوانان است. همه ی مسایل را نمی توان در قالب خطابه و سخنرانی به نوجوانان آموخت؛ به ویژه اگر شرایط محیطی و روانی آنان نیز مساعد نباشد. یکی از راه هایی که می تواند در نوجوانان، زمینه ی شکفتن و حرکت فعال فکری و عملی را ایجاد کند، تشکیل جلسات بحث گروهی و حلقه داری فعال است. این گونه جلسات اگر با برنامه ریزی قبلی باشد می تواند فضای مناسبی ایجاد کند تا نوجوانان در آن احساس آزادی و امنیت خاطر کنند و بتوانند به راحتی مطالب خود را بازگو نمایند و مکنونات قلبی خویش را اظهار نمایند.

روش آزادمنشانه پدر و مادر در محیط خانه و روحانی و مربیان در مسجد زمانی می تواند در ایجاد عزّت نفس نوجوانان مؤثّر و مفید واقع شود که نوجوانان در جریان کارها و برنامه-ریزی ها و تصمیم گیری های مربوط به مسایل خویش، از فرصت برابر بهره مند گردند و خود را در آن سهیم بدانند.

ص: ۱۴۱

متأسـفانه بایـد گفت: در جـامعه مـا بـا توجّه به نارسـایی فکری و اخلاـقی در بعضـی از خانواده ها و نیز به علّت گرفتاری های شغلی و یا مسؤولیت های گوناگون والدین که هیچ فرصتی را برای رسـیدگی به امور خانه و خانواده باقی نمی گذارد، والدین وظایف و مسؤولیت های حساس خود را به خوبی انجام نمی دهنـد. و شایـد آگاهی های تربیتی و روش های لازم را به خوبی بلد نیسـتند؛ از این رو، جلسات گروه های تربیتی مرجع بسـیار خوبی برای شخصیت دادن به متربیان و برطرف کردن مشکلات و پاسخ گویی به سؤالاتشان خواهد بود.

حلقه های تربیتی و ویژگی های آن

حلقـه ی تربیـتی، جلسه ای برنـامه ریزی شـده و منظّم است که بـا حضـور روحـانی و افراد، مربّی و متربّیـان تشـکیل می شـود. موضوعـات قابـل طرح در این جلسـات مبـاحث معرفتی، تربیتی و بصـیرتی است. در این جلسـات فرصتی پیش بینی می شود تا همه ی نوجوانان بتواننـد در مورد موضوعات مورد علاقه خود صـحبت کنند و سؤالات خود را در فضایی دوسـتانه و صـمیمی بیان کنند و از این طریق احساسات خود را ابراز نمایند.

غالبـاً معضـلات روانی و اخلاـقی نوجوانـان که موجب گرفتاری و بروز رفتارهای نامتعادل و نابهنجار در سـطح جامعه، محلّه و خانه می شود، با برگزاری و استمرار چنین جلساتی کم و یا حل می-شود.

بـا هـدایت و راهنمـایی روحانی به عنوان مربّی آشـنا و صالـح، به تدریـج خود اداره ی جلسات را بر عهـده می گیرنـد. در این جلسات، روحانی تنها راهنما و هدایتگر بحث ها خواهد بود.

ص: ۱۴۲

اگر این جلسات با برنامه ریزی قبلی و ارایه ی بینش صحیح توسط روحانی و مربّی آگاه، دلسوز و خبره، در فضایی دوستانه و صمیمی تشکیل گردد و به طور صحیح هدایت و رهبری شود، در رشد روحیه ی اجتماعی و شخصیت نوجوانان سهم بسزایی دارد و در ارتقای سطح بینش و تحول فکری و رفتاری آنان بسیار مؤثّر است.

اصولاً هدایت و رهبری مؤثّر روحانی، جلسات را به سوی راه حل های مناسب و مصلحت آمیز سوق می دهد و با ایجاد فضایی باز و احترام متقابل در بحث و گفت وگو، موجب ایجاد حس ارزشمندی و دست یابی به عزّت نفس نوجوانان می گردد.

اهداف طرح

۱- ایجاد حس رقابت مثبت در کارها و فعالیت های مذهبی در قالب جلسات و گروه های تربیتی؛

۲- تقویت ارزش های مذهبی و درون سازی مفاهیم مربوط به این ارزش ها؛

۳- تکریم شخصیت نوجوانان و تقویت عزّت نفس ایشان؛

۴- مشارکت دادن و فعال کردن همه ی اعضای گروه و ایجاد انگیزه در آنان برای فعالیت های اعتقادی و تربیتی؛

۵- بالا بردن سطح فکری و فرهنگی نوجوانان با استفاده از تجربیات عینی دوستان و همسالان و هم گروهی ها در پرتو مباحثه و مناظره؛

۶- ارزیابی و نقد صحیح افکار، نظریه ها، رفتارها و خلقیات نوجوانان، در جمعی دوستانه و صمیمی و توسط خود آنان؛

۷- آشنا کردن نوجوانان با توطئه های سیاسی و تهاجمات فرهنگی،

ص :۱۴۳

به منظور پیش-گیری و مقابله با آسیب های اجتماعی ناشی از آن و انحرافات اخلاقی و عقیدتی؛

۸- جهت دهی مثبت به احساسات نوجوانان به منظور ایجاد توانایی و قدرت تحمّل انتقاد از آنان؛

۹- تعمیق بینش و پایه ریزی تفکر صحیح در نوجوانان برای مقابله با آسیب های اجتماعی و فرهنگی که ممکن است در سنین بالاتر گریبانگیر آن ها شود.

۱۰- ایجاد روحیه ی هم فکری و مشورت در کارها و نشان دادن آثار مثبت مشورت، به ویژه در پخته شدن افکار خام؛

۱۱- شناخت مشکلات نوجوانان و رفع آن-ها از طریق تأمین خواسته ها و نیازهای طبیعی و به حق آنان در حد امکان؛

۱۲- پیش گیری از بروز تعارضات و کینه توزی ها در بین نوجوانان محلّه؛

۱۳- ایجاد زمینه ای برای شنیدن حرف-های ناگفته و اظهار نظرهای ناشنیده ی نوجوانان؛

۱۴- تمرین سخن گفتن در جمع و توانایی اظهار نظر و از بین بردن واهمه ی نوجوانان از طرح نظریات خود در جمع؛

۱۵- اجرای راه حل های تجربه شده ی اعضای حلقه در جلوگیری انحراف اخلاقی نوجوانان.

برنامه ی طرح

۱- حداقل یک جلسه در هفته با شرکت روحانی و همکاری فعال نوجوانان برگزار شود.

ص: ۱۴۴

۲- مجموعه جلسات بحث حلقه با توجّه به اوقات فراغت و ایّام تحصیلی نوجوانان برنامه ریزی شود و هفته های امتحانی حذف و سایر هفته ها جبران شود.

۳- به عنوان آموزش غیر حضوری، جزوات و یا کتاب هایی که برای روشن کردن بحث جلسه ی بعد مفید است معرفی و یا در اختیار نوجوانان قرار داده شود.

۴- جهت تحریک حس رقابت و تشویق نوجوانان، حداقل هر دو ماه یک بار مسابقه ای تربیتی به صورت حضوری و یا غیر حضوری در بین آنان برگزار شود.

۵- در ایّام سوگواری، حتماً چند دقیقه ی آخر جلسه به مداحی یکی از نوجوانان و یا مداحی که دعوت می شود اختصاص داده شود.

۶- اعضای حلقه در سال حداقل چند بار در صورت امکان به اردویی مناسب در خارج از شهر محل اقامت خود برده شوند.

۷- لازم است موضوعاتی که عمدتاً خود دانش آموزان نوجوان با آن دست به گریبانند مطرح و درباره ی آن بحث و نتیجه گیری شود.

نحوه ی اجرای جلسات

۱- موضوع جلسه از طریق نصب در تابلو اعلانات یا اعلام در پایان جلسه ی قبل و یا از طریق سامانه ی پیام کوتاه اعلام شود.

۲- قبلاً از نوجوانان خواسته شود تا درباره ی موضوعات و دستور جلسه بیندیشند و نظرها و طرح هایشان را در دفترچه ای یادداشت نمایند.

۳- از همه ی نوجوانان نظرخواهی شود و به همه فرصت برابر داده شود تا نظرات خود را مطرح کنند.

ص :۱۴۵

۴- در موضوعـاتی که از پیچیـدگی خاصـی برخوردار است لازم است از افراد خواسته شود به صورت گروهی درباره ی آن موضوع تبادل نظر کننـد. در این صورت، بایـد نتیجه ی مذاکرات گروهی در اختیار نمایندگان گروه های دیگر قرار داده شود تا سایر نوجوانان نیز درباره ی آن اظهار نظر کنند.

۵ - باید زمینه را طوری فراهم کرد که همه در تصمیم گیری ها مشارکت جویند و خود، راه حل مشکلاتشان را پیدا نمایند.

۶- توسط رئیس جلسه از منازعه ی لفظی بین افراد جلوگیری شود و افراد به بازگو کردن دیدگاه هایشان دل گرم شوند.

۷- در هر جلسه، افرادی به عنوان منشی و ناظم جلسه مشخّص شوند و هرچند وقت یک بار تغییر کنند.

۸ - وقتی پیشرفت گفت وگوها در جلسات متوقف می شود، توسط روحانی بر روی نکات یقینی و موضوعات مورد پـذیرش همه ی نوجوانان تأکید شود و از آن جا بحث ادامه داده شود.

۹- روحانی به عنوان مربّی جلسه نباید بدون جهت از فردی طرفداری و یا با کسی مخالفت کند.

۱۰- اگر روحانی در کنار سایر نوجوانان و به صورت حلقه وار بنشیند، در ایجاد فضای صـمیمیت و احساس برابری و برقراری ارتباط سازنده و موثّر بسیار مفید خواهد بود.

۱۱- گـاهی اوقـات، موضـوع مـورد بحث، نیـاز به اطلاعـات تخصصـی تری دارد که در این صـورت می توان فرد مطلعی را با اطلاع قبلی به عنوان میهمان دعوت کرد تا در بحث گروهی شرکت کند. این امر، به تنوع و جاذبه ی جلسات می افزاید.

ص: ۱۴۶

۱۲- هدایت مسیر گفت وگوها و جمع بندی مطالب، بر عهده ی روحانی است. او در هنگام بحث به عنوان یک راهنمای خوب عمل می کند.

اصول اجرایی گروه های تربیتی

درباره ی نحوه ی تشکیل و اداره ی این گروه ها، نکات زیر قابل توجّه است:

۱- با تقسیم متعادل نوجوانان قوی و ضعیف (آهسته گام) در گروه های پنج و یا سه نفره، می توان هسته های تربیتی را تشکیل داد. هر حلقه ی تربیتی از چند هسته تشکیل شده و هر هسته دارای چند سلول است. افراد، سلول های بنیادی حلقه های تریتی هستند.

۲- تشکیل این حلقه ها برای رفع اشکالات عقیدتی و افزایش فعالیت نوجوانان بسیار مفید است؛ چراکه به این ترتیب، هم نوجوانان قوی احساس وجود خواهند کرد و هم نوجوانان ضعیف و آهسته گام از طریق تفاهم اخلاقی با همسالان خود، احساس ارزش و عزّت نفس نموده و اخلاق اسلامی را به شیوه ی بهتری فرا خواهند گرفت.

۳- در گروه های تربیتی، روحانی، انتقال دهنده ی معلومات نیست، بلکه نقش مدیریت، رهبری و هماهنگی بین سرگروه ها و حلقه های تربیتی و اعضای حلقه را بر عهده دارد.

۴- از آن جا که سرگروه ها در جلسات بحث گروهی، نحوه ی اداره ی جلسه و هم فکری صمیمانه را با اعضای گروه تمرین کرده اند به خوبی می توانند بین اعضای گروه خود تفاهم ایجاد کنند و نقش وحدت بخشی را در گروه ایفا نمایند.

ص: ۱۴۷

۵- باید فضایی ایجاد کرد که نوجوانان بتوانند ضمن تلاش شخصی برای رسیدن به اهداف گروه و آشنایی با علوم اسلامی، به رقابت سالم با یکدیگر بپردازند.

۶- چنانچه موضوع گسترده باشد، با این روش، هر گروه می تواند در یک زمینه از موضوع، مطالعه و بررسی و مباحثه داشته باشد و در پایان، سرگروه ها یافته های خود را جمع بندی نموده و در اختیار روحانی قرار می دهند تا او نیز با جمع بندی نهایی در اختیار همه ی اعضا قرار دهد.

۷- جذب افراد هم رده ی جنسیتی و سنی در حلقه ها یک ضرورت است؛ یعنی در هر حلقه باید افراد یک رده ی سنی با هم باشند و نمی توان بچه های راهنمایی را با دبیرستانی در یک حلقه جمع نمود.

۸- توجّه به حلقه داری فعال و تعاملی و پرهیز از برگزاری این جلسه به صورت سخنران محور و متکلّم وحده برگزار نمودن.

شیوه های اجرای فعال حلقه ی تربیتی

۱ پرسش و پاسخ؛

۲ ارایه ی کنفراس و اعلام نتایج بحث گروهی توسط یک نفر؛

۳ طوفان ذهنی و بارش مغزی؛

۴ حلقه داری فعال.

ما در اینجا یکی از روش های فعال حلقه داری را بیان می کنیم.

نخست، زمان حلقه ی تربیتی را دو قسمت می کنیم:

الف) یک قسمتِ ثابت که در تمام جلسات طول سال این قالب ثابت بوده و با همین شیوه تکرار می گردد.

قسمت ثابت شامل این بخش ها خواهد بود:

-قرائت قرآن و بیان یک نکته ی قرآنی (همچون ترجمه و یا یک نکته ی تفسیری کوتاه)؛

-بیان یک حدیث از معصومین:؛

-بیان یک مسأله ی احکام؛

-یاد شهدا در قالب معرفی یک شهید و بیان ویژگی و یا خواندن قسمتی از وصیت نامه ی آن شهید؛

-پیام ولایت، سخن و رهنمودی از مقام معظّم رهبری؛

می توان برای فعال برگزار نمودن بخش اوّل جلسه برنامه ریزی نمود و هر قسمت را به یک نفر از اعضای واگذار نمود تا برای جلسه ی آینده، متناسب با موضوع، مطالب خود را بیان دارند.

چون این قسمت از برنامه ی حلقه در طول سال ثابت است لذا دلیلی ندارد که طولانی باشد. براین اساس، حداکثر وقتی که به آن اختصاص می دهیم ۱۵ الی ۲۰ دقیقه خواهد بود.

ب) قسمت دوم زمان بندی حلقه، به سیر موضوعات حلقه تربیتی اختصاص دارد که در بحث محتوایی به طور کامل به آن پرداختیم.

در این فرصت زمانی، طبق سیر اجرایی موضوعات به یک موضوع پرداخته می شود.

شیوه و قالب پرداختن به موضوع به صورت زیر است:

۱ اعلام موضوع یک هفته قبل:

یک هفته قبل از برگزاری جلسه، موضوع جلسه را به تمامی افراد جلسه اعلام می-کنیم و موضوع را با سر هسته ها و افراد فعال تر جلسه به طور جدّی در میان می گذاریم و سؤالات قابل طرح در جلسه را نیز

به آنها می گوییم تا آمادگی بیشتری برای فعال نمودن جلسه داشته باشند.

۲ صحبت سرگروه:

سرگروه برای شروع باید عنوان موضوع را توضیح دهد. سفارش می شود در این بخش بیشتر از ۵ دقیقه صحبت نشود و در این دقایق هم شروع صحبت با بیان حکایت و یا داستان و یا شروع از یک زاویه ی مبهم باشد تا توجّه مخاطبین را به موضوع جلب نماید و بلافاصله به طرح سؤال پیرامون هدف رفتاری موضوع بپردازد.

۳ طرح سؤالات محوری:

در این قسمت، سرگروه دو الی سه سؤال اساسی را که برای جهت دهی و هدایت بحث مهم هستند مطرح می نماید. یکی از فواید برگزاری جلسات سؤال محور این است که از پراکندکی و آشفتگی بحث جلوگیری می-کند؛ لذا مدیریت جلسه برای سرگروه آسان تر خواهد بود و شما می توانید به طور تخصصی تر به موضوع بپردازید. بهتر است با ریز نمودن موضوع سؤالات را اولویت بندی نمود و مهم ترین سؤال ها را طرح کرد.

۴ دعوت به مشورت:

سرگروه باید به طور هدفمند با اعضای فعال گروه (سر هسته ها) هماهنگی نماید تا هرکدام در کنار اعضای هسته ی خود قرار گیرند تا در هنگام مشورت بتوانند مفاهیم ذهنی خود را انتقال داده و اعضای آهسته گام را همراه با گروه به جلو بکشانند. در هنگام مشورت، بارش و ریزش فکری نباید متوقف گردد و سرگروه باید در تحریک افراد کوشا باشد.

در هنگام مشورت، سر هسته ها نظرات اعضای هسته ی خود را یادداشت می نمایند تا در هنگام نظرخواهی به وسیله ی یکی از اعضا بیان شود.

اگر سرگروه بعد از گذشت چند دقیقه احساس کند که دیگر اعضای برای مشورت دهی حرفی ندارند می تواند سؤال جدید را مطرح نماید.

محور مشورت بیان نظرات تک تک افراد باشد، لذا سر هسته ها باید در به حرف آوردن اعضا کوشا باشند.

مدت زمان مشورت گیری بستگی به نوع جلسه دارد. در حلقه های راهنمایی ۱۰ الی ۱۵ دقیقه نظرات بیان می گردد، ولی در جلسات دبیرستانی و دانشجویی، خود اعضا اگر فعال باشند شاید عمده ی جلسه به همین بخش اختصاص یابد.

به طور معمول در هنگام مشورت گیری، افراد دور سر هسته ها جمع می شوند و نظم جلسه به هم می ریزد. توجّه داشته باشید که این مسأله هیچ گونه اشکالی ندارد و اقتضا این قسمت از برنامه همین است.

۵ نظر خواهی:

بعد از تمام شدن مشورت، اعضای حلقه دوباره به طور حلقه وار و یک پارچه می-نشینند و سرگروه از تک تک اعضا پیرامون سؤال مطرح شده نظرخواهی می-نماید و از آنان می خواهد که نتایج بحث را بیان و نظر خودشان را بازگو نمایند. سرگروه در اینجا چند رسالت مهم دارد:

الف – توجّه جدّی به نظرات اعضا و به کارگیری هنرهای شنیداری و گوش دادن فعّال:

ب – تکمیل نظرات افراد؛ چراکه در هنگام اظهارنظر، گاهی اعضا چیزی را به صورت جرقه وار و بارقه گونه در ذهن گروه ایجاد می کنند که توانایی بیان آن را هم ندارند. در این هنگام، سرگروه باید نظرات اعضا را تکمیل نماید؛

ج – اصلاح نظرات. بعضی از افراد در بیان نظرات مطالبی را بیان می دارند که یا اشتباه بوده و یا ربطی به موضوع ما نداشته که سرگروه باید با ظرافت کامل به طوری که به شخصیت طرف مقابل لطمه وارد نکند نظر او را اصلاح نماید و به گروه باز گرداند.

د– مستندسازی نظرات افراد. بچه ها نظرات خود را بیان می کنند در حالی که از مستند عقلی، قرآنی، روایی و یا شخصیت بزرگی که این نظر را داده است آگاهی ندارند. در اینجا سرگروه در صورت اطلاع و حضور ذهن باید مستندات نظرات افراد را بیان دارد. بدین گونه که یادآور شود که نظر ایشان از این آیه و یا این روایت و ... گرفته شده و یا این که نظر مثلاً علامه ی طباطبایی نیز پیرامون این موضوع همین بوده است. این روش خود باعث هویت بخشی به افراد می گردد.

۶ جمع بندی:

بعد از مشورت و نظرخواهی، اگر سرگروه لازم بداند می تواند مطالب را جمع بندی نماید. در بیشتر جلسات، به ویژه اگر عنوان موضوع جنبه ی کمی و شمارشی داشته باشد، لزومی به جمع بندی نیست به طور مثال، جلساتی که با موضوع: «عوامل...»، «شیوه های...»، «وظایف...» و «چگونگی...» مطرح می شود افراد به تعدادی از عوامل و... اشاره می کنند و جمع بندی سرگروه تکرار مکرّرات خواهد بود.

ص: ۱۵۲

ولی در جلساتی که در حین بحث به چالش کشیده شده و نظر مخالف در جلسه مطرح می گردد، سرگروه وظیفه دارد که بحث را جمع بندی کند و نظر صحیح را بیان دارد.

فعالیت های تکمیلی

سرگروه می تواند در بعضی از جلسات برای ایجاد حساسیت نسبت به موضوع در ذهن مخاطبان برای جلسه ی آینده فعالیت تکمیلی بدهد. منظور از فعالیت تکمیلی مجموعه فعالیت های است که اعضا در راستای تعمیق و درونی سازی موضوع مطرح شده در جلسه، در بیرون از جلسه انجام می دهند که می تواند انجام یک تحقیق، نوشتن چند خط از نتایج گفتگوهای جلسه، جمع آوری کتاب پیرامون موضوع، تهیّه ی نشریه ی دیواری، ارایه ی کنفرانس در جلسه ی آینده و ... باشد.

اعلام موضوع جلسه ی آینده

در پایان هر جلسه، بعد از ایجاد یک فضای معنوی که می تواند با خواندن دعای فرج و ... حاصل گردد، سرگروه باید موضوع جلسه ی آینده و سؤالات محوری آن را برای افراد مطرح نماید تا آمادگی ذهنی برای برگزاری جلسه ی آینده حاصل گردد.

ص: ۱۵۳

فصل هفتم : اردو

اشاره

ص :155

اردو فضایی متفاوت از زنـدگی روزمره را برای افراد فراهم می آورد تا با اسـتفاده از فرصت های مغتنمی چون تنهایی، فراغت بـال، سـادگی محیـط، زمینه-سـاز تغییر در خود باشـند. اردو در فضایی دور از ناهنجاری های شـهر برگزار می گردد و در آن تمایل به انجام گناه بسیار اندک است لذا می توان آن را محیط خوبی برای خودسازی دانست. اردو می-تواند برای یک فرد و بلکه یک جمع، آغاز، انتها و نتیجه گیری یک حرکت و برای دیگری پا گذاشـتن در یک مسـیر تازه باشـد. اردو می توانـد از لحاظ تربیتی برای شـرکت کنندگان یک امتیاز و رتبه باشد و به بهانه ی آن افراد برای شـرکت در برنامه های مسجد به رقابت بپردازنـد. اردو کارگـاه ایثـار است که می توان در آن با تمرین همکاری و همیاری، افزون بر کسب فضایلی همچون تواضع و خـدمت به خلق خـدا، زمینه را برای پیـدا کردن دوسـتانی مفیـد فراهم نمود. البته بایـد توجه داشت که اردو هدف نیست، بلکه وسـیله ای است برای نیل به یک سلسـله اهـداف متعالی و مقـدّس که با برنامه ریزی هدفمند و اجرای دقیق امکان پذیر خواهد بود.

ص :۱۵۷

سیاست های حاکم بر اردو

۱ برگزاری برنامه ها باید منجر به تقویت و گسترش معیارها و ارزش های اسلامی شود؛

۲ برنامه ها باید جذّاب، متنوّع و با نشاط بوده و زمینه ی مشارکت فعالانه ی شرکت کنندگان را به وجود آورد؛

۳ لازم است نیازهای معنوی، عاطفی، اجتماعی و جسمی شرکت کنندگان در سنین مختلف مورد توجّه قرار گیرد؛

۴ در اردو باید تمهیدات مقتضی به منظور تأمین کامل امنیت فردی و جمعی شرکت کنندگان پیش بینی شود.

اهداف اساسی برگزاری اردو

۱- شناسایی استعدادهای افراد و شناساندن آنها به نیروها؛

۲- بالا بردن سطح معنوی و عبادی نیروها؛

۳- شناخت نقاط ضعف و قوت نیروها و برقرار نمودن روابط دوستانه ی مفید برای رفع مشکلات آنها؛

۴- ایجاد روحیه ی تعاون، ایثار و از خودگذشتگی؛

۵- تقویت روحیه ی سعه ی صدر، توکّل و توسّل در مقابله با شداید و سختی ها و پیگیری راه حل های مناسب؛

۶ جامه ی عمل پوشاندن به اهداف خاص و عملیاتی که برای اردو در نظر گرفته شده است.

اصول برنامه ریزی و مدیریت اردو

این اصول می توانند به مثابه ملاک و معیاری جهت برنامه ریزی،

گزینش روش های مناسب، طرح صفات و ویژگی های مربیان، نحوه ی ارتباط با اعضا، نحوه ی اجرای برنامه ها، نحوه ی اتخاذ سیاست های حاکم بر برنامه ریزی، نحوه ی مدیریت در اردو و ... به کار آیند. این اصول همچون چتری هستند که تمام جنبه های اردو را تحت پوشش خود می گیرند و همه ی برنامه ها و فعالیت های اردو به وسیله آنها تعبیر و تفسیر می شود.

۱ آزادی و اختیار

شرایط سنی جوان اقتضا می کند که مربّی با ظرافت و دقت لازم، موارد و برنامه-هایی که نیاز نیروها است را برای آنان تشریح کرده و اهمیت آن را متذکر شود، نه این که به صورت آمرانه با آنها برخورد نماید.

۲ شادی و نشاط

خوشرویی، مهربانی و صمیمیت از ضروریات اردوست و مربیان باید چهره ای با نشاط داشته و با قیافه ی گرفته و عبوس و غمناک در محیط اردو حاضر نشوند. البته برای تحقق نشاط و خوش برخوردی نباید از هر ابزاری استفاده کرد (مثلاً شوخی های بدنی). به طور جدّ باید از این نوع برخوردها، چه بین مسؤولین اردو با هم و چه بین مسؤولین با نیروها و بالعکس و یا نیروها با همدیگر، اجتناب نمود؛ زیرا در این صورت روح احترام متقابل و ارتباط الهی از بین خواهد رفت و تمام اهداف اردو تحت الشعاع قرار خواهد گرفت. البته این نکته فقط مربوط به اردوها نیست و در ایام عادی سال که نیروها در گروه های خودشان مشغول فعالیت و در حال رشد و شکوفایی هستند نیز باید از این قبیل رفتارها (شوخی های بدنی) خودداری نمود.

ص :۱۵۹

۳- حاکم بودن روح دینی، اخلاق و احکام اسلامی

اعمال، افکار و رفتار مربیان و مسؤولان و افراد شرکت کننده در اردو باید سرشار از روحیه ی اخلاقی و اسلامی باشد.

روشهای تربیتی در اردو

الف) الگو سازی:

عمـل مربیان و نیز معرفی نمونه هایی از بزرگان دین و شـهدا و تعریف برخی از خاطرات و فضایل آنها روش مناسبی برای این امر است.

ب) رقابت:

در اردو بایـد تلاـش نمود تـا زمینه ی لاـزم برای رقابت سالم بین افراد شـرکت کننـده فراهم شود. این امر در خلال برنامه های منسجم گروهی تبلیغاتی قابل پیش بینی است.

ج) صحبت خصوصی و موعظه:

یکی از وظایف مربیان اردو در خلال همه ی برنامه ها این خواهد بود که در فرصت های مناسب و با بهانه های حساب شده به اندرز دادن برادرانه بنشینند. البته به این نکته توجّه خواهد شد که در این کار افراط نشود وحالت آمرانه یا تحقیر نداشته باشد.

د) ایجاد فضای معنوی:

ایجـاد چنین فضـایی یکی از اهـداف عمـده ی اردوست که در رشـد و بالاـ بردن ظرفیت وجودی فرد بسیار مؤثّراست؛ همانند برگزاری مراسم دعا، نماز جماعت، زیارت قبور ائمه: و غیره.

ه) ایجاد زمینه برای ارایه شخصیت:

در اردو زمینه ها و فرصت های زیادی نصیب نیروها می شود تا

بتوانند ایفای نقش نمایند و شخصیت خویش را به عرصه ی ظهور در آورند؛ بر این اساس، باید سعی نمود در طول مدت اردو با ارایه ی نقش ها، کارهای متفاوت ومسؤولیت ها به افراد، به این هدف نایل شد.

مراحل اجرای اردو

۱ تشکیل ستاد اردو :

که در آن مسؤول اردو اجزای تربیتی، تبلیغاتی و تدارکاتی را تعیین می نماید.

۲ تعیین هدف اردو :

اهداف اردو سمت و سوی برنامه های اردو را تعیین می نماید.

دو مسأله در تعیین هدف مؤثّر است:

الف – مراحل تربیتی سیر استقرار نیرو در مجموعه؛ یعنی اگر شرکت کنندگان تازه وارد باشند اهداف باید جنبه ی جذبی داشته باشد و اگر اعضاء به مسجد تعلّق خاطر پیدا نموده و ماندگاریشان تثبیت شده باشد، اهداف باید جنبه ی مهارت آموزی و مسؤولیت دهی و مسؤولیت-پذیری داشته باشد.

ب - نیازهای مقطع سنی نیروها در موضوعات مختلف اخلاقی، تربیتی.

۳ تعیین شعار اردو :

شعار اردو می تواند یک آرمان دست یافتنی باشد که برنامه ریزهای عملیاتی اردو را به صورت مقطعی به خود اختصاص دهد، مانند: نماز اوّل وقت، دائم الوضو بودن، دائم الذکر بودن، مسؤولیت پذیری و نظم در تشکیلات و... .

۴ برنامه ریزی اردو :

بـا عنـایت بـه اهـداف و شـعار اردو، برنـامه هـای کلّی اردو در سـه مقطـع زمـانی (قبـل از اردو، حین اردو و بعـداز اردو) و در محورهای تربیتی، تبلیغاتی و تـدارکاتی تهیّه می شونـد؛ بدین روش که برای هر هدف یا شـعار تعدادی برنامه در مقاطع زمانی قبـل، حین و بعـد از اردو پیشـنهاد می گردد و در آخر، مجموعه برنـامه هـای پیشـنهاد شـده در زمان بنـدی اردو جایگزین می شوند.

در موضوع تـدارکات نیز مسؤول تـدارکات و متولّیان تـدارکاتی اردو برنامه ی غذایی و پذیرایی خود را با توجّه به مقتضـیات زمان و مکان و برنامه های عمومی اردو تنظیم می نمایند.

نکته ی ۱: برنامه های قبل از اردو با عنوان «استقبال از اردو» برای نیل به اهداف زیر اجرا می شوند:

الف) ایجاد شور و شوق نسبت به شرکت در اردو؛

ب) آماده کردن اذهان عمومی برای اهداف و شعار اردو؛

ج) آماده کردن نیروها برای مشارکت در امور اردو؛

د) اطلاع رسانی والدین؛

ه) رفع موانع موجود در شرکت برخی از نیروها (البته در حد توان مسؤولین).

نکته ی ۲: برنامه های بعد از اردو برای نیل به اهداف زیر اجرا می شوند:

الف) تداوم ارزش های به دست آمده در اردو؛

ب) حفظ شور و حال اردو؛

ص :۱۶۲

۵ تعیین برنامه های جایگزین:

درایت و احتیاط در برنامه به عنوان شرط لازم برنامه ریزی اقتضا می کند که در تنظیم برنامه در کنار هر برنامه ی اصلی یک برنامه ی ثانویه به عنوان برنامه ی جایگزین پیشنهاد شود که در صورت بروز اتفاقات یا نامناسب بودن شرایط، جایگزین برنامه ی اصلی شود.

۶ زمان بندی اردو:

پس از تکمیل برنامه ریزی، تمامی برنامه ها اعم از تربیتی، تبلیغاتی و تدارکاتی به صورت جدول زمان بندی شده در ۲۴ ساعت هر روز اردو ثبت می شود تا جایگاه زمانی هر برنامه مشخص شود.

۷ برنامه سازی اردو:

پس از تکمیل زمان بندی اردو ستاد اردویی جهت برنامه سازی اردو تشکیل می-شود. در این ستاد ابتدا مسؤولیت های اردو و وظایف آنان به اعضای ستاد اعلام شده و برنامه سازی آغاز می شود.

برنامه سازی عبارت است از آماده کردن کلیه ی وسایل و امکانات لازم و رفع موانع اجرای برنامه های اردو قبل از اردو؛ به گونه ای که در اردو همه چیز مهیّای اجرای برنامه باشد.

۸ اجرای برنامه:

در زمان مشخص شده در زمان بندی اردو برنامه های اردو در سه مقطع زمانی ذکر شده توسط متولّیان اردو اجرا می گردد و مسؤول اردو بر حسن اجرای آن نظارت دارد.

نکته: در هر اردو حوادث غیرمترقبه ای ایجاد می شود که ممکن است حتّی اجرای برنامه های جایگزین را نیز دچار مشکل کند. در این موقعیت، مسؤو ل اردو می-باید با درایت و مدیریت خویش برنامه های

اردو را به گونه ای تغییر دهد که حداقل یک سوم برنامه های تعیین شده به اجرا درآید و خللی در برنامه-های اردو به وجود نیاید.

۹ ارزیابی و نظرسنجی اردو :

در هر اردو باید افزون بر تعیین فردی به عنوان گزارشگر جهت ثبت وقایع، فردی به عنوان مسؤول ارزیابی تعیین گردد تا در مقاطع مختلف اردو وضعیت اردو را نقد و بررسی کند تا موارد حتی الامکان قبل از پایان اردو توسط مسؤولین اردو اعمال شوند. مسؤول ارزیابی همچنین در پایان اردو ارزیابی نهایی اردو را درباره ی فضای اردو، وضعیت کادر، افراد، و برنامه ها به مسؤول اردو و مسؤولین مرکز تحویل می-دهد.

علاوه بر آن لازم است نظرسنجی همگانی از شرکت کنندگان اردو صورت گیرد و نتایج آن جمع بندی شود تا در اردوهای بعدی مورد بهره برداری قرار گیرد.

تذکرات لازم در مورد تدارکات پشتیبانی اردو:

۱ مکان :

مکان اردو باید متناسب با نوع اهداف و برنامه های اردو انتخاب شود. باید دقت داشت که محل اردو از جهت سرویس بهداشتی، آب آشامیدنی، محل اسکان، امکانات آشپزی، نزدیکی به درمانگاه یا بیمارستان و وسایل ارتباطی و بهداشت محیط مناسب باشد.

۲ وسیله ی نقلیه:

وسایل نقلیه مورد نیاز در اردو معمولاً اتوبوس یا مینی بوس است که جهت نقل و انتقال افراد شرکت کننده استفاده می شود. بیمه بودن

سرنشینان، معتمد بودن رانندگان، سالم بودن وسیله-ی نقلیه از جمله مواردی است که باید کنترل و رعایت شود.

۳ وسیله ی همراه:

جهت حمل و نقل وسایل فردی، تدارکاتی و تبلیغاتی و جابه جایی ها در محل استقرار یک خودرو سبک نیز باید در نظر گرفته شود.

خودرو همراه با تأمین نیازهای غذایی و بهداشتی در بین مسیر، از طولانی شدن توقف در مسیر جلوگیری می کند.

۴ وسایل ارتباطی:

لازم است در کلیه ی اردوها، به ویژه اردوهای بلند مدت، یک وسیله ی ارتباطی مانند تلفن همراه نزد مسؤول اردو باشد تا در هنگام حوادث مورد استفاده قرار گیرد. همچنین بهتر است نزد کادر اصلی اردو یک دستگاه ارتباطی بی سیم نیز وجود داشته باشد تا هماهنگی ها خصوصاً در بین راه و یا محوطه ی باز اردو به راحتی صورت گیرد.

تذکرات نهایی:

۱ در تمام اردوها باید برنامه ریزی با رعایت اصول تربیتی باشد و هیچ وقت مسایل معنوی تحت الشعاع برنامه های رزمی، ورزشی، عملیاتی و دیگر جنبه ها قرار نگیرد.

۲ کادر اردو باید دارای اخلاق اسلامی و شم تربیتی باشند و از اختلاط افرادی مثل راننده، آشپز و ... با نیروها جلوگیری نمایند. (۱)

۱- . با بهره گیری از جزوات مؤسسه ی فرهنگی اسوه ی صدّیقین.

فصل هشتم : پیشنهاد سیری معرفتی برای اردوی مشهد مقدس

اشاره

ص: ۱۶۷

مباحثی که در جلسات فرهنگی مطرح می-شوند باید از پیوستگی مناسب برخوردار باشند. همچنین دست یابی به لایه های زیرین موضوعات که عمدتاً اهداف تربیتی را دنبال می کنند از موارد ضروری به شمار می آیند.

بر این اساس، مطالب جلسات فرهنگی اردوی مشهد مقدّس نیز از این قاعده مستثنی نیست و چارچوب آنها را مبانی تربیتی تشکیل می دهد.

استاد علی صفایی حایری در کتاب ارزشمند «مسؤولیت و سازندگی» در فصل چهارم درباره ی روش تربیتی اسلام می نویسد:

«تفکر، سنگ اوّل رشد انسان و زیر بنای تربیت او و سر نخ این کلاف سر در گم است. ادامه ی تفکر، شناخت است و ادامه ی شناخت محبّت است و ادامه ی محبّت، حرکت و عمل وآزادی و رشد و تکامل و آدم شدن و انسان شدن.»

مطالبی که استاد صفایی به آن اشاره می کنند یک سیر تربیتی است که می تواند تمام ادوار زندگی یک فرد را پوشش دهد. بر این پایه، مباحث و موضوعات جلسات فرهنگی در اردوی مشهد مقدّس تا

حدود زیادی با اشارات استاد هم راستاست. ترتیب این مباحث به قرار زیر است:

الف) شناخت و تفکر؛

ب) محبّت و تسلیم؛

ج) عشق بزرگ تر و حرکت و عمل؛

د) آزادی و رشد و آدم و انسان شدن.

به منظور فهم دقیق تر، عناوین فوق را با عنوان «راهبردها» و از عناوین کاربردی مباحث به عنوان « راهکار» یاد خواهیم کرد.

مباحث جلسات:

مقطع: سوم راهنمایی

عنوان راهبرد: شناخت و تفکر.

عنوان راهکار: زیارت، آداب و اسرا آن.

محور بحث: آیات سوره احزاب و روایات ائمه ی اطهار: درباره ی آداب زیارت.

شرح اجمالی:

طرح موضوع در جلسات سوم راهنمایی بسیار حساس است؛ چرا که این موضوعات به صورت سلسله وار و زنجیره ای است و چنانچه مربّی نتواند به خوبی جان مطلب را ادا نماید، مباحث سال های بعد نیز نتیجه ی مطلوب را نخواهد داشت؛ لذا انتظار می رود که مربّی با ظرافت و دقت خاصی بحث را ارایه نماید.

برای دست یابی به عنصر شناخت و تفکر باید از زیارت و آداب و اسرار آن بهره جست.

ص: ۱۷۰

تجربه نشان می دهد که دانش آموزانی که برای اوّلین بار در اردوهای مشهد شرکت می کنند، نیازمند آشنایی با ادب و آداب زیارت هستند. در این باره آیات و روایات بسیار نابی در متون دینی یافت می شود.

مربّی بایـد توجه داشـته باشـد که هدف از طرح زیارت وآداب و اسـرار آن دست یابی متربّی به عنصـر شـناخت و تفکر است. متربّی در این سنین نیازمند فهم این نکته است که قدم اوّل در پیمودن راه هدایت، توجّه به این است که از کجا آمده ایم؟ چرا مرا به اینجا آورده اند؟ برای ورود به حریم یار چه باید کرد؟ و ... .

برای دست یـابی به این هـدف و همراه سـاختن متربّی بـا موضوع بایـد روحیه ی تفکر او را برانگیخت. ایجاد روحیه ی تفکر و طرح پرسـش از طریق آداب و اسـرار زیـارت، متربّی را متوجّه وظیفه ی حساس خود می سازد و منجر به دست یابی به زیارتی ناب و عمیق خواهد شد، إن شاءالله.

همچنین معطوف سـاختن ذهن و عمـل متربّی به جملات ارزنـده ی اذن دخول حرم می توانـد آنها را برای رسـیدن به اهـداف والای مباحث یاری رساند.

سؤال های کلیدی:

ره توشه ی ما برای زیارت چیست؟

ره توشه ی ما هنگام بازگشت از زیارت چگونه است؟

سؤال های اساسی:

۱ شناخت امام معصوم۷ از چه طریقی حاصل می شود؟

۲ نقش کلیدی زائر و مزور در یک زیارت کامل چیست؟

۳ آیا اصلی ترین ابزار زایر ادعیه است؟ محتوای ادعیه چگونه است؟

۴ نقش آداب زیارت در تحقق یک زیارت کامل چیست؟

۵ ادب زیارت یعنی چه؟ قرآن کریم در این باب چه توصیفاتی دارد؟

۶ جایگاه دو عنصر تولّی و تبرّی در زیارت چیست؟

۷ جایگاه عقل در زیارت چیست؟

۸ غایت نهایی یک زیارت چه می تواند باشد؟

۹ از چه طریقی زیارت منجر به محبّت و تسلیم خواهد شد؟

۱۰ آیا زیارت باعث ایجاد محبت می-گردد یا محبّت ضرورت زیارت را فراهم می سازد؟

۱۱ ارتباط بین زیارت و پیوند با امام معصوم۷ در چیست؟

می توان بهره گرفت:

شرح هایی که بر«زیارت جامعه کبیره» نوشته شده؛ همچون«ادب فنای مقرّبان»، نوشته ی آیت الله جوادی آملی.

مقطع: اوّل دبیرستان

عنوان راهبرد: محبّت و تسلیم

عنوان راهکار: محبّت عامل تحرّک یاران و اصحاب ائمّه ی اطهار:

محور بحث: (قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِی)

قال علی۷: «من أحبنا فلیعمل بعملنا ولیستعن بالورع، فإنه أفضل ما یستعان به فی أمر الدنیا و الآخره.» (۱)

ص: ۱۷۲

۱- . آل عمران / ۳۱. . میزان الحکمه، محمد ری شهری، ج ۴، ص ۳۵۰۹.

شرح اجمالی:

پس از آن که مربّی در سال اوّل اردو، از طریق موضوع زیارت و آداب و اسرار آن، متربّی را به شناخت اهل بیت و تفکر درباره ی آنان ترغیب نمود، گام بعدی را که تلاش برای ایجاد محبّت نسبت به خاندان اهل بیت پیامبر۹ است، بر خواهد داشت.

اقتضای سنی اعضای جلسات در سال اوّل دبیرستان نیز توجّه و علاقه مندی بیشتر به مباحث احساسی و محبّتی است، لیکن این احساس و محبّت باید پشتوانه ای از شناخت و تفکر را دارا باشد.

در باب محبّت و تسلیم مطالب ارزنده و مفیدی وجود دارد و گلچین نمودن آنها کار دشواری نیست. یکی از مواردی که در این باب وجود دارد توجّه به آثار و برکات محبّت به اهل بیت پیامبر۹ است. این موضوع می تواند شوق و انگیزه ی متربّیان را به خوبی برانگیزد.

مربّی باید توجّه داشته باشد که با توجّه به عنوان راهکار بحث، متربّیان در بحث محبّت متوقف نشوند. مراد از محبّت آن است که تحرّک ایجاد نماید و حقیقت تسلیم را نهادینه سازد.

با نگاه به زندگی اصحاب با وفای ائمه ی اطهار: در طول تاریخ می توان دریافت که رمز جاودانگی و سعادت آنها محبّتی بوده که در وجود آنان ایجاد حرکت کرده است. محور بحث این مقطع نیز مؤیّد همین مطلب است.

لازم به ذکر است مربّی همواره می باید در این مقطع به دو نکته توجّه داشته باشد:

۱ دقت در سیر تربیتی تعریف شده تا پایان دوره ی متوسطه؛

۲ دقت در عنوان راهبرد و راهکار سال دوم دبیرستان.

سؤال کلیدی:

محبّت چه جایگاهی در سازندگی و تحرّک یاران ائمه ی اطهار: دارد؟

سؤال های اساسی:

۱ محبّت چیست و از چه طریقی حاصل می گردد؟

۲ آیا برای تحرّک و سازندگی، محبّت کلیدی ترین عنصر است؟

۳ اظهار محبّت ائمه ی اطهار به شیعیان چه دلیل و چه اثری دارد؟

۴ چگونه محبّت به یک شخص می تواند سبب تحرّک و سازندگی شود؟

۵ برداشت شما از این حدیث چیست: «من احبّنا فلیعمل بعملنا»؟

۶ ایثار و گذشت ائمه ی اطهار برای هدایت بشر برای چیست؟

۷ چرا اجر رسالت پیامبر محبّت خاندان ایشان قرار داده شده است؟

۸ محبّت اصحاب و یاران ائمه ی اطهار: از چه جنسی است؟

۹ انسان در مسیر محبّت، تا کجا می-تواند پیش رود؟

۱۰ بارزترین ویژگی های شخصیتی ائمه ی اطهار: که سبب محبّت می شود چیست؟ (۱)

۱- . منابع این بحث: قرآن کریم، انفال/۳۵. ادب فنای مقرّبان، شرح زیارت جامعه ی کبیره، آیت الله جوادی آملی. اهل بیت، عرشیان فرش نشین، استاد حسین انصاریان. اهل بیت در قرآن و حدیث، استاد محمّدی ری شهری. تجلّی اهل بیت درقرآن،فصل توصیف امام به آب، محمد بیرانوند. آثار و برکات محبّت اهل بیت، استاد کریمی. کتاب شریف القطره.

مقطع: دوم دبیرستان

عنوان راهبرد: عشق بزرگ تر و حرکت و عمل.

عنوان راهکار: جایگاه امام در زندگی، حرکت بر پایه ی معرفت و امامت.

محور بحث: خطبه ی حضرت رضا۷ پیرامون امامت: «الامام الماء العذب علی الظما.»

شرح اجمالی:

برای معطوف ساختن ذهن متربّی به این نکته که محبّت به تنهایی اثربخشی مناسبی در جهت تعالی روح انسان نخواهد داشت، مربّی باید مبحث عشق بزرگ تر و حرکت و عمل را در نهاد او پی ریزی نماید.

انسان هنگامی به حرکت و تکاپو می-افتد که عشق بزرگ تر را پیدا و در جهت رسیدن به آن تلاش و کوشش نماید.

برای ترسیم عشق بزرگ تر و ایجاد روحیه ی حرکت می باید توجّه متربّی را به سه موضوع جلب کرد:

الف) ساخت انسان؛

ب) قدر و ارزش انسان؛

ج) نیاز انسان.

پس از آن نیاز است که متربّی که اینک دو نکته ی مهم (یعنی: ۱- پس از ایجاد محبّت باید کاری کرد؛ ۲- انسان چه توانایی هایی دارد؟) را در نظر دارد به جایگاه و نقش امام۷ در رسیدن به حیات طیّبه پی ببرد. (۱)

۱- . قال الرضا۷: «الامام الماء العذب علی الظماء والدال علی الهدی، والمنجی من الردی، الامام النار علی الیفاع». (الکافی، الشیخ الکلینی، ج ۱، ص ۲۰۰)

امام رضا۷ در کتاب شریف عیون الاخبار الرضا در یکی از خطبه ها پیرامون معرفی امام به نکات جالبی اشاره فرموده اند، از جمله:

«الامام الماء العذب علی الظما»؛ «امام آب گوارایی است بر تشنگی ها و عطش.»

حال، این سؤال پیش می آید که منظور از آب گوارا و تشنگی چیست؟ این تشنگی چگونه حاصل می شود؟ اصلاً تشنه ی چه چیزی باید بود؟

باید دانست تا تشنگی به وجود نیاید، آب گوارا نتیجه ی اثربخشی نخواهد داشت؛ لذا کلمه ی «عطش» می تواند در ارایه این بحث یکی از از کلیدی ترین کلمات باشد.

به هر حال، با ارایه ی این بحث، مترّبی باید بداند که برای اثر بخشی محبّت به اهل بیت پیامبر۹ لازم است حرکت و تلاش نماید. این که این حرکت باید در چه مسیری و چگونه باشد، بیشتر به مباحث سال های آتی بر می گردد.

مربّی برای طرح این موضوع باید به نکات زیر توجه داشته باشد:

۱ دقت در سیر تربیتی تعریف شده تا پایان دوره ی دبیرستان و دانشجویی.

۲ دقت در عنوان راهبردی وراهکار سال سوم دبیرستان

سؤال های کلیدی:

امام۷ برای کدام تشنگی ما آب گوارا است؟

لزوم وجود نور در زندگی مادی و معنوی انسان چیست؟

سؤال های اساسی:

۱ عطش چیست؟

۲ محبّت به امام معصوم۷ چگونه منجر به بهره برداری از ابعاد گوناگون وی خواهد شد؟

۳ نتیجه ی حرکت با امام۷ چیست؟ وظیفه ی ما و امام۷ به طور جداگانه چیست؟

۴ تفاوت انسان کامل و معصوم۷ در چیست؟

۵ محیطی که در آن قرار گرفته اید را توصیف کنید. جایگاه امام در این محیط چیست؟

۶ چرا انسان نیاز به حرکت در راه امام معصوم۷ دارد؟

۷ بهره گیری از امام چه موقع تشدید می گردد؟ آیا امام قرار است تمام مشکلات ما را حل کند؟ چگونه؟

۸ جایگاه صبر در بهره گیری از امام معصوم در کجاست؟

۹ چرا نیاز به امام ضرورت دارد؟

۱۰ آیا یک انتظار پویا و سازنده به تحرّک و سپس بهره برداری از امام منتج خواهد شد؟

۱۱ هدف اصلی امام معصوم۷ در بیان ویژگی ها و ابعاد وجودی خویش چیست؟ (۱)

۱- . منابع این بحث: کتاب شریف عیون اخبارالرضا، مرحوم شیخ صدوق. حرکت، استاد علی صفایی. امامت و رهبری در اسلام، استاد شهید مطهری. تو می آیی، نوشته استاد علی صفایی. امام مهدی موعود موجود، آیت الله جوادی آملی.

مقطع: سوم دبیرستان

عنوان راهبرد: آزادی و رشد و آدم و انسان شدن.

عنوان راهکار: تأسیس حکومت دینی در بینش و بصیرت رضوی.

محور بحث: سیره ی سیاسی امام رضا٧.

شرح اجمالی:

با نگاه به سیر تربیتی بحث می توان دریافت که متربّی تا این مرحله به این نکته دست یافته است که باید در کنار امام خویش حرکتی را آغاز کند. حال، اساسی ترین سؤال این است که حرکت با امام در چه مسیری و با چه هدفی باید انجام گیرد؟

عنوان راهبرد و راهکار بحث کمک شایانی به پاسخ این سؤال خواهد نمود؛ چرا که یکی از کلیدی ترین مسایلی که انبیا، اولیا و خصوصاً ائمه ی اطهار: همیشه به دنبال آن بوده اند تشکیل حکومت دینی خدا محور با هدف آزادی و رشد و آدم و انسان شدن مردم بوده است. یکی از زیباترین این حرکت ها، حرکت امام رضا٧از مدینه به دیار خراسان بوده است؛ حرکتی که یکی از مبانی آن، ایجاد حکومت دینی بود.

بر این اساس، یکی از وظایف خطیر مربّیان در این مقطع متوجّه ساختن متربّیان به این نکته است که باید در کنار امام حرکت نمود و زمینه ی تشکیل حکومت دینی خدا محور را فراهم نمود.

در عصر حاضر نیز ما به عنوان منتظران حضرت مهدی موعود«عج» این وظیفه را برعهده داریم.

ص: ۱۷۸

پیشنهاد می گردد مربّی در بیان مباحث این مقطع از موارد تئوریک کمی فاصله گرفته و مسایل را با اشاره به الگوهای کاربردی، مانند پیروزی انقلاب اسلامی ایران توسط امام خمینی۱، تبیین نماید.

مربّی در طرح این مباحث همواره می باید به دو نکته توجّه داشته باشد:

۱ دقت در سیر تربیتی تعریف شده تا پایان مقطع دبیرستان و دانشجویی؛

۲ دقت درعنوان راهبرد و راهکار این مقطع؛

سؤال های کلیدی:

ضرورت و اهداف حکومت دینی چیست؟

بزرگ ترین هنر من در برقراری حکومت دینی چیست؟ (هنر و نقش)

سؤال های اساسی:

۱ بزرگ ترین تفاوت حکومت دینی و حکومت غیردینی چیست؟

۲ آیا بزرگ ترین پارامتر در برقراری حکومت دینی حرکت است؟

۳ نقش بصیرت در تأسیس حکومت دینی چیست؟

۴ بزرگ ترین هنر و ترفند امام۷در برخورد با سیاست بازی مأمون چه بود؟

۵ بهترین برداشت از این کلمات در تأسیس حکومت دینی چیست: انتظار، تقیّه، قیام؟

۶ چند نمونه از تلاش ها و حرکت ها در تأسیس حکومت دینی را مثال بزنید: حکومت پیامبر اسلام۹، جمهوری اسلامی ایران.

۷ رابطه ی بین معرفت دینی و حکومت دینی در چیست؟

ص :۱۷۹

۸ آیا حرکت در جهت امام معصوم۷ و در کنار او قرار گرفتن لازمه ی حکومت دینی است؟

۹ مهم ترین نقش ما در برقراری حکومت مهدوی چیست؟

۱۰ آیا تأسیس حکومت دینی مهم ترین شاخصه ی امام معصوم۷ است؟

۱۱ ابزارهایی که یک فرد درتحقق حکومت دینی می باید دارا باشد چیست؟

۱۲ چه ارتباطی بین غیبت امام زمان و ایجاد حکومت دینی وجود دارد؟ (۱)

ص: ۱۸۰

۱- . منابع این بحث: سیری در سیره ی ائمه ی اطهار، ولایت عهدی امام رضا، استاد شهید مطهری. حضرت رضا، مرحوم آیت الله کمپانی. سیمای معصومین در آینه¬ی نگاه رهبری،آیت الله خامنه ای. تو می آیی، استاد علی صفایی. حکومت دینی در منظر شهید مطهری. از معرفت دینی تا حکومت دینی، استاد علی صفایی.

مقطع: دانشجویی

عنوان راهبرد: آزادی و رشد و آدم و انسان شدن.

عنوان راهکار: راهکارهای پیشبرد حکومت دینی در زمان غیبت امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف).

محور بحث: ضرورت وجود ولی فقیه.

شرح اجمالی:

بحث های سال سوم دبیرستان ایجاب می کند به موضوع مهدویت در زمان غیبت پرداخته شود؛ لاجرم، بحث ولایت فقیه که مورد توجّه و سؤال بسیاری از نوجوانان و جوانان است نیز مطرح می گردد. پرداختن به این بحث و تبیین درست آن، استحکام مبانی اعتقادی اعضا جلسات فرهنگی را در پی خواهد داشت.

متربّیان این مقطع از آغاز اردو فرصت زیادی برای طرح بحث و آمادگی قبلی ندارند؛ لذا می باید در اردو بیشتر به طرح سؤالات و شبهات و پاسخ گویی به آنها پرداخت.

مبحث ولایت فقیه بسیار گسترده و در عین حال تا حدودی پیچیده است و لازم است در جمع بندی آن به کلیات و نگرش های کلان خصوصاً با رویکرد عقلی توجّه شود. سپس به اقتضای جلسات، شبهات مطرح و پاسخ آن ارایه گردد.

باید دانست میزان تسلّط و مطالعه ی مربیان به پیشبرد این بحث کمک قابل توجّهی خواهد نمود.

مربّی همواره می باید سیر تربیتی تعریف شده در مباحث اردوی مشهد مقدس کانون را مد نظر داشته باشد.

ص :۱۸۱

سؤال های کلیدی:

جایگاه ولی فقیه در مبانی اعتقادی ما کجاست؟

ضرورت تبعیت از ولی فقیه چیست؟

سؤال های اساسی:

در ارایه ی این مطلب بهتر است بیشتر به سؤالات متربّیان پاسخ داده شود. (۱)

۱- . منابع این بحث: ولایت فقیه، حضرت امام خمینی. ولایت فقیه، آیت الله جوادی آملی. مشکات هدایت، آیت الله مصباح یزدی. حکومت دینی در منظر شهید مطهری. درس هایی از انقلاب، استاد صفایی (دفتر، انتظار، تقیّه، انقلاب)

فصل نهم : ارزشیابی فعالیت های فرهنگی

اشاره

ص :۱۸۳

یکی از دستورات اکید دین مبین اسلام ارزشیابی و محاسبه ی مستمر انسان از عملکرد خود برای خودسازی و رشد معنوی است. حدیث شریف «حاسِبوا أَنفُسَکُم قَبلَ أَن تُحاسَبوا...»

به همین مطلب اشاره دارد. بدیهی است این سفارش سازنده نه فقط در زمینه ی امور فردی، بلکه در تمام امور جمعی و اجتماعی نیز ساری و جاری است و عمل به آن منشأ برکات بسیاری خواهد بود.

ارزشیابی و کنترل دارای دو رکن است:

الف) ارزیابی؛

ب) پیگیری.

ارزیابی: در این مرحله اطلاعات لازم درباره مسایلی مانند پیشرفت کار بر اساس برنامه، کمیت وکیفیت عملکرد افراد و مشکلات اجرایی به مسؤولین می رسد.

پیگیری: در این مرحله پیگیری های لازم بر اساس نتایج ارزیابی انجام شده مطرح می گردد. (۱)

ص :۱۸۵

۱- . قال النبی۹: «حاسبوا أنفسکم قبل أن تحاسبوا، وزنوها قبل أن توزنوا، و تجهزوا للعرض الأکبر». (وسایل الشیعه، الحر العاملی، ج ۱۶، ص ۹۹)

برای طرح ریزی یـک تشـکیلات کامـل و بی-نقص لازم است تمـام اجزای مورد نیـاز را مورد توجّه قرار داد و چرخه ی کار هریک را مشخّص نمود. یکی از اجزای حیاتی هر تشکیلات، قسمت ارزشیابی است. بر همین اساس، لازم است برای رشد و بالندگی یک مجموعه ی سازمانی از بدو امر قسمتی به ارزشیابی مداوم افراد، برنامه ها، سمت-ها، نمودار سازمانی و آینده ی تشکیلات بپردازد و چراغی فراروی آن روشن نماید. واضح است هرچه از زمان تأسیس مجموعه می گذرد باید قسمت ارزشیابی وسیع تر و منسجم تر شود.

ارزشیابی می تواند همه ی بخش ها و قسمت-های یک سازمان را پوشش دهد. در این میان، سه محور از همه مهم تر است. این سه محور عبارتند از: الف) برنامه ها؛ ب) افراد و نیروها (منابع انسانی)؛ ج) روندها و فرآیندهای کاری و سازمانی.

هم چنین لازم است با ابداع روش های جدید، در جهت حفظ، پویایی و بالندگی حرکت مقدّس فعالیت در مسجد تلاش نمود تا کیفیت کار روز به روز بهتر گردد.

اهداف ارزشیابی

۱ ایجاد نظام شایستگی و مبنای عادلانه برای تشخیص شایستگی افراد؛

۲ تشخیص بهنگام نقاط ضعف، کمبودها و آسیب ها و ارایه ی راه حل های مناسب برای رفع آن؛

۳ شناخت بهنگام نقاط قوت و خدمات سازنده و تقویت و تشویق آن؛

۴ پیشگیری، کاهش و رفع تنش های احتمالی در عرصه های اجرایی و تربیتی؛

۵ بالا بردن میزان دقت در مراحل مختلف اجرای برنامه ها؛

۶ ایجاد مبنای صحیح برای برنامه ریزی و جابجایی نیروها؛

۷ بررسی مداوم شیوه ها، راهکارها و برنامه ها جهت تحقق اهداف مجموعه.

ضرورت ارزشیابی

وجود نظام ارزشیابی در یک مجموعه، محاسن و فواید زیادی به دنبال دارد. به طور کلی، می توان با برشمردن معایب نبود سیستم ارزشیابی به ضرورت وجود آن پی برد.

یک تشکیلات فاقد ارزشیابی نمی تواند سریع به هدف برسد؛ چراکه ممکن است مدت–ها یک روش ناموفق را تجربه کند و به اصطلاح تیر در تاریکی بیندازد. چنین تشکیلاتی از روش آزمون و خطا بهره می جوید لذا به سختی می تواند از نوآوری و پویش برخوردار شود.

یکی دیگر از آفت های مراکز فاقد ارزشیابی ریزش زیاد و آرام است که می–تواند نتایج رویش و جذب را از بین ببرد.

از دیگر آفت ها می توان به انتظار بیش از حد نیروهای مستعد برای کسب سمت–های بالاتر اشاره کرد. هنگامی که سیستم ارزشیابی فعال نیست ما نمی دانیم الان در چه موقعیتی هستیم لذا برنامه–ریزی برای آینده و نتیجه گیری از برنامه های اجرا شده کاری دشوار خواهد بود.

تعریف ارزشیابی

ارزشیابی فرایندی است که در آن عملکرد افراد و شیوه های اجرا و اثرگذاری برنامه ها بررسی و تجزیه و تحلیل و نقاط ضعف و قوت آن شناسایی می-شود.

برای تحقق این امر لازم است واحدی با عنوان، «واحد برنامه ریزی و ارزشیابی» در مسجد پیش بینی گردد . وظیفه ی این واحد علاوه بر پرداختن به بحث ارزشیابی، طراحی و برنامه ریزی سیاست های کلان و همچنین بررسی و اظهار نظر کارشناسی درباره ی طرح های ارایه شده از سوی واحدهای مختلف است.

اقسام ارزشیابی

با تأمّل در موضوعات ارزشیابی یعنی آنچه معمولاً مورد ارزشیابی و بررسی قرار می گیرد می توان اقسام ارزشیابی را به شرح ذیل ترسیم نمود:

۱ ارزشیابی افراد: در این قسم عملکرد فردی، تصمیمات، تدابیر، اظهار نظرها و شایستگی های افراد بررسی می-شود.

افراد خود بر دو قسمند:

الف) کادر تربیتی و مسؤولین و مربّیان مرکز؛

ب) متربّیان و اعضای مجموعه.

عناوین ارزیابی افراد:

فعالیت بر اساس برنامه؛

اطاعت از ما فوق؛

اشتغال کامل؛

ص :۱۸۸

تعهد و مسؤولیت پذیری؛

توان مدیریت و خلاقیّت فردی؛

تخلفات شرعی وقانونی؛

حُسن خلق.

۲ ارزشیابی برنامه ها، که خود بر دو قسم است:

الف) برنامه های ثابت. (برنامه هایی که به صورت دراز مدت و هر ساله اجرا می شود و نقش محوری دارد)؛

ب) برنامه های پیشنهادی. (برنامه هایی که توسط واحدهای مختلف پیشنهاد می-گردد و غالباً مقطعی است).

۳ ارزشیابی امکانات. (تناسب امکانات واحدها با برنامه های قابل اجرا و میزان تلاش واحدها برای تأمین امکانات و ما یحتاج ضروری).

وظایف واحد برنامه ریزی و ارزشیابی

مأموریت کلی این واحد مشورت گرفتن و مشورت دادن به مسؤولین قسمت ها و مسؤول مرکز به منظور حسن اجرای برنامه ها است.

وظایف واحد ارزشیابی در دو مقوله (ارزشیابی برنامه ها / ارزشیابی افراد) به شرح زیر است:

الف) وظایف واحد ارزشیابی در مقوله ی ارزشیابی برنامه ها:

۱ فراهم ساختن مقدّمات لازم برای فرهنگ سازی و کاربردی کردن واحد ارزشیابی در سه حیطه (ارزیابی قبل از اجرای - ارزیابی حین اجرای - ارزیابی بعد از اجرای برنامه ها).

۲ آسیب شناسی بهنگام و ارایه طرح برای رفع آنها.

۳ استفاده ی بهینه از آمار، ارقام، نتایج به دست آمده از ارزیابی ها، تجربیات، طرح ها، پیشنهادها و انتقادات اعضای مجموعه با هدف اصلاح و تقویت عملکرد مجموعه. و ارایه ی گزارش آن به مسؤولان مربوطه.

۴ ارزیابی فعالیت های فکری و فرهنگی اجرایی کادر و اعضای مجموعه در خارج از مجموعه برای واگذاری مسؤولیت های جدید.

۵ کارشناسی طرح های پیشنهادی مطابق منشورهای تربیتی و اجرایی به منظور ارتقای سطح فکری، معنوی و بالابردن توان اجرایی کادر.

۶ بررسی و ارزیابی مستمر برنامه ها از نظر جذّابیت و محتوا.

۷ بررسی و بازنگری مداوم منشورهای تربیتی و اجرایی و شرح وظایف واحدهای مختلف به منظور تشخیص بازدهی کافی نیروها با توجّه به مقتضیات زمانی و مکانی و متناسب با اصول و ارزش های ثابت دینی - اجتماعی و ارایه ی نتایج آن به مسؤولان مرکز.

۸ بررسی و ارزیابی مستمر برنامه ها در حین اجرا و ارایه ی راهکارهای اصلاحی به منظور پیشگیری از اتلاف منابع.

ب) وظایف واحد ارزشیابی در مقوله ی ارزشیابی افراد:

۱ شناخت نقاط قوت و ضعف افراد، و انذار و آگاهی آنها در صورت رکود آنها.

۲ ارزیابی مستمر نیروها و احراز صلاحیت های اجرایی و تربیتی.

۳ شناسایی و پیشنهاد افراد مستعد جهت تصدی مسؤولیت و همچنین پیشنهاد جا به جایی و عزل افراد بر اساس جمع بندی نهایی.

۴ انجام نظرسنجی از اولیای اعضا در راستای حفظ و ارتقای سطح علمی، فکری و اخلاقی ایشان.

۵ همفکری با مسؤولان واحدها و گروه ها در جهت کشف و جهت دهی صحیح استعدادها.

روش های ارزشیابی

به طور کلّی ارزشیابی را از لحاظ زمانی می توان به دو قسم «منظّم» و «نامنظّم» (موردی) تقسیم نمود.

ارزشیابی منظّم که می تواند در مقاطع زیر اجرا شود:

۱ به صورت روزانه؛ مانند: حضور و غیاب اعضا که برای ثبت سوابق فعالیت افراد مورد نیاز است.

۲ به صورت هفتگی؛ مانند: گزارش گیری از بیلان فعالیت های یک گروه در هفته.

۳ به صورت ماهانه؛ مانند: بررسی سیر برنامه های هر واحد در ماه.

۴ به صورت فصلی؛ مانند: گزارش گیری-های سه ماهه از روند فعالیت یک واحد.

۵ به صورت سالانه؛ مانند: دریافت بیلان کار واحدهای مرکز در یک سال.

ارزیابی های منظّم و مداوم معمولاً کمتر مورد توجّه قرار می گیرد و متولّی معیّنی در مسجد ندارد. توجّه داشته باشید که بی توجّهی به این

ص :۱۹۱

مسأله در دراز مـدت مشـکلاتی را به بار می آورد. بنابراین، لازم است با تعیین مسؤول ارزیابی مرکز، برای هرکدام از بندهای فوق فرم مخصوص تهیّه شود و با ارزیابی کیفی فعالیت های مسجد روزآمد گردد.

ارزشـیابی نـامنظّم به تنـاسب مأموریت ها و برنامه های خاص انجام می شود. این نوع ارزشـیابی در یک مقطع زمانی و معمولاً اندکی پس از شـروع فعالیت آغاز و با انتهای آن پایان می پذیرد. نمونه های این نوع فعالیت نیز در مسجد بسیار است. اردوها، دوره ها، جلسات، و ... از این نمونه است.

@تصویر

ص :۱۹۲

سیستم ارزشیابی

نخستین گام در ارزشیابی تعیین بایدها و اهداف مجموعه است.

تا هنگامی که بایدها و اهداف مجموعه مشخّص نشود و افق مجموعه ترسیم نگردد سایر گام ها کارآیی نخواهد داشت. ابتدا باید بدانیم قرار است به کجا برسیم، سپس به طراحی سازوکار جمع آوری اطلاعات و مقایسه اطلاعات و نتیجه گیری و تصمیم بر اساس نتایج و تحلیل ها بپردازیم. براین اساس، مسؤولین مراکز فرهنگی باید در گام نخست، اهداف مجموعه و شاخص-های ارزیابی و هدف و افق و مطلوب کار خود را مشخّص نمایند تا بتوان با برنامه ریزی بدان ها دست یافت.

اغلب سیستم های ارزشیابی موجود از بالا به پایین طراحی شده است و همیشه مسؤولان هستند که به ارزیابی عملکرد کادر و نیروهای خود می پردازند. به کارگیری این روش در جای خود لازم و ضروری است، امّا از منظر مدیریت اسلامی ناقص است. مدیریت اسلامی، افزون بر ارزیابی های سیستمی، به اصل «خودارزیابی» اهمیت فراوانی می دهد.

تشکیلات پویا و زنده تشکیلاتی است که تمام افراد آن به طور خود کار به ارزیابی عملکرد خود و همچنین همکاران بپردازند و با سرلوحه قرار دادن حدیث نبوی «ألا کلّکم راع و کلّکم مسؤول عن رعیتّه».

در تکمیل فرآیند ارزشیابی مسجد نقش ایفا نمایند. در صورت تحقق این اصل در یک مجموعه نیاز به ارزشیابی های کم می-شود؛ چرا (۱)

۱- میزان الحکمه، محمد ری شهری، ج۲، ص ۱۲۱۲.

که هریک از افراد خود یک ارزیاب به شمار می روند. برای دستیابی به این هدف واحد ارزشیابی مسجد باید تلاش خود را معطوف نهادینه کردن و سازماندهی این اصل نماید.

در چنین تشکیلاتی، مسیر ارزیابی از پایین به بالاست. افرادی که چنین روشی را به کار گیرند با مسؤولیت شناسی و براساس اصول تربیت اسلامی همواره به دنبال روش بهتر می گردند.

شیوه های ارزشیابی

ارزشیابی در حال حاضر در علم مدیریت جایگاه خاصی یافته و شیوه های مدرن و آزمایش شده ای پیدا کرده است. مرسوم ترین و ساده ترین روش های ارزشیابی که در تشکیلات مسجد می تواند مورد استفاده قرار گیرد به طور اختصار بدین شرح است:

۱ مقایسه ای:

در این شیوه، فرد یا برنامه ی مورد نظر با الگوهای عملی و تجربه های موفّق مقایسه می شود و نقاط ضعف و قوت آن شناسایی و ثبت می شود.

در این شیوه لازم است شرح وظایف و اهداف عملیاتی افراد و برنامه ها تعیین و ضمن سنجش توان افراد و مجریان برنامه ها نظر کارشناسی ارایه شود. باید توجّه داشت که مقایسه باعث سرزنش و نکوهش توانایی ها نگردد و به ویژه باعث نشود که افراد به خاطر تکرار الگوهای مدنظر برای توجیه عملکرد خود درصدد بهانه جویی و ایراد برآیند.

۲ چک لیست :

در این شیوه، فرم ها و برگه هایی به منظور ثبت گزارش و سنجش عملکرد افراد و مجموعه ها طراحی و در زمان مشخّص جمع آوری می گردد.

۳ مصاحبه:

مصاحبه یکی از رایج ترین روش های ارزشیابی و سنجش است. در این شیوه که در حال حاضر بیشتر به منظور نظر خواهی از برگزاری برنامه ها و ... صورت می-گیرد، ضرورت اجرا، و کیفیت اجرا و حتی دریافت پیشنهاد برای بهبود روند اجرای برنامه ها از مصاحبه شونده پرسیده می-شود. برای دستیابی به نتیجه ی بهتر لازم است مصاحبه کننده از اصول مصاحبه مطلع باشد تا بتواند مصاحبه را به خوبی مدیریت کند. اجرای مصاحبه ها می-تواند به صورت گروهی و نقد و نظر باشد.

۴ آمارگیری:

استفاده از آمار و ارقام به عنوان یک ضرورت در کارهای تشکیلاتی همیشه مورد تأیید بوده است. آمار واقعی می-تواند مانند چراغی فرا روی مسؤولان یک مجموعه قرار گیرد و رشد یا اُفت شاخص ها را نشان دهد. خصوصیت توالی در عدد و رقم همیشه نشان دهنده ی تفاوت است و تفاضل اعداد نتیجه ای است که کمتر می تواند مورد تغییر سلیقه ها قرار گیرد. البته به شرطی که آمارگیران از جمع آوری آمار غیر واقعی و کاذب بپرهیزند و متولّیان آمارگیری نیز شاخص ها را صحیح تعیین نمایند.

ص :۱۹۵

۵ صندوق پیشنهادات و انتقادات:

یک تشکیلات موفّق تشکیلاتی است که همیشه خود را آماده ی شنیدن انتقادات و پیشنهادات بنماید. موفّق تر از آن، مجموعه ای است که خود را آماده ی پاسخ-گویی نشان بدهد. در این راستا، واحد ارزشیابی باید به عنوان گوش شنوای تشکیلات، نظرات و طرح های رسیده از داخل یا خارج مجموعه را جمع آوری و با جمع بندی و ارایه ی نظر، مسؤولان مجموعه را برای اصلاح و بهبود فعالیت ها یاری دهد.

این امر البته به معنای انتقال و پذیرش تمام نظرات نیست، امّا بی توجّهی به نظرات و گلایه ها معمولاً نارضایتی و عدم مقبولیت را به دنبال خواهد داشت و لذا باید همواره به آن توجّه داشت.

روش تجزیه و تحلیل:

پس از استفاده از شیوه های فوق و روش های مقتضی و انجام عملیات ارزشیابی توسط نیروهای ارزیاب، مدارک برای اظهار نظر و جمع بندی نهایی تحویل مسؤول ارزشیابی می گردد و وی ضمن بررسی نتایج حاصله، و ملحوظ داشتن رضای خدا، نظر کارشناسی خود را اعلام و راه حل های کاربردی را ارایه می-نماید. نتایج ارزشیابی به مسؤولین تشکیلات یا فرد معرفی شده ارایه و یک نسخه از آن در بایگانی واحد نگهداری می شود.

سفارش ها و تذکرات:

جایگاه واحد برنامه ریزی و ارزشیابی اهمیت بسزایی دارد. نتایج به

ص :۱۹۶

دست آمده از ارزیابی ها و بررسی ها می تواند در ارایه ی نظرات و تصمیمات مرکز نقش مؤثّری داشته باشد. به همین جهت، ممکن است این واحد در پاره ای از مواردِ کاری از سوی برخی از افراد سازمان - خدای ناخواسته - با پیشنهادات خلاف عرف روبه رو گردد. به منظور پیشگیری از این گونه مسایل لازم دانسته شد تا در فصل اوّل نکاتی را درباره ی نوع رفتار و عملکِرد اخلاقی و اجرایی کادر واحد برنامه ریزی و ارزشیابی متذکّر شویم تا با نصب العین قرار دادن آن ها همواره در مسیر و منهج اسلام ناب وصراط مستقیم ثابت قدم و استوار باشیم.

۱ تبلیغ و ایجاد ارتباط صمیمانه و صادقانه و همراه با شرح صدر در میان سایر افراد.

۲- چشم پوشی و تغافل از خطاهای فکری و اجرایی افراد (البتّه در پاره ای ازموارد جزیی) و رفتار سازنده و مدبّرانه با این موارد و اِعمال رفتار و اخلاق کریمانه در رفع و دفع این نوع مسایل.

۳- اتّخاذ نوعی مشی و منش که سایر افراد مجموعه، این واحد را امین اسرار و محل ِ بازگویی مسایل و مشکلات فردی، جمعی، تشکیلاتی و ... بدانند. همچنین کادر واحد می باید طوری رفتار نمایند که اعضای مجموعه، خود برای مشورت و شرح عملکرد جاری واحد خود مشتاقانه، صادقانه و با نیّات خیر و سازنده به آن مراجعه کنند؛ چراکه در غیر این صورت، دخالت مستقیم واحد برنامه ریزی و ارزشیابی در این امور، خالی از شایبه و بدون آلایش نخواهد بود.

۴- برای آگاهی از مسایل جاری در مجموعه می توان در بسیاری از موارد از طریق گپ دوستانه با اعضا وارد شد و با بیان نکاتی، باب انتقاد ناخودآگاه را به روی افراد باز نمود و نظرات آنها را شنید.

ص :۱۹۷

۵- همواره باید این مهم را در نظر داشت که هدف از راه اندازی و فعّالیّت در واحد برنامه ریزی و ارزشیابی خدمت به مسجد و تلاش در راه پیاده کردن اهداف مقدّس اسلام ناب محمّدی۹ و آرمان-های مقدّس انقلاب است و می باید تمامی کارها با نیّات الهی، خیرخواهانه و سازنده باشد و به شدّت از منحرف شدن افکار و رفتار اعضا در این واحد به سمت عملکردهای مزوّرانه و جاسوس مآبانه و همراه با خباثت جلوگیری کرد و در حین کار باید اخلاق اسلامی را ملازم با کار اعمال کرده و تبلیغ نمود.

۶- به تبعیّت از حدیث نبوی۹که می فرماید:«أَلا کلّکم راعٍ و کلّکم مسؤولٌ عن رَعِیّته» واحد برنامه ریزی و ارزشیابی هم در بین اعضا خود و هم در بین سایر اعضای این دیدگاه را فراروی همگان باز کند که تمامی افراد عضو فعّال واحد ارزشیابی بوده و همگی در راه اعتلای کلمه ی توحید و توحید کلمه، تلاش و کوشش نموده و از بی تفاوتی نسبت به زوایای مجموعه ی خودداری کرده و موفّقیّت، شکست و یا اشتباه دیگران را موفّقیّت، شکست و یا اشتباه خود بدانند و در راه اصلاح هرچه بیشتر امور مجدّانه و همگانی تلاش بنمایند.

۷- واحد برنامه ریزی و ارزشیابی باید به این امر مهم توجّه داشته باشد که این واحد، یک واحد با قوّه ی قهریّه و اجرائیّه نیست، بلکه همواره دلسوز، ناصح و خدمتگزاری صادق برای کل افراد مجموعه است.

۸- واحد برنامه ریزی و ارزشیابی در یک مجموعه ی صادق و هماهنگ، همواره باید صلاحدید و تشخیص مسؤولان ما فوق را بر بررسی ها و قضاوت های خود مقدّم دانسته و خودسرانه وارد عمل

نشود. چون همان طور که ذکر شد، این واحد یک واحد اجرایی و عمل کننده در مجموعه نیست، بلکه وظیفه ی آن بررسی مداوم امور و ارایه ی آن به مسؤولان مجموعه است.

۹- واحد برنامه ریزی و ارزشیابی نباید هیچ گاه از نقاط ضعف و یا قوّت افراد و یا واحدی از واحدها و یا کل مجموعه سوء استفاده کند و نباید دانسته ها را در غیر محلّ خود باز گو نماید، بلکه باید رازداری را پیشه ی خود نموده و از آنچه مطّلع می گردد در ارتباط، رفتار و اخلاق اسلامی دخالت ندهد.

۱۰- کادر واحد باید به مسایل اخلاقی و تربیتی کاملاً آگاهی داشته و آن را در واحد برنامه ریزی و ارزشیابی به کار گیرند.

۱۱- باید طوری رفتار نمود که نوع خبر و یا رفتار و واکنش مراجعه کنندگان - که در برخی مواقع همراه با عدم تعادل و کم دقّتی در خبرگیری و خبردهی است - در تحلیل ها و قضاوت های واحد برنامه ریزی و ارزشیابی تأثیرات منفی ای به جای نگذارد. باید سعی شود هر خبری را از راه های شرعی و مناسب دیگری نیز بررسی، تدقیق، توثیق و تصدیق کرد تا خدای ناکرده در این بین از کسی حقّی ضایع نشده و احیاناً هتک حرمتی نسبت به مؤمنان صورت نگیرد. (۱)

۱- . با بهره گیری از جزوات مؤسسه ی فرهنگی اسوه ی صدّیقین.

فصل دهم : مساجد و کانون های مذهبی

اشاره

ص :۲۰۱

مربّیـان برای انجام کارهای فرهنگی به ابزارها، وسایل و پایگاه هاییماننـد مساجـد، مـدارس، هیئت های مـذهبی، کانون–های فرهنگی و علمی جوانـان و ... نیـاز دارنـد. مهـم تریـن پایگـاه برای فعـالیت فرهنگی «مسـجد» است. از اوّلین روزهـای تشـکیل نخستین حکومت اسـلامی در زمان رسول خدا۹در مدینه، مسـجد به عنوان اصـلی ترین پایگاه تجمع مسلمانان و کانون عبادی سیاسـی شـناخته شده است. مسـجد، عامل نیرومندی در همبستگی و اتحاد مسلمانان است. اقامه ی نمازهای جمعه و جماعت و برگزاری کلاس های تفسـیر و معارف، همیشه وسیله ای برای گردهمایی مسلمانان بوده است. در این گردهمایی ها بسیاری از مسایل مهم اجتماعی و سیاسی مطرح و در مورد آنها تصمیم گیری شده است.

نقش مساجـد و دیگر نهادهای مذهبی در پیروزی انقلاب اسـلامی نیز بسـیار چشـمگیر است. نیروهای فعال در مساجد، به طور مسـتقیم در متن انقلاب شـرکت کردنـد؛ به گونه ای که مساجـد نقش نیروسـازی و پایگـاه ارتباطی مردم و رهبران انقلابی را برعهده داشتند. همچنین یکی از عوامل پایداری فرهنگ اسلامی را باید وجود مساجد و نهادهای مذهبی دانست.

ص :۲۰۳

اصولاً برای انجام امری پایدار و دایمی نمی توان بدون برنامه و تشکیلات عمل نمود. جذب پایدار جوانان و سوق دادن ایشان به مسجد نیز از این امر مستثنی نیست.لذا برای حصول چنین اتفاقی، باید اموری را در مورد مسجد انجام داد که مهم ترین آن به شرح زیر است:

۱- باز بودن مساجد در تمام ساعات روز

یکی از مشکلات حضور جوانان در مساجد این است که درهای مساجد جز محدودی از ساعات شبانه روز در سایر اوقات بسته است. اگر قرار است مسجد محلّی برای انجام تمام امور فرهنگی و اجتماعی باشد، نه فقط برای نماز خواندن، لازم است در تمام ساعاتی که جامعه فعالیت دارد مسجد نیز باز و فعال باشد. چگونه می توان از مکانی که فقط ساعات محدودی از شبانه روز باز است انتظار داشت جاذب جوانان پر شور و با تحرک باشد؟ لازمه ی حضور افراد در دفعات فراوان و برای امور و فعالیت های متعدد زمانی فراهم می آید که آن مکان به روی آنان باز باشد. از این رو، شرط نخست برای داشتن مساجدی فعال و جاذب برای جوانان، باز بودن مساجد در تمام ساعات روز است.

پیامبر۹می فرمایند: «در دنیا چون میهمان باشید و مسجد ها را خانه کنید.» خانه ی هر کس باید همیشه به رویش باز باشد.

یکی از اموری که مانع باز بودن دایمی مساجد می گردد اشیا گران قیمتی است که بعضاً در مساجد گذاشته شده است و از ترس به سرقت رفتن آن ها مسجد بسته می ماند. پیامبر۹می فرمایند: «چون (۱)

۱- . نهج الفصاحه، حدیث ۲۱۸۸.

عمل گروهی بـد گردد مسـجد خود را زینت کنند.» به هر حال، باید از خادمین مساجد خواست که مساجد را در تمام روز باز نگه دارند.

۲- انتخاب مکانی در مسجد برای انجام امور جوانان

فعالیت جوانان در مساجـد نیاز به مکانی دارد تا در آن، امور مربوط به جوانان سامان دهی شود و جوانان برای انجام بعضـی از امور خود در آنجـا گرد هم آینـد. لازم نیست که این مکان خارج از فضای اصـلی مسـجد باشـد، بلکه تعیین فضایی در داخل مساجد، تأمین کننده ی این منظور خواهد بود.

۳- ایجاد این فرهنگ که «مسجد پایگاهی برای همه امور است»

سوگمنـدانه در جـامعه ی مـا بین آحـاد مردم و حـتی بعضـی از خواص چنین تصوری وجود دارد که مسـجد فقـط جـای نمـاز خواندن، دعا کردن و برگزاری جلسات سـخنرانی و نظایر آن است. گویی مسـجد برای کاری دیگری در اسلام بنا نشده است. این که چنین دیـدی از کجا وارد اسـلام شده معلوم نیست، امّا امروزه چنین تصوری از مساجد عمومیت یافته و لازم است تغییر کند تا زمینه برای انجام کارهای بعدی در مسـجد فراهم آید. در غیر این صورت، به سختی می توان پیشرفتی در جذب جوانان به مساجـد داشت؛ زیرا جوانـان، پر تحرک و پر جنب و جوش انـد و اگر قرار باشـد فقـط برای اقـامه ی نمـاز و یـا گوش دادن سخنرانی و نظایر آن به مساجد بیایند جمعیتی بیشتر از آن چه اکنون به مساجد می آیند را نمی توان جذب نمود . (۱)

ص: ۲۰۵

۱- . همان، حدیث ۲۶۴۳.

۴– ایجاد تشکیلاتی برای جذب جوانان

برای جذب جوانـان به مساجـد ایجـاد محیـط و فضایی مطلوب برای اجرای برنامه هایی در داخل مساجـد ضـروری به نظر می رسد. این برنامه ها عبارتند از:

الف) مسجد محل تجمّع جوانان

مسـجد بایـد به گونه ای شـکل یافته باز باشـد که جوانان وقتی از منزل خارج می شوند اگر نخواهند به گردش بروند، نخستین جایی که برای رفتن به آنجا به ذهنشان خطور کند مساجد باشد.

جوان دوست دارد با دوستان خود در محلّی باشد و با آنان به انواع و اقسام صحبت ها بپردازد؛ چه بهتر که به جای کافی نت و مکان های نامعلوم به مسـجد برود. اگر جوان بدانـد که در مسـجد هم می توانـد کارهای مختلف خود را انجام دهـد و هم می توانـد هم سن و سال های خود را ببیند، حاضـر خواهد بود وقت زیادی از خود را در مسـجد صـرف کند؛ زیرا چنین موضوعی مطلوب جوانان است و اگر امکان این کار در مسجد فراهم نیاید به جایی دیگر خواهند رفت.

ب) مسجد محل برگزاری کلاس های درس

جوانـان را می توان بنـا به دوره ی تحصـیلی شـان گروه بنـدی کرد: دوره ی ابتـدایی، دوره ی راهنمـایی، دوره ی دبیرسـتان و دانشـگاهی. هم چنین می توان برای هر دوره مسؤولی از خود جوانان توسط امام جماعت انتخاب نمود و کلاس های تقویتی و جبرانی دروس مدرسه ای آنان را در آنجا برگزار کرد. برای تدریس نیز می توان از

جوانان رده بالاتر تحصیلی استفاده نمود؛ به طوری که نوجوانان راهنمایی و یا جوانان دبیرستانی با استعداد در دوره ی ابتدایی تدریس کنند و جوانان دبیرستانی زرنگ و باهوش تدریس دوره ی راهنمایی را به عهده گیرند و دانشجویان نیز تدریس دروس تخصصی تر دوره ی دبیرستان را متقبّل شوند. در این حال، تمام افراد نسبت به هم احساس مسؤولیت نموده و همه خود را مسؤول و فعّال خواهند دانست. البته لازم است با استفاده از معلّمین با تجربه، کلاس های آمادگی کنکور را نیز در مساجد برگزار نمود.

برگزاری کلاس های درس درمساجد هم اعتماد خانواده ها را جلب خواهد کرد و هم سبب خواهد شد تا یکی از مهم ترین فعالیت های جوانان که تحصیل است در مساجد باشد.

ج) مسجد محل درس خواندن

با باز بودن دایمی مساجد باید از جوانان در تمام دوره های تحصیلی خواست که اگر مثلاً نمی توانند و یا نمی خواهند در منزل درس بخوانند می توانند کتاب های خود را به مسجد آورده و در همانجا به خواندن درس مشغول شوند. با این کار، جوانان احساس خواهند کرد که مسجد منزل دوم آنان است، و از این رو، هرگاه احساس نیاز کنند به مسجد خواهند آمد. ضمن آن که احساس می کنند که می توانند همیشه هم سن و سال های خود را در آنجا ببینند که این موضوع خود باعث تجمع بیشتر جوانان در مساجد خواهد شد .

د) مسجد محل پایگاه فناوری اطلاعات

امروزه جوانان به رایانه علاقه ی فراوانی دارند و پوشیده نیست که

زنـدگی در دنیـای امروز بـدون تصور فعـالیت هـای رایانه ای بسـیار دشوار است. از این رو، لازم است تا چنـدین رایانه در هر مسـجد وجود داشـته باشـد تا جوانان بتوانند ضـمن آموزش کاربردی رایانه، فعالیت های علمی و فرهنگی خود را با آنها انجام دهند.

ه) مسجد مکان آموزش های دینی وقرآنی

در خلال آن چه بیان شـد می توان کلاس هایی به صورت حساب شـده برای تدریس قرآن، احکام و امور اعتقادی برای دوره هـای سـنی مختلف در داخل مساجـد ترتیب داد و ضـمن برنامه ها امور دینی و تربیتی را به جوانان آموخت و برای آنان برنامه های دعا و هم خوانی و نظایر آن را به فراخور نیاز اجرا کرد.

و) مسجد محل برنامه ریزی ورزشی

مساجـد می تواننـد برنـامه هـای ورزشـی و مسابقـات گوناگون را پوشـش دهنـد. بـدین منظور، می توان از فضای آزاد طبیعت اسـتفاده نمود و یا با هماهنگی سازمان های متصدّی از امکانات ورزشی و سالن های مدارس استفاده کرد. استفاده از امکانات ورزشـی مـدارس در غیر ساعـات درسـی نیز از طریق مساجـد امکـان پـذیر است و تقریبـاً می توان درصـد بالا۔یی از نیـاز های ورزشی آنان را از این راه برطرف ساخت.

ز) مسجد محل برگزاری مسابقات علمی

در صورتی که دروس مختلف در مساجـد تـدریس شود می توان برای ایجاد رقابت بین دوره های تحصـیلی مختلف مسابقات علمی برگزار کرد و از این طریق ضمن ایجاد رقابت بین جوانان هر دوره و

هر سال درسی، این امکان را فراهم آورد تا جوانان هر دوره توان علمی خود را محک بزنند. شایسته است برگزاری مسابقات علمی به طور دایمی و در فواصل زمانی مناسب صورت پذیرد.

افزون بر مسابقات علمی، مسابقات حفظ و قرائت و مفاهیم قرآن نیز به فراخور سن جوانان برای هر دوره می تواند برگزار گردد. همچنین برگزاری مسابقات احکام و اصول اعتقادی در دوره های طولانی تر ولی دائم لازم به نظر می رسد.

برای جلب مشارکت جوانان برای شرکت در مسابقات لازم است جوایزی متناسب با ابعاد مسابقه در نظر گرفته شود.

ح) مسجد محلّی برای برگزاری اردوهای تفریحی

در هر مسجد می توان برنامه هایی برای بردن جوانان به اردوهای تفریحی تدارک دید و در این قالب موجبات شادی آنان را فراهم سازد. هزینه این اردوها را می توان از خود جوانان گرفت. تفریح و سرگرمی و جست و خیز از نیاز های جدایی ناپذیر دوره ی نوجوانی و جوانی است و نادیده گرفتن آن می تواند صدمات جبران ناپذیری به روح و روان جوانان وارد سازد. افزون بر آن، اگر این امر در مساجد برنامه ریزی نشود، جوان برای ارضای چنین نیازی به مکان های دیگر خواهد رفت.

۵ – مردم تأمین کننده ی نیاز های جوانان در مساجد

برای تأمین هزینه هایی که برای جلب جوانان و یا اهدای جوایز مسابقات صرف می شود ضمن کمک گرفتن از دستگاه های دولتی متصدّی این امر، می توان از مردم و خیرین هر محل و همچنین از

خانواده های خود جوانان نیز کمک گرفت. اگر مردم ببینند که فرزندان آنان در مساجد هم درس می خوانند و هم دین می آموزند و هم تربیت می شوند و هم به تفریحات سالم می پردازند، به برنامه های مساجد اعتماد خواهند کرد، و در این حال، درصورت توانایی از کمک مالی به مساجد دریغ نخواهند نمود.

همچنین می توان برای مردم تبیین کرد که به جای خرید قرآن و اهدای آن به مساجد بهتر است در پرورش جوانان و تهیّه ی ابزار مورد نیاز آنان مشارکت مالی کرده و ثواب آن را به درگذشتگان خود اهدا کنند. افزون بر آن، می توان از مردم خواست برای ترحیم مردگان خود نیازهای فرهنگی مساجد را به عنوان باقیات الصالحات تأمین نمایند.

ص: ۲۱۰

فصل یازدهم : چگونگی اجرای فعالیت های فرهنگی در مسجد

اشاره

ص :۲۱۱

حال با توجه به ضرورت فعالیت های فرهنگی متنوع در مساجد، به چگونگی اجرای تعدادی از این برنامه ها می پردازیم.

عنوان برنامه: نشست سالانه ی فعالان فرهنگی مرکز

اهمیت:

ضرورت برنـامه ریزی و مشـخّص شـدن افق و مسـیر یـک ساله، دسترسـی به سـند فعالیت های یک ساله مرکز و تهیّه ی تقویم اجرایی فعـالیت های سال، انسـجام بخشـیدن به نیروها برای به کارگیری در طول سال و تقسـیم کارها، برنامه ریزی برای تأمین هزینه هـای جـاری مرکز و بهره گیری از تجربیـات فعالاـن فرهنگی، هویّت بخشـی به نیروهای جوان با دعوت از ایشان در این جلسات می تواند اهمیت این جلسه را به ما نشان دهد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

هر سـاله می توان در یـک تاریـخ مشـخّص فعالاـن فرهنگی مرکز، روحانی مسـجد، هیئت امناء و فرمانـده ی پایگاه مقاومت و مسؤول مرکز فرهنگی و هیئت را دعوت نمود و پس از بیان اهمیت و

ضرورت کـار فرهنگی در عرصه ی کنونی و انگیزه دهی به حضـار، پیش نویس برنـامه هـای قابل اجرا در مرکز را بیان کرد و نظرات آنـان را جویا شـد و همگی را دعوت به همکاری و مسؤولیت پـذیری برای اجرای برنامه ها نمود. پس از آن، در همین جلسه و یا در جلسات دیگر، مسؤولیت اجرای برنامه ها به افراد مشـتاق داده شود و مسؤول مرکز پیگیر اجرا و نظارت بر حُسـن اجرای آن در طول سال باشـد. برنامه ریزی برای تأمین هزینه ها نیز باید در همین جلسه مورد توجّه قرار گیرد، ولی نباید باعث دلسـردی و زمین گذاشـتن برنـامه هـا گردد. در انتهـا بایـد لیست تقویم اجرایی برنـامه ها با مشـخّص شـدن مسؤول اجرای آن تکمیل گردد.

زمان بندی اجرایی:

بـا مشـخّص شـدن اجرای این برنـامه در تاریخی معیّن، حـداقل یک ماه قبل از برگزاری جلسه، لیست مـدعوین تهیّه و دو هفته مانده به برگزاری جلسه دعوت نامه ها پخش گردد. پیش نویس برنامه های یکساله یک هفته قبل از جلسه آماده شود. این امر از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و تهیّه ی آن نیازمند هماهنگی است.

به کارگیری نیرو:

با تعیین مسؤول اجرای این برنامه به کمک دو الی سه نفر از اعضا، هماهنگی دعوت از مـدعوین و آماده سازی فضای جلسه و تدارک پذیرایی صورت گیرد.

لوازم مورد نیاز:

-فضای مناسب جلسه و وسایل کمک آموزشی برای تشریح برنامه ها.

-تهیّه ی دعوت نامه برای اعضای جلسه، تهیّه ی پیش نویس و تکثیر آن به تعداد افراد جلسه.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

لازم است قبل از اجرای این برنامه یک پیش نویس پیرامون برنامه های سال و چگونگی اجرای آن با جای خالی مسؤول برگزاری تهیّه و تکثیر شود و در اختیار حضار قرار گیرد تا جلسه دچار آشفتگی در تصمیم گیری نگردد. در صورتی که حضار و فعالان فرهنگی با اجرای یک جلسه مخالفت نمایند و یا درخواست برگزاری برنامه ی جدیدی را داشته باشند، با رأی گیری می توان به راحتی پیش نویس را تغییر داد و در سند سالانه لحاظ نمود. تجربیات اجرای چنین جلساتی نشان می دهد که امکان مخالفت و نظر منفی برای اجرای بسیاری از برنامه ها با این توجیه که پول و امکانات و نیرو نیست وجود دارد؛ لذا مسؤول جلسه باید با توجیه و بیان ضرورت و اهمیت برنامه، از اجرای آن دفاع نماید و با تدبیر اجرای هر برنامه را زمینه سازی کند.

در مسجد ما:

این نشست یک هفته بعد از عاشورای حسینی برگزار می گردد و در آن علاوه بر تحلیل چگونگی مراسم دهه ی اوّل محرّم در مسجد، برنامه ی یک ساله ی فعالیت های مسجد بررسی می شود.

ص: ۲۱۵

عنوان برنامه: جلسه ی شورای مربّیان

اهمیت:

(وَالَّذینَ اسْتَجابُوا لِرَبِّهِمْ وَ أقامُوا الصّلاهَ وَ أمْرُهُمْ شُوری بَیْنَهُمْ وَ مِمّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُون).

امیرالمؤمنین علی۷ فرمودند: «هیچ پشتیبانی، چون مشاوره نیست.»

کار تربیتی و فرهنگی بـدون تدبیر و برنامه ی منسـجم، بی نتیجه خواهد بود؛ لذا برای نظارت برعملکرد جلسات و فعالیت های مربّیان و تحقّق سیر موضوعات تربیتی لازم است این نشست برگزار گردد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

کسانی که به عنوان مربّی یا سرگروه و یا رابط فرهنگی در مسجد فعالیت دارند باید حداقل ماهی یکبار یک جلسه ی مشورتی داشـته باشـند تـا علاوه بر نظارت بر رونـد کیفی فعالیت ها، برای موضوعات ارایه شـده و مشـکلات تربیتی مجموعه تبادل نظر نماینـد. در این جلسه، مربیـان مقـاطع مختلف، به تفکیـک، گزارش کوتـاهی از موضوعـات و فعـالیت هـای انجام شـده در ماه گذشـته را ارایه نموده و برنامه ی ماه آینـده ی گروه خود را تشـریح می کننـد. در این جلسه، همچنین سؤالات و یا مشـکلات تربیتی اعضا که پاسخی به آن ها داده نشده مطرح (۱)

۱- . شـوری / ۳۸. . قال علی۷: «لاـ غنی کالعقـل، ولاـ فقر کالجهل، ولا میراث کالأدب، ولا ظهیرکالمشاوره.» (بحار الأنوار، ج ۱،ص ۹۵)

می گردد و اعضای جلسه تدبیر و راهکار خود را برای حل آن بیان می نمایند، آنچه در این جلسه واجد اهمیت است، توجّه به سیر یک ساله و جلوگیری از افراط و تفریط در کارهای فرهنگی است. برای پاسخ گویی به سؤالات مربّیان و بیان راهکار برای حل مشکلات تربیتی گروه، می توان در هر جلسه و یا هر چند جلسه یک بار از اساتید علوم تربیتی بهره گرفت.

زمان بندی اجرایی:

تهیّه ی تقویم اجرایی مراسم هر شش ماه یکبار و هماهنگی با اعضا جلسه و کارشناس مدعو هر ماهه، دو الی سه روز قبل از برگزاری مراسم صورت می گیرد.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برگزاری جلسه و همکاری دو نفراز اعضا برای دعوت نمودن و هماهنگی جلسه.

لوازم مورد نیاز:

آماده نمودن فضای جلسه و تهیّه ی فرم جمع بندی جلسه و پذیرایی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

دعوت و حضور روحانی مسجد و صاحب نظران فرهنگی که با مجموعه در ارتباط اند لازم است. این جلسات چون برای فعالان فرهنگی برگزار می گردد شایسته است که سؤال، مشکل، یا مسأله محور باشد تا بدین طریق بتوان از نظرات و راهکارهای ایشان بهره گرفت. این جلسه، علاوه بر ارایه ی گزارش، باید برای اعضا بار علمی داشته باشد؛ لذا می توان هر ماه یکی از اساتید فن را متناسب با

نیازهـای مربّیـان (همچون شـیوه هـای جـذب، ایجـاد تعلّق به گروه، تنفیـذ و تثبیت نگرش دینی، مهـارت هـای تربیتی، سؤالات اساسی بچه ها، روش های کلاس داری، حلقه داری، پرسش و پاسخ و ...) دعوت نمود.

در مسجد ما:

این جلسه هر۴۵ روز یک بار برگزار می گردد. با توجّه به نیاز مربّیان به برخی از مهارت ها، تعیین عنوان جلسه و مهارت مورد بحث نیز با خود مربّیان است.

ص :۲۱۸

عنوان برنامه: جلسه ی قرآن

اهمیت:

رسول خدا۹فرمودند: بهترین شما، کسی است که قرآن را بیاموزد و(به دیگران)آموزش دهد.

قرآن معجزه ی الهی و کتاب هدایت است که دوری از آن ضلالت و گمراهی را به دنبال خواهد داشت. محور فرهنگ و فعالیت فرهنگی در مکتب تشیع باید قرآن و عترت باشد. برگزاری جلسات قرآن و وابستگی اعضا به این جلسات در تقویت روحیه ی معنوی افراد تأثیرگذار است؛ لذا یکی از ضروری ترین برنامه-های فرهنگی، توجّه به بهره گیری از قرآن و زمینه سازی برای تلاوت و تدبّر و عمل به کتاب خداست. زمینه سازی برای پرورش مربّی قرآن و قاری برای فعالیت در مجموعه نیز اهمیت فراوانی دارد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

جلسه ی قرائت قرآن یک روز ثابت در هفته برگزار می شود. می توان این برنامه را در منازل اعضای جلسه نیز برپا کرد. آموزش قرائت و صحیح خوانی و تلاوت فرد به فرد و گروهی در مدت زمان یک ساعت، محتوای این برنامه را تشکیل می دهد. قرائت یک صفحه از قرآن توسط استاد و درخواست قرائت تک تک افراد و اصلاح قرائت ایشان و در آخر هم جمع خوانی قرآن، به ترتیب اجرا می شود. می توان در اوّل جلسه یک قاعده ی روخوانی و یا تجویدی را متذکر (۱)

۱- . قال رسول الله۹: «خِیارُکُم مَن تَعَلَّمَ القُرآنَ وَ عَلَّمَهُ». (البحار،ج ۹۲، ص۱۸۶، ح ۲)

شـد و در طول جلسه و حین قرائت افراد، آن را یـاد آوری نمود. این مراسم بهتر است یـک سـاعت بعـد از نمـاز مغرب و عشـا برگزار شود. می توان در این جلسه دقـایقی قبـل یـا بعـد از تلاـوت، پیرامون آیات قرائت شـده توضـیح داد. در مراکز فرهنگی خواهران بهتر است این جلسه عصرها برگزار گردد.

زمان بندی اجرایی:

یـک هفته قبـل از مراسم، زمـان و مکان برگزاری جلسه اطلاع رسانی می شود دعوت از اعضا و هماهنگی با اسـتاد روز قبل از برگزاری جلسه صورت می پذیرد.

به کارگیری نیرو:

مشـخّص شـدن مسؤول این برنـامه و کمـک-گیری از دو الی سه نفر برای دعوت و همـاهنگی هـای لازم و جابه جایی وسایل جلسه.

لوازم مورد نیاز:

قرآن، رحل و لوازم صوتی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

اسـتاد جلسه، علاوه بر داشـتن اخلاص و اخلاق و انگیزه، بایـد به قرائت، تجویـد و روانخوانی قرآن مسـلّط باشـد. همچنین بهتر است اسـتاد جلسه ثابت باشـد. این جلسات چون در منازل برگزار می گردد باید همواره ساده و به دور از تشـریفات و پذیرایی باشـد. در غیر این صورت، جلسه محکوم به شـکست است پذیرایی جلسات را می توان به صورت ثابت تعیین نمود. با توجّه به نقش الگویی اساتید قرآن، باید در انتخاب و سلامت فکری و عقیدتی ایشان دقّت کرد.

در مسجد ما:

جلسه ی قرآن به صورت هفتگی در منازل دوستان و جلسه ی قرآن خواهران در طول سال برگزار می گردد.

توجه: به لطف خدای کریم چندین سال است که فرهنگ قرائت روزانه یک صفحه از قرآن بعد از نماز عشا در اکثر مساجد کشور اجرا می گردد که می توان از این برنامه بهره برداری بیشتری نمود به طور مثال:

-برنامه ریزی برای قاریان نوجوان برای تلاوت؛

-اهداء ثواب هر جزء از تلاوت قرآن به نام یکی از شهدای محل با نصب اسم شهید در تابلو؛

-برنامه ریزی برای تفسیر حداقل یک آیه از صفحه تلاوت شده توسط امام جماعت در بعضی از روزها؛

-خواندن ترجمه بعضی از آیات که متناسب با مناسبت همان شب می باشد و ... .

ص: ۲۲۱

عنوان برنامه: نمازجماعت

اهمیت:

نماز جماعت در هر مسجد محور اساسی فعالیت های فرهنگی است و از کارکردهای مهم مسجد است. جهت صحیح کار فرهنگی ما آن گاه مشخّص خواهد شد که کارهای فرهنگی رو به سوی نماز و دعوت به آن باشد. بهتر است فعالیت های مسجد، قبل یا بعد از نماز جماعت باشد تا محوریت و مرکزیت نماز برجسته تر شود. معیار، شاخص و میزان کارهای فرهنگی یک مجموعه برپایی نماز جماعت است؛ یعنی اگر هزاران کار فرهنگی در یک مجموعه انجام شود ولی نماز جماعت مورد بی مهری قرار گیرد، آشکار می شود که کارهای صورت گرفته نشأت گرفته از فرهنگ دینی نبوده است. فعالان فرهنگی باید با حضور خود در نماز جماعت، اُبهت، عظمت و اولویت این موضوع را عملاً نشان دهند. نماز جماعت، یعنی عرصه گاه حضور اعضا.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

برگزاری نماز پر شور جماعت نیازمند برنامه ریزی و تدبیر و قرار دادن آن در صدر اولویت کارهای فرهنگی است. برگزاری نماز جماعت در هر سه وعده (صبح، ظهر و شب) توسط روحانی در مسجد مطلوب تر است.

زمان بندی اجرایی:

هر روز

ص :۲۲۲

به کار گیری نیرو:

تمام نیروها باید جهت کارشان جلب و جذب به نماز جماعت باشد.

لوازم مورد نیاز:

تمامی امکانات فرهنگی باید در خدمت برپایی با شکوه نماز جماعت قرار گیرد.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

حفظ حریم و حرمت و احترام امام جماعت به عنوان قیّم ذاتی مسجد وهماهنگی با ایشان در تمامی کارهای فرهنگی می تواند در برپایی با شکوه نماز جماعت تأثیر گذار باشد.

وجود روحیه ی همدلی و تلاش در این راستا میان فعالان فرهنگی و مسؤولین کانون و بسیج و تشکل های موجود در مسجد و هیئت اُمنا و حتّی نمازگزاران لازم و ضروری است. از هر کاری که در مسجد باعث تنش می شود باید خودداری نمود. دقایقی قبل و بعد از نماز فرصت خوبی است که با احوال پرسی و اظهار دوستی این فضا را ایجاد و تقویت نماییم. تنوع در برپایی نماز همچون برپایی نماز در حیاط مسجد در فصل تابستان و یا تهیّه ی چای و شربت و قراردادن آن در حیاط مسجد و مرتب و زیبا نمودن مسجد در گرایش به نماز جماعت تأثیر گذار است. توجّه به ترکیب هیئت اُمنا به عنوان مرکز تصمیم گیری درمسجد و دوری از تنش با آن و دخیل نمودن ایشان در تصمیم گیری و فعالیت ها می-تواند برشکوه نماز جماعت بیفزاید. در قرآن مجید، خادمی مسجد به عنوان افتخار انبیا توصیف شده؛ لذا در انتخاب این مهم باید ملاک های زیادی چون فهم، تقوا، علم و آگاهی و داشتن ذوق و هُنر را لحاظ نمود.

ص :۲۲۳

در مسجد ما:

نماز جماعت در سه وعده برگزار می گردد که صبح ها امام جماعت دقایقی پیرامون تفسیر آیات قرآن صحبت می نماید. نماز مغرب و عشا نیز میدان اصلی حضور بچه-هاست.

ص: ۲۲۴

عنوان برنامه: مراسم دعا

اهمیت:

(قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبّی لَوْلا دُعاؤُکُمْ...).

«بگو: اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند....»

برپایی مراسم دعا یکی از مهم ترین فعالیت های فرهنگی محسوب می شود. مراسم دعا یکی از راه های انسجام و ایجاد تعلّق به مجموعه و عاملی بسیار مهم برای حفظ روح معنویت در مجموعه خواهد بود. ادعیه در حقیقت درسنامه های معرفت هستند که از جانب اهل بیت: در اختیار ما قرار گرفته اند که علاوه بر پیوند آسمانی، باعث معرفت نفس و توجّه به خودسازی و روحیه ی اصلاح نفس و زمینه ساز استغفار و توبه خواهند شد. براین اساس، لازم است از این ظرفیت بالای معنوی بهره گیری نمود.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

با برنامه ریزی می توان برخی از دعاها را صورت ثابت و هفتگی (همچون دعای کمیل و ندبه) و برخی دعاها را به صورت سالانه (همچون دعای عرفه و زیارت اربعین) در مسجد اجرا نمود. با اعلام برنامه ی دعا و هماهنگی با مداح و دعوت از اعضای مجموعه می توان جلسه ای پر شور و معنوی برگزارکرد.

زمان بندی اجرایی:

دو روز قبل از برگزاری مراسم، هماهنگی های لازم و تدارک مکان (۱)

۱- . فرقان / ۷۷.

و فضـای مراسم و امکانـات لحـاظ شود. در دعاهـایی که سالانـه برگزار می گردد و دارای شـکوه خاصـی است یک هفته قبل هماهنگی های لازم صورت گیرد.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برپـایی مراسم در مجموعه و هماهنگی دو الی سه نفر از اعضا برای اطلاع رسانی، پـذیرایی، و دعوت از مـداح و ... .

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی دستگاه صوتی ثابت و سیّار و وسایل تبلیغاتی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

برخی دعاها را می توان در منازل افراد به صورت گردشـی برگزار نمود. با برنامه ریزی برای بانیان می توان این برنامه را ادامه داد و تـأثیرات مثبتی را مشاهـده کرد. البته برگزاری مراسم در منـازل بایـد با سادگی همراه باشـد. در بعضـی از مراسم دعا می توان قبـل از برگزاری مراسم سـخنرانی نیز برگزار نمود. وجود یـک مـداح حرفه ای در هر مجموعه ی فرهنگی یک ضـرورت است. در صورت نبودن مـداح در مجموعه، باید زمینه سازی نماییم که از خود مجموعه افرادی برای این منظور آموزش دهیم. تعقیبـات نمازهـا اگر به عنوان برنـامه ی ثابت توسط مـداح با لحن حزین و زیبا خوانـده شود می-توانـد اثرات معنوی به همراه داشته باشد. مراسم دعا باید پر شور و معنوی و مختصر برگزار گردد.

در مسجد ما:

زمزمه ی کمیـل در شب جمعه بـا سوز و نوای ملکوتی مـداح، گویی جـذبه و کششـی درونی برای اهل محل به طرف مسـجد ایجاد می نماید.

ص :۲۲۶

عنوان برنامه: رشد علمی اعضای مجموعه

اهمیت:

یکی از ارکـان کـار فرهنگی، رشـد متـوازن و همه جـانبه است که بایـد به آن توجه جـدّی نمود و برای رسـیدن به آن به طور خاص برنامه ریزی کرد. پیگیری رشـد درسـی در راسـتای تربیت و رشـد همه جانبه ی اعضا باعث انگیزه دهی به خانواده های اعضا و ترغیب فرزندانشان به حضور در مسجد است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

مسؤول این برنامه باید لیستی از اعضای مجموعه و وضـعیت درسـی و نشانی مدارس آنان تهیّه کند و با همکاری نیروهایی که در اختیار دارد به مدارس آنان سرکشـی و وضـعیت درسـی آنان را از طرف مجموعه فرهنگی پیگیری نماید، برگزاری کلاس هـای درسـی و جبرانی، به ویژه در ایّام نزدیک به امتحانات و معرفی مُعین درسـی برای افراد ضـعیف نیز از برنامه های مفیـد و قابل اجرا در این زمینه است.

زمان بندی اجرایی:

پیگیری مـداوم در طول سـال، برگزاری کلاس های جبرانی در ایّام نزدیک به امتحانات و تهیّه ی لیست اساتیـد و هماهنگی با ایشان دو هفته قبل از برگزاری جلسات.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برنامه و آماده نمودن تیم آموزشی و چند نفر از اعضا برای پیگیری وضعیت درسی و اجرای برنامه ها.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی کُتب و سی دی و ... کمک درسی در مجموعه و ارایه ی آن به صورت امانی و تهیّه ی وسایل کمک آموزشی و آماده نمودن فضای مناسب برای تدریس.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

مسؤول این برنامه باید بر صلاحیت اخلاقی اساتید نظارت داشته باشد و با بهره گیری از اساتید با اخلاق زمینه ی تأثیرگذاری مثبت بر دانش آموزان را فراهم نماید، بهتر است که برگزاری جلسات تقویتی در مسجد باشد و از برگزاری کلاس در مکان های دیگر اجتناب گردد، برای بهره گیری از تشویق ها و تسهیلات فرهنگی معدّل بالا، باید یک امتیاز و مزیّت باشد؛ به طور مثال، کسانی که معدّل بالای ۱۹ داشته باشند ۵۰٪ هزینه ی اردوی مشهد را جایزه خواهند گرفت. اهمیت دادن به بچه های موفّق، مسؤولیت-دهی با ملاک اخلاق و موفقیت تحصیلی، و برگزاری کلاس های کنکور در دوره های کوتاه مدت می تواند در جذب افراد به مجموعه تأثیرگذار باشد.

در مسجد ما:

پس از شناسایی افرادی که از جهت درسی مشکل دارند شخصی به عنوان مُعین برای هر دوالی سه نفر معرفی می گردد که وظیفه ی او برگزاری کلاس کمک درسی و رشد درسی و اخلاقی آن گروه است.

ص :۲۲۸

عنوان برنامه: مسابقه ی کتابخوانی و توجّه به کتاب و کتابخانه

اهمیت:

یکی از فعالیت های فرهنگی، ترویج فرهنگ کتابخوانی است. با برنامه ریزی صحیح می توان کتابخانه ی مسجد را فعال کرد و هر ساله سه الی چهار کتاب را به مسابقه گذاشت. ایجاد انگیزه و شوق دو اصل مهم در ترویج کتابخوانی است. به روز بودن کتابخانه و تهیّه ی کُتب مورد نیاز و دسترسی آسان و همیشگی به کتاب ها می توانند در ایجاد انگیزه و گرایش به کتابخانه تأثیر داشته باشد. ایجاد فضای کتابخوانی با آماده سازی مکانی مناسب به عنوان سالن کتابخانه و حضور اعضا در آنجا می تواند خود مشوّق این امر باشد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

متناسب با مناسبت های مختلف، می توان هرساله مسابقه ی کتابخوانی بر پا نمود؛ بدین صورت که کتاب مورد نظر تهیّه شود و با اعلام فراخوان در اختیار افراد قرار گیرد و در یک زمان مشخّص با سؤال کتبی به آزمون گذاشته شود.

زمان بندی اجرایی:

یک ماه قبل از برگزاری مراسم لیست موضوعات و کتاب های مهم قابل اجرا برای مسابقه تهیّه گردد و همزمان با پخش فراخوان و معیّن نمودن زمان و مکان مسابقه و زمان اهدای جوایز، طرح سؤال از کتاب و تبلیغات محلّی صورت گیرد و در تاریخ مقرّر برنامه اجرا گردد.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برنامه و به کارگیری دو نفر از اعضا برای خرید کتاب، طرح سؤال، تبلیغات، برگزاری مراسم و تهیّه ی جوایز.

ص: ۲۲۹

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی کتاب مسابقه و فرم فراخوان و سؤالات و تکثیر آنها و فراهم نمودن وسایل تبلیغات.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

هرچه کتاب با نیاز واقعی مجموعه متناسب تر باشد اثر بخشی آن بیشتر خواهد بود. مهارت های تربیتی و مباحث اعتقادی می تواند اولویت بیشتری داشته باشد. حجم کتاب باید زیاد نباشد. این مسابقه را می توان در مناسبت های مذهبی و ملّی و یا برای رده های مختلف سنی اجرا نمود. اهدای جوایز درخور شأن شرکت کنندگان و تشویق مناسب، ضامن استمرار این برنامه ها خواهد بود.

در مسجد ما:

آخرین مسابقه ی کتاب خوانی در ایّام نیمه ی شعبان با عنوان «وظایف ما در عصر غیبت» برگزار گردید که کتاب «شیوه های یاری امام زمان (عج)» به مسابقه گذاشته شد.

ص: ۲۳۰

عنوان برنامه: برگزاری جلسات تربیتی برای والدین اعضای مجموعه ی فرهنگی

اهمیت:

تربیت دینی حاصل عوامل مختلفی است. که برای دستیابی به تربیت دینی باید این عوامل را با هم مرتبط و هم جهت نمود مسجد نیز در فرآیند تربیت نقش آفرین است و باید برای والدین بچه ها نیز برنامه داشته باشد.

ایجاد تعلّق والدین به مجموعه، بالا بردن آگاهی و مهارت های تربیتی والدین، ارتباط مستمر با والدین اعضا برای جهت دهی تربیتی و ارایه ی گزارش برای ایجاد انگیزه ی بیشتر و باز خوردگیری از فعالیت ها و ثمرات تربیتی آن ها با انجام نظر خواهی از والدین و نظرسنجی از میزان رضایت و یا عدم رضایت والدین از فرزندان می تواند بخشی از ثمرات این برنامه باشد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

برنامه و تقویم اجرایی شش ماهه این نشست ها در اختیار والدین قرار گیرد و در محدوده ی مسجد اطلاع رسانی گردد. و هر ماه یک نشست با حضور کارشناسان علوم تربیتی به مدت یک ساعت سخنرانی و پرسش و پاسخ مفید برگزار شود. قبل از شروع برنامه، مسؤول جلسه گزارشی از فعالیت های ماه گذشته و برنامه های ماه آینده ارایه می دهد و تصاویر و یا کلیپ فعالیت های فرزندان نمایش داده می-شود.

زمان بندی اجرایی:

هر شش ماه یکبار تقویم اجرایی ومکان وزمان برگزاری این برنامه مشخّص شود. یک ماه قبل از برگزاری مراسم، کارشناس مدعو

ص: ۲۳۱

مشخّص گردد. و دعوت و هماهنگی اجرای جلسه یک هفته قبل از برگزاری جلسه صورت پذیرد.

به کارگیری نیرو:

مشخّص شدن مسؤول این برنامه و دو الی سه نفر دیگر برای اطلاع رسانی و تدارک اجرای برنامه در روز برگزاری جلسه.

لوازم مورد نیاز:

فضای مناسب در شأن والدین، سیستم صوتی و ویدئوپروژکشن، تابلو، وسایل اطلاع رسانی و تبلیغات، پذیرایی، تهیّه ی فرم نظرخواهی از فعالیت های مجموعه.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

در طول سال می توان یک الی دو بار این نشست را به صورت اردوی زیارتی - تفریحی در یک مکان تفریحی نزدیک شهر برگزار کرد. محور اصلی و اساسی این جلسه باید پیرامون مسایل تربیتی باشد. مسؤول جلسه باید از وجاهت بالاـ و روابط عمومی قوی برخوردار باشد تا مناسب ترین برخوردها با والدین صورت پذیرد. بهتر است از والدین برای شرکت در این جلسات دعوت شود. در این جلسات فرزندان نباید حضور داشته باشند و هیچ گونه مطالبه ی مالی و مادی و درخواست کمک نباید مطرح گردد در این جلسه، والدین می توانند علاوه بر بهره-گیری از سخنرانی، از خدمات مشاوره ای نیز بهره گیرند.

در مسجد ما:

این جلسه باعث اعتماد والدین به اعضای مجموعه و ارتباط صمیمی با ایشان شده که این خود در تداوم حضور بچه ها تأثیرگذار است.

ص :۲۳۲

عنوان برنامه: نشست های سیاسی

اهمیت:

سیاست چیزی جدای از دیانت و دینداری نیست. هدف ما از فعالیت فرهنگی در مسجد تربیت و رشد همه جانبه و جامع افراد و جامعه است لذا از پرداختن به این بُعد نباید غافل شد.

تاریخ نشان داده است کسی که با مبانی سیاسی اسلام آشنا نباشد در صراط مستقیم پایدار نخواهد بود؛ لذا برای پرهیز از افراط و تفریط لازم است برای مخاطبین برنامه ای جامع و زیربنایی برای آشنایی عمیق با مسایل سیاسی ترتیب داد که از ثمرات آن جلوگیری از انحرافات سیاسی خواهد بود.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

برگزاری جلسات سخنرانی و پرسش و پاسخ و مسابقات کتاب خوانی پیرامون آگاهی های سیاسی می تواند به صورت ماهیانه انجام شود. برگزاری این جلسه در یک مناسبت و یا عنوان سیاسی، تأثیر آن را بیشتر خواهد نمود. در این جلسات از پرداختن به روزمرگی سیاسی پرهیز شود و به جای آن سیر برنامه در جهت آشنایی عمیق مخاطبان با مبانی سیاسی باشد؛ یعنی آشنایی با موضوعاتی همچون: جایگاه حکومت دراسلام، مفهوم ولایت و سرپرستی امت در مکتب تشیّع، تبیین جایگاه ولایت فقیه، نقش فقه در اداره ی جامعه، آشنایی با قانون اساسی و خاستگاه آن در کتاب و سُنّت، آشنایی با وصیت نامه ی حضرت امام خمینی۱، آشنایی با رهنمودها و نظرات مقام معظّم رهبری، آشنایی با احزاب سیاسی.

ص: ۲۳۳

زمان بندی اجرایی:

تهیّه ی سیر موضوعات متناسب با مناسبت-ها در هر فصل. یک هفته قبل از برگزاری هر مناسبت، تبلیغات لازم و دعوت از سخنران یا مدرس انجام پذیرد. اطلاع رسانی و دعوت از اعضا باید دو روز قبل از مراسم انجام شود.

به کارگیری نیرو:

بعد از تعیین مسؤول برگزاری جلسات، بهره گیری از سه الی چهار نفر از اعضا برای هماهنگی و برپایی جلسات و تهیّه ی متون و جزوه ها و... لازم است.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی یک منبع مطالعاتی و تحقیقی پژوهشی شامل کتاب های مهم و اساسی متناسب با موضوعات مطرح شده، کامپیوتر و چاپگر، وسایل تیلیغات، بُرد و تابلوی اعلانات و وسایل کمک آموزشی برای برگزاری نشست ها.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

انتخاب مسؤول برگزاری نشست های سیاسی کاری بسیار دقیق و حساس است؛ لذا باید از سلامت فکری و مشی سیاسی آن فرد مطمئن بود. هدف ما آشنا نمودن افراد با مبانی سیاسی اسلام است؛ در عین حال جنبه ی عبادی و فرهنگی برنامه نیز نباید فراموش شود. دعوت از اشخاص با گرایش های سیاسی افراطی و تند می-تواند در دراز مدت اعتماد اعضا را سلب نماید؛ لذا در دعوت کارشناسان اصل سلامت فکری و مشی سیاسی و حرکت در مسیر تعادل و دوری از افراط و تفریط لحاظ شود. برگزاری مسابقه در مناسبت ها با محوریت آشنایی

ص: ۲۳۴

با مبانی، مفاهیم، و اصول مباحث سیاسی می تواند ما را برای رسیدن به رشد سیاسی کمک نماید.

در مسجد ما:

این جلسه بیشتر توسط امام جماعت مسجد در سخنرانی هایشان لحاظ می گردد.

ص: ۲۳۵

عنوان برنامه: مسجد، تفریح و ورزش

(فوتسال، شنا، کوه گشت، طبیعت گردی، تنیس روی میز، مسابقات گروهی مناسبتی در قالب جام)

اهمیت:

برنامه های تفریحی و ورزشی در هر مجموعه همچون ویتامین برای بدن باعث نشاط و سرزندگی خواهد شد و از عوامل ایجاد تعلّق و شورآفرینی هر مجموعه است؛ لذا توجّه جدّی به برنامه ریزی برای این موضوع لازم است؛ چراکه توجّه به آن باعث حفظ شادابی و طراوت و تأمین سلامت و تندرستی و نشاط روحی و جسمی اعضای مجموعه خواهد شد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

مسؤول این بخش در مجموعه باید به طور ثابت و متناوب برنامه هایی را طراحی و با هماهنگی مربّیان و مسؤولین مرکز اجرایی نماید. مسؤول امور اردویی باید برگزاری اردوها و اجرای برنامه های جذّاب و متنوّع را یک ضرورت کار فرهنگی بداند.

برخی از برنامه هایی که به طور نمونه می توان اجرا نمود به قرار زیر است:

۱.برگزاری جشنواره ی بازی های ورزشی بین بچه های محل به عنوان یک عامل جذب از طرف مسجد؛

۲.تهیه ی روزنامه ی دیواری ورزشی جهت نصب در تابلوی مسجد؛

۳.برگزاری تیم های کوهنوردی؛

۴.برگزاری جام های ورزشی اعم از تنیس روی میز و فوتبال و ... به صورت دوره ای و به مناسبت های مختلف.

ص :۲۳۶

زمان بندی اجرایی:

با تهیّه ی تقویم اجرایی برنامه های ورزشی ثابت که عموماً در جمعه ها برگزار می گردد و تهیّه ی لیست برنامه های ورزشی و تفریحی همچون جام ها، کوه گشت، جنگل پیمایی، رزم های شبانه، ... و مشخص کردن محدوده ی زمانی و تاریخ تقریبی برگزاری آنها می توان به این برنامه ها انسجام بیشتری داد.

به کارگیری نیرو:

در هر مجموعه حتماً باید یک نفر به عنوان مسؤول برگزاری جلسات تفریحی - ورزشی تعیین گردد تا با برنامه ریزی و تهیّه تقویم اجرایی برنامه ها و اطلاع رسانی و هماهنگی با اعضای دیگر بتواند برنامه ها را اجرا نماید.

امکانات مورد نیاز:

۱.در صورت امکان سالن و زمین های ورزشی اختصاصی و یا سأنس های ویژه در قالب اجاره و تعیین مکان مناسب متناسب با نوع فعالیت ورزشی، مانند تعیین جای خاص برای کوهنوردی، فوتبال و....

۲.تهیّه ی ابزارهای ورزشی همچون توپ، میز تنیس، و ... .

ظرافت ها و نکات کلیدی:

۱.هماهنگی با مربّیان و اعضای گروه-های مستقر در مسجد؛

۲.آغاز برنامه ی ورزشی با تلاوت آیات قرآن و دعای فرج؛

۳.هدف گذاری ابتدای شروع برنامه با عناوینی همچون: استقامت، گذشت، تحمّل و...؛

۴.همراه نمودن مربّیان و نخبگان ورزشی مجموعه به منظور ارتقای سطح کیفی برنامه ها؛

ص :۲۳۷

۵.در نظر گرفتن بودجه ی لازم جهت اجرای بهتر فعالیت ها؛

۶.سنجش میزان پیشرفت اخلاقی متربّی و ارزیابی وی (برای کنترل خشم، گذشت و ...)؛

۷.می توان یک رشته ی ورزشی را به صورت تخصصی آموزش داد؛

۸.القای غیرمستقیم موضوعات تربیتی، مثل جوانمردی، گذشت و...؛

۹.بررسی سلامت محیط ورزشی توسط مربّیان؛

۱۰.ایجاد رقابت سالم به جای رقابت های ناسالم؛

۱۱.شناسایی نخبگان ورزشی به منظور شکوفایی استعدادها؛

در مسجد ما:

با هماهنگی هایی که مسؤولین مرکز با سازمان های دیگر داشته اند اجازه ی استفاده از یک مجموعه ی ورزشی در صبح-های جمعه گرفته شده که این سالن پاتوق خوبی برای بچه های مسجد است.

ص :۲۳۸

عنوان برنامه: اردو و اردوی انسجام

اهمیت:

اردو از ابزارهـای مهم کـار فرهنگی است که بـا توجّه به فضـای غیر رسـمی و غیر مسـتقیم آن، دارای تـأثیرات فوق-العـاده ای است.

جـذب افراد به مجموعه پس از فراخوان هـا نیازمنـد یـک پالایش جـدّی است. این پالایش می توانـد در اردوهـا انجام گیرد. اردویی که پس از جذب افراد در ابتدای ایام فراغت تابسـتان برگزار می شود باعث انسجام افراد و آشنایی آنان با خصوصیات همـدیگر و ایجـاد زمینه هـای دوستی و صـمیمیت می گردد. اردو خود عـاملی است که افراد را بهتر شـناخته و بـا قـابلیت های ایشان و خصوصیات اخلاقیشان بیشتر آشنا شویم.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

پس از هر دوره ی جـذب لازم است اردویی سـاده و درون شـهری برگزار کنیـم هـدف از برگزاری ایـن اردو ایجـاد فضـایی صمیمی برای آشـنایی افراد مجموعه با دوسـتان تازه وارد و به وجود آوردن یک نگرش مثبت نسـبت به مجموعه است. فضای شاد و صـمیمی اردو می توانـد نقطه ی آغازی باشد برای جلب و جذب افراد به جلسات هفتگی. در اردوی انسـجام هیچ گونه کلاس آموزشـی لحـاظ نمی شود و تمام سـعی مان معطوف به برگزار نمودن اردو به صورت شاد و فرح بخش است. فقط در فرصتی مناسب افراد مجموعه معرفی و برنامه های مرکز به اطلاع دعوت شدگان خواهد رسید.

زمان بندی اجرایی:

برای اردوها باید یک تقویم اجرایی دارای زمان بندی دقیق تهیّه

نمود. افزون بر اردوی انسجام که بلافاصله بعد از جذب افراد برگزار می گردد، مناسب است که در ابتدای اجرای هر دوره ی آموزشی و انتهای آن یک اردو برگزار کرد. این دو اردو غیر از اردوی مفصّل پایان سال است. به هر حال، مسؤول برگزاری اردوها باید تمام همّ و غم خود را صرف کند که با برنامه ریزی مناسب به طور مداوم در طول سال اردو برگزار شود.

به کارگیری نیرو:

برنامه ی اردویی در هر مجموعه نیازمند یک متولّی و مسؤول خاص است. انجام امور اجرایی اردوها یک کار ستادی است؛ یعنی لازم است تمام قسمت های مجموعه در آن سهیم باشند.

لوازم مورد نیاز:

۱.تهیّه ی وسیله ی نقلیه مناسب؛

۲.همراه داشتن وسایل بازی و ورزشی و امکانات اردویی (زیرانداز، فلاکس، وسایل پذیرایی یکبار مصرف و ...).

ظرافت ها و نکات کلیدی:

حضور روحانی مسجد و فعّالان فرهنگی در اردوها می تواند اثربخشی اردو را بالا ببرد.

چند نفر از افراد توجیه شده و آشنا با مسایل تربیتی و اخلاقی و مورد اطمینان می توانند به صورت نامحسوس رفتار دعوت شدگانی که برای اوّلین بار به مجموعه وارد شده اند را زیر نظر گرفته و در یک جمع بندی نسبت به پذیرش و یا رد نمودن افراد و چگونگی برخورد و تعامل با آنان و بهره گیری از قابلیت-ها و ظرفیت افراد در مقاطع بعدی تصمیم گیری نمایند.

ص: ۲۴۰

اردو ابزاری است که وقت برگزاری آن در تأثیرگذاریش مؤثّر است؛ بنابراین، ضروریست که اردوهای اوّل دوره و پایان دوره و سالانه را در وقت های تعیین شده برگزار نمود و از بدقولی در این موضوع به شدّت پرهیز کرد.

اردو بردن اعضا با رویکرد تربیتی یک سری ریز مهارت ها دارد که با برگزاری جلسات مشورتی با فعالان فرهنگی و طرح اهداف تربیتی می توان آن ریز مهارت ها را به صورت یک منشور اجرایی (باید و نبایدهای رفتاری افراد مجموعه در اردو) ارایه نمود تا فعالان فرهنگی خود را ملزم و متعهّد به اجرای آن بدانند.

البته در زمینه ی برگزاری اردوهای تربیتی کتاب هایی نیز نوشته شده است که می توان از آنها بهره گرفت.

در مسجد ما:

عزم عمومی فعالان فرهنگی در اردوی انسجام تنها معطوف آن است که یک نگرش و دید خوشایند در ذهن شرکت کنندگان ایجاد نمایند و به افزایش صمیمیت و همدلی آنان کمک کنند. (۱)

۱- . ر.ک؛ دانستنی های اردو؛ نوشته ی سید محمود موسویان، مؤسسه ی خدمات مشاوره ای جوانان و پژوهش های اجتماعی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۷ش.

عنوان برنامه: تبلیغ در مدارس اطراف مسجد برای جذب نیروی جدید

اهمیت:

جذب نیروی نوجوان در جهت پویایی افراد مجموعه و جلوگیری از رکود ناگهانی نیروها در یک برهه ی زمانی. برقراری ارتباط چهره به چهره و معرفی فعالیت های فرهنگی و ایجاد زمینه ی اُنس بین دانش آموزان. سوق دادن نوجوانان به شرکت در برنامه ها و اردوی انسجام. فعال نمودن دانش آموزان اعضای مجموعه ی فرهنگی که در این مدرسه هستند برای تبلیغ فعالیت ها و جذب نوجوانان به مجموعه و مشخص نمودن رابطین مرکز در مدرسه و زمینه سازی برای برپایی مراسم عزاداری ویژه ی مقاطع تحصیلی در مسجد، اهمیت این برنامه را مشخص می نماید.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

نخست مراحل اداری برای ورود به مدرسه انجام و با مدیر مدرسه هماهنگ می-شویم. سپس با حضور در مراسم نماز جماعت و یا مراسم صبح گاه و یا حضور در کلاس-های پرورشی، ضمن اجرای یک مراسم جشن یا عزاداری و یا مسابقه و یا سخنرانی چند دقیقه ای تحریکی، برنامه های مسجد را معرفی و بچه ها را به مسجد دعوت می-کنیم. زمان دعوت بچه ها به مسجد بهتراست مقارن با یک مراسم و یا اردوی جذبی باشد. برای هماهنگی بیشتر، رابط فرهنگی مسجد در مدرسه، که خود نیز از دانش-آموزان نیک نام است را در این برنامه معرفی می نماییم، تبلیغ در هر مدرسه حداقل سه مرتبه در سال باید صورت گیرد. می توان با هماهنگی مدیر مدرسه یک جلسه از تبلیغ در مراسم انجمن اولیا و در حضور والدین بچه ها انجام شود.

زمان بندی اجرایی:

نیمه ی دوم مهر و اوّل آبان بهترین زمان برای تبلیغ در مدارس است. برگزاری این جلسه خوب است با سالروز یک مناسبت مذهبی و یا ملّی همراه باشد؛ لذا لازم است دو هفته قبل از اجرای این برنامه با اداره ی آموزش و پرورش و مدیر مدرسه و یک هفته قبل از مراسم با سخنران و یا مداح نوجوان هماهنگی شود. هم چنین تهیّه ی کلیپ و تبلیغات مدرسه ای و بروشورهای تبلیغاتی مرکز و فرم ثبت نام باید قبل از جلسه انجام شده باشد.

به کارگیری نیرو:

مشخّص شدن مسؤول اجرای این برنامه و به کارگیری چند نفر از افراد با روابط عمومی بالا برای برخورد صمیمی با بچه-ها و سخنرانی و برگزاری مسابقه و پذیرایی و پخش فرم ها و بروشورهای تبلیغی در مدرسه.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی بروشور تبلیغی فعالیت های فرهنگی مسجد در قالب یک دعوت نامه ی امتیازی و تهیّه ی سؤالات و جوایز مسابقه و همراه داشتن دوربین عکاسی و وسایل پذیرایی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

هماهنگی با امام جماعت مدارس و تشریح برنامه های مسجد و استمداد از ایشان برای سوق دادن نخبگان مدرسه به مسجد و هماهنگی با معلّمین مدرسه برای انگیزه-دهی آنان به دانش آموزان از نکات کلیدی جذب است. لازم است برای جلب اعتماد مدیران مدارس ریز اجرای برنامه را برای آنان تشریح نمود. در اجرای مراسم

می توان از ظرفیت شورای دانش آموزی و بسیج دانش آموزی و تشکّل های دیگر با هماهنگی رابط مسجد در مدرسه بهره گرفت. در روز اجرای مراسم حضور اعضای اجراکننده در زنگ تفریح بین دانش آموزان و صحبت های دوستانه و خودمانی خالی از لطف نیست. اگر برای تبلیغ در مدرسه ای سه جلسه برنامه ریزی نموده ایم شایسته است که در جلسه ی اوّل و دوم مسأله دعوت از دانش آموزان را مطرح نکرده و فقط به برگزاری مسابقه و اهدای جوایز بپردازیم و در جلسه ی سوم به پخش دعوت نامه اقدام نماییم. در ورود به مدارس، جذب نیروهای کیفی مهم است؛ برای این منظور، تقدیر از دانش آموزان با اخلاق و ممتاز و نخبه می-تواند به ما کمک کند. بهره گیری از شیوه های تبلیغات به روز و جذّاب نیز اهمیت زیادی دارد.

در مسجد ما:

هر ساله قبل از فرا رسیدن ایّام محرّم این برنامه با کیفیت مذکور اجرا می-شود. برای جذب شدگان چند روز قبل از مراسم دهه ی اوّل محرّم، جلسه ای برای واگذاری مسؤولیت به آنان و زمینه سازی برای شرکت در مراسم مخصوص نوجوانان برگزار می گردد.

ص: ۲۴۴

عنوان برنامه: خدمات درمانی به اهل مسجد

اهمیت:

یکی از راه های جلب و جذب دیگران خدمت رسانی است. با توجّه به این که تعدادی از کسانی که در برنامه های مساجد شرکت می نمایند افراد مسن هستند و این گونه افراد بیشتر نیازمند مراقبت-های پزشکی می باشند می توان با اجرای این برنامه، افزون بر خدمت رسانی به این قشر، در جلب اعتماد خانواده هایشان نسبت به مسجد کمک گرفت.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

با برنامه ریزی دقیق، پزشک عمومی و یا متخصص، ماهانه یک الی دو جلسه یک ساعت قبل و یا بعد از نماز در مسجد حضور می یابد و افراد مراجعه کننده را معاینه می نماید.

برای این کار لازم است مسؤول این برنامه بعد از هماهنگی با پزشک مربوطه، تاریخ و ساعت حضور وی را به نمازگزاران اعلام نماید و با برنامه ریزی بهتر بیشترین استفاده را از وقت و حضور پزشک برد.

زمان بندی اجرایی:

ماهانه یک الی دو بار می توان از این برنامه بهره گرفت. با هماهنگی های لازم می توان تقویمی منسجم برای آن تهیّه نمود.

به کارگیری نیرو:

یکی از افراد با نفوذ و با روابط عمومی عالی باید مسؤول اجرای این برنامه شود تا از طرفی هم در دعوت پزشکان مؤثّر باشد و هم در رعایت برخورد و هماهنگی اجرای برنامه موفّق باشد.

ص: ۲۴۵

لوازم مورد نیاز:

اختصاص قسمتی از مسجد در زمان حضور پزشک، که می توان با پارتیشن های متحرّک و یا اتاقک پرده ای و گذاشتن یک میز وصندلی آن را مهیّا نمود.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

مسؤول اجرای این برنامه می تواند از اعضای مجموعه برای شناسایی پزشکانی که مایل به همکاری با مسجد هستند بهره گیری نماید.

برای ایجاد تنوّع می توان از تخصّص های مختلف نیز استفاده نمود.

بعضی از مراکز درمانی خود مایل اند در راستای ترویج فرهنگ پیشگیری و یا مقابله با یک بیماری خاص به مناسبت-های مختلف در مراکز عمومی اطلاع رسانی داشته باشند، که مسؤول اجرای این برنامه می تواند با مراجعه به این مراکز هرچند وقت یک بار برنامه ی آموزشی آنان را در مسجد اجرا نماید.

آزمایش خون، تست فشار خون، و کنترل میزان قند نمازگزاران از جمله مواردی است که همگان مایل اند از آن مطّلع باشند. این موارد نیز می تواند در کنار این برنامه اجرا شود.

بایست توجّه داشت که وقت این برنامه طولانی نباشد و در هر جلسه بیش از یک و نیم ساعت طول نکشد تا انگیزه ی پزشکان در ادامه ی همکاری تحلیل نرود.

بعضی از تخصص ها نیازمند ابزارهای خاصی است (مانند چشم پزشکی) که در انتقال حداقل امکانات نیز باید هماهنگی لازم برای آن صورت پذیرد.

برای مرکزی که می خواهد این برنامه را ماهانه اجرا نمایند هماهنگی و دعوت از پزشکان در طول سال کار مشکلی نخواهد بود؛ چراکه کافی است با شش پزشک ارتباط داشت و تنها لازم است که هر پزشک سالانه دو ساعت برای مسجد وقت اختصاص دهد.

برای اجرای این برنامه در واحد خواهران باید با پزشک خانم هماهنگ نمود.

در مسجد ما:

این برنامه هر چند وقت یک بار و عموماً در مناسبت های ملّی برگزار می-گردد.

ص :۲۴۷

عنوان برنامه: غرفه و جایگاه ارایه ی محصولات فرهنگی

اهمیت:

هر مرکز فرهنگی فعال در طول سال به طور طبیعی به اقلام فرهنگی متنوعی نیاز دارد که با ایجاد یک غرفه و یا یک جایگاه محدود می توان این خلأ را پر نمود. افزون بر آن، این ظرفیت می تواند حداقل دو نیروی جوان و نوجوان را به خود مشغول دارد.

تشریح برنامه: شیوه ی اجرا:

این واحد که در مسجد مستقر است، می-تواند علاوه بر تهیّه جوایز برای برنامه-های گوناگون در موارد زیر نیز فعّال باشد:

۱.فروش CD برنامه های مجموعه به صورت تفکیک شده؛

۲.انتشار نشریه ی مسجد؛

۳.فروش کتب و CD های متفرقه؛

۴.فروش اقلام فرهنگی اعم از لوازم التحریر و ... ؛

۵.تهیه کتب و جزوات آموزشی که در طول سال در مسجد برگزار می شود.

زمان بندی اجرایی:

این واحد در طول سال فعال و هر شب نیم ساعت قبل از اذان مغرب باز است. زمان بندی این برنامه می تواند به صورت اقتضایی و متناسب با برنامه ها نیز افزایش یابد.

به کارگیری نیرو:

یک نفر به عنوان مسؤول و دو نفر از نوجوانان برای اداره غرفه به کارگیری می شود.

ص :۲۴۸

امکانات مورد نیاز:

۱.ویترین برای نگه داری اقلام؛

۲.اختصاص مکانی از مسجد برای ارایه ی محصولات.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

۱.نظر به این که خرید و فروش در فضای داخلی مسجد مکروه است بهتر است که این محل در محوطه ی بیرونی مسجد و یا در جنب مسجد قرار گیرد.

۲.قرار دادن کتاب های مهم تربیتی و اخلاقی و کتاب های مورد نیاز دوره های آموزشی در این واحد.

۳.پرهیز از ارایه ی کتب زرد و یا بازاری و نگاه صرفاً سودآور بودن به این واحد.

در مسجد ما:

اتاقی در محوطه ی مسجد به این موضوع اختصاص دارد که اقلام فرهنگی، انواع نرم افزار ها و سی دی های مذهبی و لوازم التحریر و... را توزیع می نماید.

ص :۲۴۹

در پایان این فصل، افزون بر برنامه هایی که ذکر کردیم عناوین چند برنامه را با اشاره ای مختصر و گذرا می آوریم و تفصیل و برنامه ریزی اجرای آن را به فعالان فرهنگی مساجد واگذار می نماییم.

سامانه ی پیامک در مسجد

مسؤول این برنامه باید لیست تلفن شرکت کنندگان در مسجد را تهیه کند و پیام های اعلام جلسات، پیام های تبریک و تسلیت مراسم ها را برای ایشان ارسال نماید.

کانون ازدواج آسان در مسجد

راهنمایی و مشاوره، برگزاری کلاس های آموزشی و مهارتی برای انتخاب صحیح، اجرای خطبه عقد در مسجد و حمایت برای تأمین جهیزیه می تواند از برنامه های این کانون باشد.

طرح شناسایی جوانان محلّه

مسؤول این برنامه باید با تشکیل یک ستاد جوانان محل را شناسایی و سپس، تدابیر لازم را برای جذب ایشان اتخاذ نماید.

اجرای طرح «المال والبنون»

با توجه به آیه ی شریفه ی: (الْمالُ وَ الْبَنُونَ زِینَهُ الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ الْباقِیاتُ الصَّالِحاتُ خَیْرٌ عِنْدَ رَبِّکَ ثَواباً وَ خَیْرٌ أَمَلًا (۴۶) و از طرفی آیه (۱)

۱- . کهف / ۴۶.

شریفه می فرمایـد: (یَبَنِی ءَادَمَ خُذُوا زِینَتَکَمْ عِنْدَ کُلِّ مَسْجِدٍ ...) یکی از برنامه های تعریف شده در مسـجد هر هفته و یا ماهانه در یک شب خاص می توانـد همراه آوردن مال و فرزند به مسـجد باشد. در این برنامه درخواست می شود که والدین در هفته و یـا مـاه یـک شب خـاص فرزنـدان خود را نیم ساعت قبل از نماز با خود به مسـجد بیاورنـد تا با هزینه ای که خود آنان برای خریـد هـدیه و یـا جـایزه به مسـجد داده انـد از طرف مسـجد مورد تشویق قرار گیرنـد. مسؤولین برنـامه بایـد در شب برگزاری مراسم، با اجرای برنامه ها و مسابقات متنوع در ایجاد گرایش و جذب بچه ها مؤثّر عمل نمایند.

جلسات مستمر هیأت امنای خانم های مسجد

در مسجد لازم است برای هماهنگی در اجرای برنامه ها خانم ها نیز مشارکت داشته باشند؛ بنابراین با تشکیل یک هیأت امنا از خانم ها که شامل دو نفر از مسن ترین نمازگزارها و دو نفر تحصیل کرده و آشنا با اجرای کارهای فرهنگی و سه نفر دیگر می شود، این هیـأت را شـکل داد. هیـأت امنـا هر مـاه بـا تشـکیل یـک جلسه در مسـجد و همـاهنگی با امام جماعت، برنامه ها و یا نظرات و پیشنهادهای خود را اعلام و اجرای آن ها را پیگیری خواهد نمود. تجربه نشان داده است در مساجدی که هیأت امنای خانم، فعال باشد هماهنگی در اجرای برنامه ها بهتر صورت می گیرد. (۱)

ص: ۲۵۱

۱- . اعراف / ۳۱.

جشن اذان بچه ها در مسجد

یکی از سفارش های دین، گفتن اذان و اقامه در گوش نوزادان است. در این برنامه، واحد اطلاع رسانی مسجد اعلام می نماید که هر کس که خداوند به او نعمت فرزند عطا نموده است، در روز اوّل تولّد، فرزند خود را برای قرائت اذان و اقامه به مسجد بیاورد. با تهیّه ی یک تندیس شکیل از نمای مسجد با قابلیت حک نمودن اسم کودک در زیر آن و اهدای یک هدیه از طرف مسجد می توان انگیزه ی اجرای این برنامه را تقویت نمود. با برگزاری این برنامه به طور معمول درآن شب از طرف نمازگزاران و واحدهای مختلف مسجد هدایایی به کودک داده می شود.

تقدیر از ممتازین مدارس اطراف مسجد

با هماهنگی با امام جماعت مدرسه هایی که در اطراف مسجد هستند و تهیه ی مقداری هدایا، علاوه بر مرتبط نمودن ممتازین مدارس با امام جماعت، می توان به طور غیرمستقیم آنان را با مسجد محله نیز آشنا کرد. البته می توان در یک مناسبت مذهبی در مراسم صبحگاه مدرسه شرکت نمود و ممتازین مدارس را از طرف مسجد مورد تشویق قرار داد. به هر حال، مسجد باید برای ممتازین مدارس محله، برنامه داشته باشد و زمینه ی گرایش به مسجد را در ایشان ایجاد نماید.

برنامه ی ورزش صبحگاهی

در مساجدی که نماز صبح برگزار می شود می توان بلافاصله بعد از نمازحداقل به مدّت بیست دقیقه الی نیم ساعت نرمش صبحگاهی در

ص :۲۵۲

مسجد اجرا نمود. این برنامه می تواند به یک پذیرایی مختصر نیز ختم شود.

تقویت بُردهای مسجد

متناسب با مقاطع سنی مختلف (کودکان و نوجوانان و بزرگسالان)، می توان مطالب مفید و مختصری را هر هفته تهیّه و در بُردهای مسجد به نمایش درآورد.

گروه ردیاب

منظور این برنامه، تشکیل یک گروه برای رصد نمودن و پیگیری و جویای احوال شدن از نمازگزاران غایب است. این برنامه نیز با تدبیر و مشورت و رعایت نمودن سازوکارهای اجرای خود می تواند مؤثر باشد.

صندوق خیرات کمک به مستمندان

مسجد باید برای مستمندانی که به مسجد مراجعه می کنند نیز برنامه داشته باشد، ولی نباید محل تکدّی گری گردد. باید به گونه ای برنامه ریزی نمود که این کار هم با حفظ عزّت و کرامت مستمندان صورت گیرد و هم مؤمنین در این کار مشارکت نمایند. قرار دادن یک صندوق خیرات و توجه دادن نمازگزاران به آن و مشخص شدن مسؤول آن و ارجاع مستمندانی که به مسجد مراجعه می کنند به مسؤول این صندوق، راهکار پیشنهادی ما است.

ص :۲۵۳

طرح استقلال مالی مسجد

برنامه ریزی بلند مدت و میان مدت برای اسـتقلال مالی مسجد از مهم ترین کارهای فرهنگی است. اجرای بسیاری از برنامه ها و فعالیت های فرهنگی به توان مالی مسجد بستگی دارد در تأمین مالی مسجد افزون بر این که نمازگزاران باید در تأمین هزینه هـای جاری مسـجد همیاری نماینـد، نیاز است که برنامه ای جـدّی طرح ریزی شود تا به طور مثال با احـداث و یا خریـد مغازه برای مسجد و بهره گیری از سودآوری آن و تهیّه موقوفه هایی مانند آن، مسجد را از نظر مالی کمک کرد و برای تأمین هزینه هایش به استقلال مالی رساند.

ص :۲۵۴

فصل دوازدهم : هیأت های مذهبی

اشاره

ص :۲۵۵

هیأت های مذهبی، فرصت های بسیار خوبی برای فعالیت های فرهنگی هستند.

در این بخش برآنیم تـا برخی از الگوهـا و روش هـا را معرفی کنیم که می تـوان از آن هـا برای جـذب جوانـان و نوجوانـان به سَمت معارف دینی و توسعه ی فرهنگ دین-مداری استفاده کرد. این الگوها در حاشیه ی فعالیت هیئت ها قابل استفاده است.

توجّه داشته باشیم که به دنبال آن نیستیم که شکل و قالب عزاداری را تغییر داده و یا نسبت به جایگزینی آن اقدام کنیم. مراسم عزاداری فرصت ارزشـمندی است که در آن میلیون هـا نفر به سـمت هیـأت های عزاداری گسـیل می شونـد. به قالب و الگوی هیـأت رغبت خوبی نشـان داده شـده و از دوام و پایـداری بالایی برخوردار است. در این جا برخی الگوها و روش ها را معرفی می کنیم که می توانـد علاـوه بر رونق بخشـی به عزاداری، جوانـان عزادار را در طول سـال به مسـجد و فعالیت های فرهنگی و مـذهبی علاقه منـد نگه داشـته و موجبات تعمیق باورهای دینی ایشان را فراهم نماید. به عبارت دیگر، می خواهیم الگوی جامع هیأت را با حفظ هویّت خود، ولی در قالب فعالیت-های دیگر فرهنگی

ص: ۲۵۷

و مـذهبی تعمیق بخشـیده و بستر حضور و علاقه منـدی بیشتر جوانـان و نوجوانـان را به مساجـد و فعـالیت های فرهنگی فراهم آوریم.

هـدفی که در اینجا دنبال می شود مهارت افزایی فعّالان فرهنگی برای حُسن اجرای مراسم عزاداری برای بینش و معرفت افزایی نسبت به قیام ابا عبد الله الحسین۷ است.

ضرورت اجرای این طرح این است که فضای محرّم و عزاداری عامل بسیار تأثیرگـذاری در تقویت بنیه های اعتقادی و تحکیم پـایه های مکتبی است و ریشه ای عمیق در جان و روح جامعه ی شـیعی دارد. و نقش حُبّ اهل بیت: می توانـد هم تأثیر آنی و هم تأثیر پایـدار در تـدّین و دینداری افراد به جای بگذارد؛ بنابراین، بهترین فرصت برای بهره برداری جهت تعمیق ایمان و باور دینی است.

در حال حاضر، مراسم عزاداری امام حسین۷ با شور و اخلاص در حال اجرا است. برنامه ها و الگوهای پیشـنهادی نیز می تواند در حُسن اجرای آن نقش آفرین بوده و آن را به یک بستر فراگیر برای فعالیت های فرهنگی تبدیل نماید.

داشـتن برنامه ریزی منسـجم و هدفمنـد و توجّه به تنوع در برنامه ها و مسؤولیت-دهی و تعلّق ایجاد نمودن بدون ظرفیت سازی در برنـامه های عزاداری امری غیر ممکن خواهـد بود. سـلایق و نیازهای متفاوت می طلبـد که برنامه های متفاوت و متناسبی را اریه نمود؛ برنامه هایی که با آمیختگی فضای احساسـی عقلی محرّم می تواند بارقه ای از نور ایمان را تا عمق جان افراد روشن گرداند.

رویکرد این طرح، مهـارت افزایی کـار فرهنگی و رسانـدن افراد از شـعار به شـعور، از نمـاد به نموّ و نمود و از صـعود به ثبوت است.

ص :۲۵۸

مخاطب اصلی این طرح، فعالان فرهنگی و مسؤولین هیأت های مذهبی و مراکز فرهنگی هستند.

وضعیت فعلی هیأت های مذهبی، به ویژه در ایّام محرم، وضعیتی مبتنی بر تدبیر عمیق برای برگزاری مراسم با اهداف دقیق و شفاف نیست. عموم هیأت ها مراسمی اجرایی را تکرار می کنند و نوآوری، تنوّع، تکثّرگرایی برنامه ها، برگزاری جلسات مشورتی و اتاق های فکر در هر محلّه و مشخّص کردن اهداف و شیوه های رسیدن به آن، کمتر به چشم می خورد.

اگر بانیان جلسات مذهبی بدانند که رسانه ی غیر رسمی محرّم که از برنامه های مختلفی، همچون سخنرانی، مداحی، روضه خوانی و ... استفاده می کند، چه تأثیر عمیقی در تحکیم باورهای مخاطبین دارد، همّ و غمّ ایشان برای هرچه بهتر برگزارنمودن این مراسم بیشتر خواهد شد.

در رسانه های غیر رسمی، تمامی درگاه های گیرندگی معرفتی انسان به روی کسب معرفت و شناخت باز است و هیچ گونه مقاومتی در مقابل فرستنده ی پیام وجود ندارد.

عزادار حسین۷ دعوت شده ی حسین۷ است که امام با تدبیر خویش و ایجاد این سوژه-ی داغ داغ، حرارتی را در دل او ایجاد نموده است. آن لطف قدیم امام برای هدایت مردم و آن «قدیم الإحسان» بودن ایشان، عزاداران را نمک گیر خوان احسان ایشان نموده و بدین واسطه به مراسم عزایش کشانده است. آیا کم مهری به اهداف قیام نیست که برای وقت دعوت-شدگان امام، اهمیت قایل نشویم؟

امّا برای بهینه سازی این مراسم و استفاده ی حداکثری از آن باید از کجا شروع کنیم؟ پاسخ، روشن است:

ابتدا باید راهبردهای کلّی هیأت را استخراج کرده و سپس مبتنی بر آن راهبردها، راهکارهای متناسب را پیدا نموده و با انجام آنها اهداف خود را پیاده سازیم.

راهبرد، مفهوم عامی است که یک روش کلّی را در بر می گیرد و می تواند در قالب راهکارها و شیوه های مختلف و در مناطق جغرافیایی متفاوت به اجرا در آید.

راهکار، روش های جزیی تری است که بر مبنای راهبردها تنظیم شده و نسبت به منطقه ی اجرا و مخاطبین و امکانات در دسترس، انتخاب شده و به اجرا در خواهد آمد.

از این رو، ابتدا برخی راهبردهای تعمیم الگوی توسعه ی فرهنگ دینی را که مبتنی بر برخی ویژگی های هیأت عزاداری است، مورد اشاره قرار می دهیم و در ادامه تعدادی از برنامه ها و شیوه ی اجرای آنها را بیان می داریم.

راهبردها

۱ منزلت بخشی

هر فعالیتی که بخواهد در بهبود وضعیت هیأت عزاداری مد نظر قرار گیرد و افراد جذب شده به هیأت را حفظ نماید، الزاماً باید دارای این قابلیت باشد که به اعضا و مخاطبین منزلت و جایگاه معین عطا کند.

جوان و نوجوانی که از او می خواهیم در فعالیت های فرهنگی مذهبی در طول سال شرکت کند، بلافاصله در ذهن خود به میزان شراکت و سهم خود در انجام فعالیت می اندیشد و دوست دارد همان گونه که در هیأت جایگاهی داشت و به مثابه آجری از این ساختمان عظیم به حساب می‌–آمد، در ادامه نیز همچنین باشد و در

انجام فعالیت های فرهنگی نقش سازنده و برجسته ای داشته باشد؛ به گونه ای که خود را بخشی از فعالیت بداند، نه این-که تنها استفاده کننده و تماشاچی محسوب شود.

۲ التزام بخشی

یکی از ویژگی هایی که باعث می شود افراد گروه، عضویت خود را حفظ نمایند و نسبت به ادامه ی فعالیت مصرّ باشند این است که خود را ملتزم به گروه و اهداف آن بدانند. لذا می بایست فعالیت-ها به گونه ای تنظیم شود که جوان احساس کند حضورش در آن فعالیّت، نوعی التزام دینی، اخلاقی و اجتماعی دارد؛ همان گونه که شرکت کردن در هیأت عزاداری در بین هنجارهای اجتماعی به نوعی فعالیت التزام آور تبدیل شده و هرکس احساس می کند نسب به آن مدیون است و باید با شرکت در آن، دین خود را ادا کند.

در صورتی که فعالیت فرهنگی التزام-آور باشد و افراد، خود را نسبت به آن مدیون بدانند، موجبات حضور مداوم افراد درآن به وجود خواهد آمد.

۳ مشارکت پذیری

یکی از ویژگی های هیأت در جذب جوانان، گروهی بودن و مشارکت پذیر بودن آن است. از این رو باید فعالیت-ها را به گونه ای تنظیم کرد که حس مشارکت پذیری و انجام فعالیت گروهی در جوان ادامه یابد. جوانی که تنها در یک دوره ی کوتاه در بستر هیأت در مسجد حاضر می شود. در صورتی که بخواهیم رابطه اش را ادامه دهد باید بسیاری از ویژگی های فعالیت جذب کننده ی او را مراعات نماییم تا همچنان در مسجد و فعالیت های فرهنگی و مذهبی آن شرکت کند.

فعالیت های فرهنگی قابل اجرا در هیأت های مذهبی

الگوها و راهکارها

بـدیهی است راهکارها باید حتی الامکان برخی از این راهبردها را دنبال نماید تا بتواند جایگاه اجرایی پیدا کند. در این بخش سعی می کنیم راهکارهـایی ارایه دهیم که می توانـد در برخی منـاطق و مساجـد موجب اسـتمرار فرهنـگ عـاشورا در جامعه و همچنین بـاعث حضور جوانـان در فعـالیت هـا و مسـجد گردد. یافتن راهکارهای بیشتر را به مجریان فرهنگی و مبلّغان و مربّیان دینی می سپاریم که با توان و تجربه ی خود نسبت به تنظیم آن مبادرت نمایند.

عنوان برنامه: مراسم سیاه پوشی هیئت

اهمیت:

زمینه سـازی و انگیزه دهی از مهم ترین مبـانی کار فرهنگی است. کارهایی که بـدون مقـدّمه و زمینه سازی انجام می گیرد در جلسـات اوّلیه ناهماهنگ و آشـفته جلوه می کننـد. از جهتی، ایجاد روحیه ی شور معنوی، نیازمنـد برنامه ریزی دقیق است. این برنامه، مقدّمه ی اثربخشی برای ورود به مراسم عزا است و افزون بر آن جهت-دهی و انگیزه دهی معنوی به اعضا را نیز در پی خواهد داشت.

ایجـاد فضای معنوی و تقویت روحیه ی اخلاص، بیان اهمیت خـدمت به جلسه ی اباعبـدالله٧، همـاهنگی بیشتر میان اعضا برای برپایی مراسم عزاداری، دعوت از عموم کسانی که می توانند با حضور

خـود در مراسم عزاداری در مجموعه فعـال تر گردنـد و زمینه سـازی برای درک جو و فضـای عزاداری از جمله ی ثمرات این برنامه است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

مراسم سـیاه پوشـی باید با تبلیغات محلّی اطلاع رسانی شود. لازم است اهداف و انگیزه ی جلسه را برای سـخنران جلسه بازگو کنیم و درخواست کنیم که سـخنرانی جنبه ی احساسـی داشـته و پیرامون اهمیت خدمت به مجالس اهل بیت: باشد. لازم اسـت قبل از مراسم سـیاه پوشـی نمادین، مـداحی با رویکرد احساسـی و محتوای ابراز عشق و ارادت به خانـدان نبوّت صورت پذیرد. سپس درخواست شود که همگی در سـیاه پوشـی هیئت کمـک نماینـد. گذاشـتن نوار و سـی دی مـداحی متناسب با جلسه در هنگام سیاه پوشی بر شور و احساس جلسه می افزاید.

زمان بندی اجرایی:

دو هفته قبـل از محرّم تبلیغـات محلّی و هماهنگی های لازم برای اجرای برنامه انجام شود، و یک هفته قبل از محرّم این مراسـم اجرا گردد.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برگزاری مراسم برای هماهنگی با سـخنران و مـداح جلسه و بهره-گیری از نیروها برای بیرون آوردن لوازم سـیاه پوشی هیأت از انبارها و پذیرایی جلسه.

لوازم مورد نیاز:

لوازم سیاه پوشی هیأت و امکاناتی همچون نردبان، ریسمان، ریسه، میخ، سنجاق، لوازم برقی و ... .

ص :۲۶۳

ظرافت ها و نکات کلیدی:

اصل مراسم جنبه ی نمادین دارد؛ لذا لازم نیست که در این جلسه حتماً سیاه پوشی به اتمام برسد، بلکه می تواند به عنوان شروع مراسم تلقّی گردد. فراهم نمودن طرح و قالب و چگونگی نصب پارچه و بنر و ... مطابق با طرح از پیش تعیین شده می تواند بهره گیری از جلسه را بیشتر نماید. ارتباط فعالان فرهنگی مسجد با کسانی که تازه به مجموعه آمده اند یا غریبه هستند باید جنبه ی جذبی داشته باشد و به واسطه ی مسؤولیت دهی و احترام و تکریم زمینه ی همکاری ایشان با مجموعه فراهم گردد. دعوت از پیرغلامان امام حسین۷ و دعوت از نوجوانان بر تأثیر مراسم می-افزاید. لازم است با توجیه نوجوانان، آنان را نسبت به رعایت ادب و احترام و تکریم نسبت به خادمین اباعبدالله۷ ترغیب نمود تا برخورد آنان موجب رنجش خاطر بزرگ ترها نگردد.

در مسجد ما:

هر ساله شور حسینی را می توان در چنین جلسه ای مشاهده نمود. دیدن پیر و جوان و جلوه های عزّت و احترام و طنین یاد اباعبدالله۷ دل ها را متوجّه کربلا می-کند. در این مراسم، بوی محرّم به طور ملموس به مشام می رسد. جالب این که عده-ای که جذبه ی مراسم دیگر آنها را نمی گیرد، در چنین جلساتی تحت تأثیر قرار می گیرند: بر مشامم می رسد هر لحظه بوی کربلا .... .

ص :۲۶۴

عنوان برنامه: برپایی غرفه ی جذب

اهمیت:

۱.جذب نیروی نوجوان در جهت پویایی افراد مجموعه و جلوگیری از رکود ناگهانی نیروها در یک برهه ی زمانی؛

۲.برقراری ارتباط چهره به چهره و ایجاد زمینه ی اُنس برای جذب به مجموعه؛

۳.شناخت استعداد و توانایی افراد برای حضور مؤثّر آنان در مجموعه؛

۴.معرفی فعالیت های فرهنگی و برنامه های مجموعه به اعضا؛

۵.سوق دادن افراد بازدیدکننده (نوجوانان) به شرکت در برنامه ها و اردوی جذبی؛

۶.توضیح و تشریح برنامه ها برای والدین بازدیدکننده و ایجاد انگیزه برای حضور فرزندانشان.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

ایجاد یک فضای نمایشگاهی محدود (در زیر یک چادر به صورت یک غرفه) با عنوانی همچون «پاتوق» که بر دیواره ی این غرفه عکس های جالب و جذّاب و شاد فعالیت های فرهنگی مسجد به صورت متنوّع ارایه می شود. هم زمان عده ای از نوجوانان و فعالان فرهنگی که قبلاً با مهارت های جذب نوجوانان آشنا شده اند در این مجموعه فعالیت می نمایند. سعی شود این افراد برخوردی صمیمی و دوستانه با بازدیدکنندگان نوجوان داشته باشند و برای آنها برنامه ها و فعالیت های مجموعه را تشریح نمایند، از آنان نام نویسی کنند و پس از گرفتن شماره تلفن برای شروع جلسات از ایشان به طور رسمی دعوت به عمل آورند. غرفه ی

ص: ۲۶۵

جذب را می توان در ایّام محرم و مراسم مهم و در شروع فصل تابستان در جلوی مسجد به مدت چند روز برپا نمود.

زمان بندی اجرایی:

غرفه باید همزمان با تمام شدن ایّام امتحانات مدارس و چند روز قبل از شروع مراسم بر پا گردد. تهیّه مکان و تدارک فضا آرایی مناسب درون غرفه نیز خود نیازمند برنامه ریزی است، ولی بهترین زمان برای شروع کار غرفه ایّام محرم دو ساعت قبل از برگزاری مراسم تا پایان مراسم است.

به کارگیری نیرو:

حضور چند نفر از نوجوانان مطلع و خوش برخورد و یک نفر از فعالان فرهنگی به عنوان مسؤول غرفه ضروری است. حضور روحانی و مسؤولین مجموعه نیز برای سرکشی مؤثّر است.

لوازم مورد نیاز:

۱.داربست فلزی برای برپایی غرفه؛

۲.لوازم صحنه آرایی درون غرفه؛

۳.تهیّه ی برشور تبلیغاتی برای معرفی فعالیت های مرکز با هدف ایجاد انگیزه برای جذب؛

۴.عکس ها و آلبوم های فعالیت های فرهنگی مرکز؛

۵.میز و دفتر و فرم مشخصات اعضای جذب شده برای ثبت نام؛

۶.مقداری اقلام فرهنگی برای فروش برای گرایش به بازدید؛

۷.ایستگاه بلوتوث برای ارسال نرم افزار و فایل های مداحی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

برخورد همراه با احترام و تکریم و جذّاب بودن فضای غرفه و

استفاده از آلبوم فعالیت های فرهنگی با عکس های دسته جمعی بچه ها، ثبت تلفن بچه ها و والدین ایشان و ارایه ی کارت ثبت نام موقت در ایجاد تعلّق به مجموعه و افزایش انگیزه ی شرکت در اردوی جذب می-تواند مؤثّر باشد.

در مسجد ما:

این غرفه در ایّام برگزاری مراسم دهه ی محرم و با پایان یافتن امتحانات نهایی مدارس در جلوی مسجد با عنوان «پاتوق» برپا می شود که فضای خوبی برای حضور بچه های مسجد است.

ص: ۲۶۷

عنوان برنامه: خادم افتخاری

اهمیت:

ایجاد روحیه ی «خادم الحسین» بودن در تمامی افراد شرکت کننده در مسجد، به ویژه افراد مسؤول، و به کارگیری نیروهای مختلف در مجموعه در جهت انجام فعالیت های مورد نیاز.

این برنامه فعالیتی است برای جذب نیروی انسانی، به ویژه نوجوانان، و شرکت دادن افراد در برنامه ها و در ایجاد تعلّق به مجموعه تأثیرگذار است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

چند هفته قبل از برگزاری مراسم می-توان در سطح محل و یا به صورت وسیع تر یک فعالیت تبلیغاتی با عنوان «خادمین افتخاری» طراحی کرد و افراد را برای شرکت در آن دعوت نمود. پس از ثبت نام افراد و آشنایی با سلیقه و یا هنر افراد در خدمت رسانی به هیأت، و برنامه ریزی برای به کارگیری آنان می-توان از توان افراد برای فعالیت های مختلف همچون: نظافت، پذیرایی، انتظامات جلسه، تبلیغات، و ... بهره گرفت. در حین خدمت مربّیان باید افراد تازه وارد را مورد توجّه قرار داده و ضمن آشنا نمودن آنان با افراد مجموعه و برنامه ها و ظرفیت های موجود در مرکز، زمینه ی جذبشان را فراهم نمایند.

زمان بندی اجرایی:

دو هفته قبل از مراسم با برگزاری جلسه ی مشورتی میان مربّیان می توان این برنامه را مطرح نمود. باید از فعالان فرهنگی خواست، این برنامه را درگاهی برای جذب نیروی جدید به مجموعه بدانند و برای آن وقت کافی اختصاص دهند.

به کار گیری نیرو:

لازم است یک نفر به طور ویژه در مرکز مسؤول این برنامه باشـد. برگزاری برنامه نیز نیازمند کارهای سـتادی است که مربّی و سایر اعضا می توانند در آن مشارکت داشته باشند.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی لیست مشخصات افراد، تهیّه ی کارت و یا بازو نوشته برای انتظامات جلسه، و تهیّه ی فرم ارزیابی افراد برای مربّیان و ... .

ظرافت ها و نکات کلیدی:

در واقع مجموعه نیازی به خدمت افراد ندارد، امّا این برنامه برای جذب افراد و ایجاد تعلّق به مجموعه اهمیت فراوانی دارد.

یکی از بهترین روش های ایجاد اُنس افراد تازه وارد با اعضای مجموعه آن است که در کنار هر دو نفر از افراد تازه وارد یکی از اعضای مجموعه را به طور هدفمند قرار دهیم تا نقش همراه و هادی را برای جذب ایفا کند. در کنار این صمیمیت وتوجّه و محبّت است که شخص تصمیم می گیرد همکاری اش را تداوم بخشد یا به آن پایان دهد.

ثبت شـماره ی تماس افراد و تحویل آن به مسؤول جـذب مجموعه برای دعوت در سایر مراسم می توانـد در جـذب افراد مؤثّر باشد.

واگـذاری مسؤولیت به افراد بایـد متنـاسب با سن، و توان و ظرفیت و ... افراد و در درجه ی اول مورد ذوق و علاقه ی شـخص باشد و با اختیار آن مسؤولیت را بپذیرد. به هر حال، حضور فرد نباید اجباری باشد.

این برنـامه اختصـاص به ایّام محرم نداشـته، بلکه می تـوان در تمـامی برنـامه-هـای پر شور از این سوژه برای جـذب افراد بهره گرفت.

عنوان برنامه: برنامه ریزی برای جلسات سخنرانی و منبر

اهمیت:

یکی از مؤثّرترین رسانه های تبلیغی در مساجد، تبلیغ شفاهی در قالب سخنرانی و منبر است. رسانه ی منبر آمیزه ای است از عقل و احساس و در حقیقت یک برنامه-ی آموزشی همراه با انگیزش است. تبیین و تشریح مسایل دینی، تعمیق آموزه های دینی، افزایش بصیرت و فهم دینی مخاطبان، ایجاد انگیزه، تهییج و تحریک احساسات و آموزش مخاطبان از اثرات مهم سخنرانی و منبر است. منبر نماد آموزش در مسجد است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

در هر مجموعه ی فرهنگی باید جلسات ثابت سخنرانی در یکی از ایّام هفته در طول سال برگزار شود تا بدین واسطه در دراز مدت مسایل دینی تشریح و باعث افزایش فهم و بصیرت دینی گردد؛ لذا علاوه بر برگزاری سخنرانی در مناسبت-های مذهبی در ایّام ماه مبارک رمضان، محرّم و صفر و ایّام فاطمیه (که به طور ویژه باید برای آن ها برنامه ریزی نمود) برگزاری هر هفته یک جلسه با موضوعات اولویت دار ضرورت دارد. با هماهنگی امام جماعت مسجد می توان سخنرانی هفتگی را توسط خود ایشان و یا توسط یکی از سخنران های بیرون مجموعه اجرایی نمود.

بهتر است برنامه ی سخنرانی به مدت بیست دقیقه و بلافاصله بعد از نماز مغرب و عشا باشد. با تبلیغات محلی و تلاش برای بهره گیری بهتر از برنامه می توان میزان جلب و جذب به سخنرانی و حضور افراد را در مجموعه بالا برد.

ص: ۲۷۰

زمان بندی اجرایی:

تهیّه ی تقویم اجرایی این برنـامه در بـازه ی زمانی یک ماهه با ذکر نام سـخنران، عنوان سـخنرانی و مکان برگزاری آن و یک روز قبل از برگزاری، تبلیغ برنامه با شیوه های مرسوم.

به کارگیری نیرو:

تعیین یک نفر از اعضا برای یادآوری به سـخنران و هماهنگی موضوع سـخنرانی و سؤالات محوری آن و همکاری دو الی سـه نفر از اعضا برای تدارک و آماده سازی فضای سخنرانی و پذیرایی و تهیّه ی امکانات صوتی و یا آموزشی لازم است.

لوازم مورد نیاز:

سیسـتم صوتی و وسایل کمک آموزشـی در صورت نیاز، و وسایل تبلیغی و ضـبط سـخنرانی های مهم و کیفی که قصد بهره- گیری فرهنگی از آن ها را داریم.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

هنگـام دعوت از سـخنرانان مـدعّو سـیر موضوعات گفته شـده و ریزموضوع جلسه به ایشان یادآوری شود تا از ارایه ی مطالب تکراری خودداری شود. داشـتن سیر موضوعات برای سخنرانی می تواند در عمق بخشیدن مطالب تأثیر گذار باشد. کشف نیاز مجموعه و تنظیم سـخنرانی متنـاسب با نیازهای افراد مجموعه بر تأثیرگـذاری سـخنرانی می افزایـد. اهمیت دادن اعضا و فعالان فرهنگی به حضـور در جلسه ی سـخنرانی و اُبهت دهی و حفـظ حرمت جلسه و تبلیـغ و دعوت به جلسه به خصوص به صورت چهره به چهره و شخصی می تواند در گرایش و اقبال دیگران به سخنرانی تأثیرگذار باشد.

در مسجد ما:

هر سه شنبه بعد از نماز مغرب و عشا امام جماعت سخنرانی می فرمایند.

ص :۲۷۲

عنوان برنامه: مشاوره و راهنمایی

اهمیت:

یکی از مهم ترین روش هـای تبلیغی مؤثّر، روش تبلیغ چهره به چهره است. مشاوره اگر اصولی و مطابق اسـتانداردهای تعریف شده انجام گیرد، در جهت دهی افق های بلند زندگی و همچنین اصـلاح رفتار و رفع مشکلات روحی، روانی و رفتاری افراد و هم چنین رفع مشکلات درسی، شغلی، خانوادگی و ... می تواند بسیار مؤثّر باشد. کمک به دیگران برای تصمیم گیری صحیح و تقویت بنیه هـای دینی و مهـارت افزایی تربیتی و اعتمـاد به مجموعه از این جهت که در فکر رفع مشـکلات اعضـا است، می تواند از ثمرات این برنامه باشد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

در حاشـیه ی مراسم، مکـانی برای انجـام مشـاوره در نظر گرفته شـود که مراجعین در صورت نیـاز به سـهولت به آنجـا مراجعه نمایند. برنامه باید به نحو مطلوب اطلاع رسانی شود. برای هماهنگی و نظم دهی لازم است شخصی عهده دار این مسأله گردد. عناوین مشاوره، همچون مشاوره ی درسـی، تربیت کودک، خانواده و تربیت دینی و ... می توانـد در چنـد جایگاه مختلف و یا در هر شب با یک عنوان خاص انجام پذیرد. به نظر می رسد گرایش به مشاور خانواده و تربیت فرزند ضـرورت بیشتری داشـته باشـد. محـدوده ی زمانی مشاوره در طول برگزاری مراسم خواهـد بود، ولی اگر نیاز به مراجعه ی بعدی باشد می توان مراجعه کننده را مجدّداً به مرکز دعوت نمود.

زمان بندی اجرایی:

حداقل یک ماه قبل از ایّام محرّم باید با مشاورین هماهنگی لازم انجام گیرد و برایشان برنامه و اهداف آن تشریح گردد. یک هفته قبل از برگزاری مراسم، فضا و امکانات این برنامه آماده گردد.

به کارگیری نیرو:

مسؤول برنامه مشاوره باید برای تبلیغ برنامه و هماهنگی با مشاورین و دعوت از ایشان و ایّاب و ذهاب و پذیرایی و نظم دهی به مرکز مشاوره و نظرسنجی از برگزاری این برنامه نیروهایی متناسب به کار گیرد.

لوازم مورد نیاز:

لوازم تبلیغات، تهیّه ی مکانی برای این کار و تهیّه ی میز و صندلی، دستگاه رایانه برای بهره گیری از نرم افزارهای مشاوره ای و جایگاهی برای معرفی کتاب-ها و یا بروشورهای تربیتی و محصولات فرهنگی مرتبط با این برنامه.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

-در صورت امکان برای مراجعه ی برادران از مشاور آقا و برای شرکت کنندگان خواهر از مشاورین خانم استفاده شود.

-با توجّه به حساسیت امر، مشاورین باید صاحب مدرک مشاوره و دارای رویکرد دینی باشند.

-ترغیب افراد توسط سخنرانان و به صورت غیر رسمی و غیر مستقیم می تواند بر اهمیت مشاوره تأثیرگذار باشد.

-مناسب بودن اخلاق و منش مشاور و مسؤولین این برنامه می تواند بر اعتماد مخاطبین به مجموعه بیفزاید.

ص :۲۷۴

در مسجد ما:

یکی از اعضا، مسؤول این واحد است و با هماهنگی های لازم هر ماه یک جلسه ی مشاوره با عنوان مشـخّص بر گزار می کند. این برنامه با اطلاع رسانی و تهیّه ی مقدّمات لازم و با همکاری عده ای از دوستان اجرا می گردد.

عنوان برنامه : واحد پاسخگویی به سؤالات

اهمیت:

سؤال، کلید فهم است. با توجّه به حجم وسیع و گستردگی شبهات دینی و شیوع آن توسط رسانه ها، پاسخ گویی به شبهات و سؤالات می تواند دررفع آن مؤثّر بوده و اعتماد شرکت کنندگان را به مرکز بیشتر نماید. همچنین یکی از ثمرات برگزاری مجلس عزا، پاسخ گویی به سؤالات اساسی مردم پیرامون دین واهداف قیام امام۷است که اجرای این برنامه مکمّل رسیدن به این منظور است. کشف سؤالات کلیدی و پاسخگویی به آن در ارتقای فهم و بصیرت دینی مؤثّر است. توجّه دادن عزاداران به رفع شبهات و سؤالات اساسی آنان و برطرف نمودن شبهات و پاسخگویی به آن و آشنایی با سؤالات و ذهنیت حاکم بر محلّه از اهداف این برنامه است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

در حاشیه ی برنامه ی عزاداری مکانی برای پاسخگویی در نظر گرفته شود تا مراجعه کنندگان سؤالات خود را از کارشناسان پاسخ گویی بپرسند.

زمان بندی اجرایی:

لازم است حداقل یک ماه قبل از برگزاری مراسم، هماهنگی های لازم، همچون دعوت از کارشناسان پاسخگویی، تدارک مکان و فضای پاسخگویی و تهیّه ی امکانات لازم در جلسه مشورتی مطرح و مسؤولیت پیگیری هر یک مشخّص گردد و دو تا سه روز مانده به برگزاری مراسم نیز مکان پاسخگویی مهیّا گردیده و اطلاع رسانی لازم صورت پذیرد.

به کار گیری نیرو:

بهره گیری از کارشناسان پاسخ گویی حوزه های علمیه، سازمان تبلیغات و دفتر تبلیغات اسلامی و اساتید فن و نیروی اجرایی برای انجام تبلیغات و تدارکات و نظم دهی به مراجعه کنندگان و امور نرم افزارها و کتاب های پرسش و پاسخ.

لوازم مورد نیاز:

داشتن چند دستگاه رایانه و چاپگر.

نرم افزارهای پاسخگویی (پرسمان، پاسخگو، پرسجو، راهی به سوی حقیقت، و نرم افزارهایی پیرامون امام حسین۷ و ...)

معرفی و عرضه ی کتاب های پرسش وپاسخ (همچون رساله های عملیه، مجموعه کتاب-های پرسش و پاسخ دانشجویی (پرسمان)، پرسمان های قرآنی و پرسمان ویژه ی محرّم و ...).

ظرافت ها و نکات کلیدی:

پاسخگویی باید فقط توسط کارشناسان به صورت دقیق و شفاف صورت گیرد.

مراکز پاسخگویی (همچون پاسخگویی ملّی۰۹۶۴۰) معرفی گردد.

برای پاسخگویی به سؤالات خانم ها از کارشناسان خانم استفاده گردد.

امانت داری و رازداری مسؤول پاسخ گویی مورد توجّه باشد.

در مسجد ما:

یک نفر مسؤول واحد پاسخ گویی است و هر دو هفته یک بار باید سؤالاتی را که در صندوق با کد خاص انداخته شده جمع آوری نموده و با هماهنگی امام جماعت مسجد و کارشناسان پاسخ گویی شهر

جواب سؤالات را آماده و بر اساس کـد اعلام کنـد این واحـد چون دائماً با سؤالات مسـجد آشـنا است، هرچنـد وقت یک بار اقدام به برگزاری جلسات پرسش و پاسخ با موضوعات اولویت دار می نماید.

ص: ۲۷۸

عنوان برنامه: نشریه

اهمیت:

تبلیغ مکتوب یک ابزار و ظرفیت مهم است که می توان از آن در ترویج فرهنگ دینی بهره گرفت.

ماندگاری مطالب و قابل تأمّل و تفکر بودن مکتوبات و حتی ساده بودن و قابل نقد بودن و توزیع یک دست و سریع آن و جهت دهی و به کارگیری چند نفر از جوانان مجموعه به این کار، باعث می شود که به این ظرفیت توجّه جدّی شود.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

مجریان این برنامه در دو الی سه هفته ی منتهی به مراسم عزاداری کار خود را شروع نموده و در طول برگزاری مراسم دهه ی اوّل محرّم ده شماره منتشر نمایند و بعد از برگزاری مراسم نیز تا چند شماره آن را ادامه دهند. پیشنهاد می شود که در طول دهه، ده عنوان مورد نیاز مجموعه ارایه و پیرامون آن مطلب نوشته شود و در یک نشریه ی کم حجم در بین عزادران پخش گردد.

زمان بندی اجرایی:

یک ماه قبل از برگزاری مراسم، جلسه ی مشورتی و انتخاب هیئت تحریریه صورت گیرد و دو هفته قبل از مراسم، لیست موضوعات آماده و چند روز قبل از مراسم ده شماره ی اصلی نشریه تکثیر و چاپ گردد.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برنامه و انتخاب دو الی سه نفر به عنوان هیئت تحریریه ی اصلی. برای تکثیر و چاپ و نگهداری و توزیع نیز باید نیروی اجرایی تعیین نمود.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی منابع مطالعاتی اعم از کتاب، سی دی و جزوه و دستگاه رایانه و چاپگر و برگه ی کپی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

نظارت بر محتوای نشریه از اهمیت خاصی برخوردار است. یک مطلب نابجا می تواند اعتبار کل مجموعه را خدشه دار نماید؛ لذا نظارت بر متن نهایی توسط روحانی مسجد و مسؤول مرکز و فعالان فرهنگی لازم است. عناوین انتخابی در جلسات مشورتی قبل از محرّم مورد بررسی قرار گیرد. هماهنگی عناوین سخنرانی و شعار سال هیأت و تطابق با مقتضیات سیاسی و اجتماعی فرهنگی آن سال می تواند در اثربخشی و تأثیر نشریه مؤثّر باشد. طراحی قالب نشریه باید جالب، جذاب و همراه با ابتکار باشد. با توجّه به حجم کم نشریه، پرداختن به یک ریز موضوع می-تواند اثرگذاری آن را بیشتر نماید. با برنامه ریزی و مشخّص نمودن عنوان برای نشریه و دادن سیر وافق وچشم انداز یک ساله می توان این برنامه را به صورت ماهانه یا گاهنامه در طول سال نیز منتشر نمود.

در مسجد ما:

نشریه توانسته است به عنوان یک کار فرهنگی علمی، باعث هویّت و اعتباربخشی به نویسندگان نوجوان مقالات گردد و به واسطه ی همین برنامه چندین برنامه ی مهم فرهنگی همچون شیوه های تهیّه ی نشریه ی فرهنگی و نشریه ی دیواری و آموزش روزنامه نگاری و تهیّه ی مقالات و ... در طول سال اجرا گردد که جاذبه های خاص خود را داراست.

ص :۲۸۰

عنوان برنامه: مرثیه خوانی، مقتل خوانی و قطعه خوانی های ادبی

اهمیت:

ابراز محبّت و مودّت به اهـل بیت:جلوه هـای مختلفی دارد که یکی از بـارزترین آنها محزون بودن در غم ایشان است. اقامه ی عزا و اشک ریختن بر مصایب اهل بیت: در دین ما یک عبادت محسوب می-شود و روایات بسیاری در فضیلت آن وارد شده است. تحکیم و تعمیق باورهای مستدل عقلی با آمیختگی احساسات حاصل خواهد شد؛ لذا دین ما، دین عقل و احساس است و بایـد برای هر دو جنبه برنـامه داشت. اهتمام خود اهل بیت: بر اقامه ی عزای اباعبـدالله۷ خود نشان دهنـده-ی نقش تأثیرگذار این آموزه بر دینـداری است. به همین منظور، لازم است در مراسم برای مرثیه خوانی و خوانـدن روضه و مقتـل و قطعه خوانی ادبی برنامه داشت.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

از سـخنران محترم خواسـته شود که حتمـاً بعـد از سـخنرانی روضه نیز بخوانـد. با مـداحان هماهنگ شود که هر شب با رعایت تناسب نام گـذاری آن، روضه ی مخصوص آن شب خوانده شود. می توان در مجالسـی که کشـش دارند متن مقتل به سـبک مقتـل خـوانی بـا آوایی حزین خوانـده شـود. به عنـوان ترویـج مرثیه خـوانی می توان یکی از اعضـای مجموعه که صـدای زیبا وحزینی دارد در شب هـای عزاداری متنـاسب بـا نـام آن شب قطعه های ادبی را متن خوانی نمایـد. برای این منظور می توان از متن های کتب سیّد مهـدی شـجاعی همچون «پدر و عشق و پسـر»، «آفتاب در حجاب»، «سـقای آب و ادب»، «از دیار حبیب»، «کشتی پهلو گرفته» و ... بهره گرفت.

ص :۲۸۱

زمان بندی اجرایی:

برای برنـامه ی قطعه خوانی لازم است که متن هـای احساسـی مسـتند یک هفته قبل از مراسم تهیّه ی گردد تا مجری بتوانـد با تمرین و تکرار آنهـا تسلّط کافی بر متن پیـدا نمایـد. هماهنگی با مـداحان و مقتل خوانان نیز قطعاً زمان بر خواهـد بود که باید برای آن برنامه ریزی نمود.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برنـامه برای اهتمام ورزیـدن به این موضوع و هماهنگی های لازم و تعیین افرادی برای قطعه خوانی های ادبی در ایّام محرّم و صفر و فاطمیه.

لوازم مورد نیاز:

-تهیّه ی منابع و کُتب.

-تهیّه و تکثیر متن قطعه های ادبی مراثی

ظرافت ها و نکات کلیدی:

مصـیبت خوانی ابزاری برای احسـاس هم دردی بـا اهـل بیت: و القای روحیه ی جانفـدایی برای دین خـداست که بایـد ضـمن داشـتن سوز و گـداز تفکر برانگیز و تحرک آفرین باشـد. روضه می شـنویم تـا درد دینـداریمان زیـاد گردد، تا آرام نگیریـم و کـاری انجـام دهیم. مسـتندخوانی و جلـوگیری از ترویـج خرافـات و تحریفـات از اهمیت خاصـی برخوردار است که مسؤولین فرهنگی بایـد آن را رصـد نماینـد. برای رسـیدن به هـدف مقـدّس فقط از ابزار مقـدّس می توان بهره گرفت؛ لـذا مـداحی و یا روضه خوانی ها بایـد مسـتند باشـد. پرورش مداح حرفه ای و روضه خوان و ... می تواند خود به عنوان یک برنامه در مجموعه دنبال شود.

در مسجد ما:

علاوه بر روضه خوانی توسط سخنران های محترم، درحین برنامه ی مداحی نیز روضه خوانی مفصّل برگزار می شود. قطعه خوانی ادبی نیز قبل از مراسم سخنرانی انجام می پذیرد.

ص: ۲۸۳

عنوان برنامه: مراسم شیرخوارگان حسینی

۷

اهمیت:

اقامه ی عزا به یاد علی اصغر امام حسین۷توسّل به آن بزرگوار، بهره گیری از شور و احساس حسینی برای افزایش انگیزه ی عزاداران تقویت روحیه ی ایثار و جان فدایی برای دین خدا در والدین و زمینه سازی و ایجاد انگیزه برای تربیت دینی فرزندان می تواند از آثار این برنامه باشد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

برگزاری مراسم عزاداری با حضور مادران و شیرخوارگان حسینی در دهه ی اوّل محرّم با دعوت و اعلام مراسم و برگزاری مراسم سخنرانی و مداحی اجرا می گردد. با توجّه به حضور کودکان شیر خوار و بی قراری آنان نسبت به سر وصدا و شلوغی مکان توصیه می شود زمان سخنرانی حداکثر نیم ساعت و با موضوع اهداف قیام و حفظ دین خدا و یا تربیت دینی و وظایف ما در عصر حاضر و ... در نظر گرفته شود و پس از آن مداحی پیرامون علی اصغر۷ و مصایب ایشان و روضه خوانی صورت پذیرد.

زمان بندی اجرایی:

سه هفته قبل از برگزاری مراسم، با سخنران و مداح هماهنگی شود. یک هفته قبل از مراسم نیز نسبت به آماده نمودن مکان و فضای مراسم و فراهم ساختن تمهیدات لازم همچون سیستم صوتی، گرمایشی و سرمایشی اقدام گردد.

ص: ۲۸۴

به کار گیری نیرو:

تعیین مسؤول برنامه و همکاری چند نفر از اعضا برای دعوت نمودن سخنران و مداح و تدارکات جلسه و پذیرایی و همکاری واحد خواهران برای مدیریت و نظم دهی به جلسه لازم است.

لوازم مورد نیاز:

مراسم باید در حسینیه و یا سالنی غیر مسجد برگزار گردد. تهیّه ی بنر یا پارچه های تبلیغاتی برای اطلاع رسانی، سیستم صوتی و ... نیز از دیگر مواردی است که باید آماده شود.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

توجّه به روح معنوی در اجرای مراسم و محور بودن توسّل به اهل بیت: اولویت نخست این برنامه است.

لازم است اهداف جلسه را با سخنران و مداح در میان گذاشت.

در این جلسه می توان ضرورت جهت دهی نذورات را به فعالیت های فرهنگی مسجد تشریح نمود.

برنامه ریزی برای سهولت رفت و آمد عزاداران و پارک وسایل نقلیه نیز لازم است.

در مسجد ما:

این مراسم در ششم محرّم با هماهنگی قبلی و در سالن ورزشی محل برگزار می گردد. شور معنوی و فضای عشق و دلدادگی به اهل بیت: بزرگ ترین نمود این جلسه است.

ص :۲۸۵

عنوان برنامه: پیام های عاشورایی و فضای تبلیغاتی

اهمیت:

در ایّام الله باید شعائر الله تولید شود. در مناسبت ها با توجّه به تأثیرگذار بودن فضای عمومی حاکم بر اجتماع و مراسم می توان از پیام ها و تبلیغات خاص بهره گرفت؛ لذا لازم است در هر مناسبت پیام های اعتقادی و اخلاقی مربوط به آن در قالب شعار و تبلیغات ترویج گردد.

تشریح برنامه و شیوه اجرا:

تهیّه ی لیست شعارهای کوتاه و اطلاع رسانی آن با پارچه نوشته، بَنر، یا برگه های مقوایی و نصب آن در محلّه و یا در داخل مجموعه و اطراف محل برگزاری مراسم.

زمان بندی اجرایی:

دو هفته قبل از محرّم با توجّه به شعار سال مجموعه ی فرهنگی و با هماهنگی و مشورت با فعالان فرهنگی شعارها انتخاب و در قالب های مختلف تکثیر و چند روز مانده به مراسم نصب گردند.

به کارگیری نیرو:

یک نفر به عنوان مسؤول اجرای برنامه و سه الی چهار نفر هم برای همکاری و هماهنگی لازم برای تهیّه ی پیام ها در قالب-های مختلف و نصب در مکان های مناسب.

لوازم مورد نیاز:

امکانات تبلیغاتی همچون پارچه نوشته و ...

ص: ۲۸۶

ظرافت ها و نکات کلیدی:

در انتخـاب شـعارها و پیـام هـا، اولویت-هـای فرهنگی لحاظ شود. پیام ها رسا، کوتاه و پرمغز باشـند. از بهره گیری از احادیث غافل نشویم. موضوعاتی همچون: نماز، امام زمان(عـج)، ولایت، حجاب و حیا، بنـدگی و عبودیت، حفظ نظام اسـلامی، امر به معروف و نهی از منکر می-تواند سوژه های خوبی برای موضوع پیام باشد. بنده در چند هیأت جملاتی این چنین دیدم: رضای خدا در رضای والدین؛ چادر یادگار فاطمه۳؛ حفظ نظام از اوجب واجبات است؛ مصلح باید خود صالح باشد؛ هیأت حیّ علی الصّلوه؛ برای فرج امام زمان همگی دعا کنیم؛ پیروان شهدا؛ نگاه، تیری از تیرهای شیطان و ... .

در مسجد ما:

علاوه بر درج پیـام هـای اخلاقی در قـاب-هـای مخصوص و نهـادن آنهـا در فضای داخلی مسـجد و تعویض دائم پیام ها، در مناسبت-ها نیز چند پیام در ورودی محل برگزاری مراسم و اطراف خیمه ی عزاداری نصب می شود.

ص :۲۸۷

عنوان برنامه: مهد کودک

اهمیت:

یکی از مهم ترین مقاطع شکل گیری شخصیت دینی، ذهنیت های دوران کودکی است. اگر کودکان از مراسم و مناسبت های مـذهبی چهره ی خوب و خوشایندی به ذهن بسپارند جذب ایشان در آینده به سهولت انجام خواهد گرفت. از طرفی، باید از حضور کودکان به عنوان یک ظرفیت برای آموزش–های دینی استفاده نمود. آموزش و اجرای برنامه برای کودکان، خوشایند نمودن مراسم عزاداری و اُنس با مراسم عزا برای کودکان، نظم بخشـی به مراسم و داشتن برنامه برای کودکان به عنوان دعوت شدگان مکتب حسینی نشان اهمیت این جلسه است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

در حاشیه ی مراسم، فضـایی برای مهـد کـودک در نظر گرفته شـود که عزادارن حسـینی کودکـان خـود را در طول برگزاری مراسم به آنجا بسپارند تا برنامه های محتوایی جالب برای آنان برگزار گردد.

زمان بندی اجرایی:

یک ماه قبل از محرّم با کارشـناسان کودک برای اجرای برنامه ها، هماهنگی و ده روز مانـده به شـروع مراسم مقـدّمات فضای مهد تهیّه و پیگیری شود.

به کارگیری نیرو:

بعد از تعیین مسؤول مهد، آماده کنندگان فضای مهد، کارشناس و مجری و انتظامات جلسه باید مشخّص گردد.

ص: ۲۸۸

لوازم مورد نیاز:

وسایـل تزئین و طراحی فضـای مهـد، همچون صـندلی پلاستیکی، تابلو، ویـدیوپروژکشن، میز و یا تریبون، وسایل اسـباب بازی برای کودکـان زیر سه سال، برگه ی نقاشـی و یا پارچه و بوم و لوازم نقاشـی و جوایز و تغـذیه برای پـذیرایی، لازم و ضـروری است.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

طراحی فضای مهـد بایـد متناسب با ذوق کودکان باشد. برای نقاشـی و قصه گویی و مسابقه می توان در هر شب یک محور یا موضوع را مشخّص و مطرح نمود. موضوعات باید بیانگر اهداف قیام امام و آشنایی با ولایت و فضایل امام، اُنس با مسجد، امر به معروف و ... باشـد. داشـتن قـالب در اجرای برنـامه لازم است؛ به طور مثال هر شب هم خوانی سور قصار و اجرای سـرود یا تواشـیح، اجرای برنامه توسط کارشـناس کودک، قصه گویی، مـداحی، نمایش فیلم و یا کارتن و مسابقه اجرا گردد. در هنگام پـذیرش کودکـان، ثبت شـماره هـای تلفن همراه والـدین و ارایه ی شـماره ی کـد کودکـان لازم است. مقطع سـنی پیشـنهادی کودکان ۴ تا ۱۰ سال است. استفاده از نذورات برای کودکان باید متناسب با ذائقه ی ایشان برنامه ریزی گردد.

در مسجد ما:

ایـن برنـامه توانسـته است حـداقل ده نفراز نوجوانـان وجوانـان را به خـود مشـغول نمـوده و آرامش جلسه ی بزرگسالان را نیز تضمین نماید.

ص :۲۸۹

عنوان برنامه: نمایشگاه نقاشی

اهمیت:

بهره گیری از ظرفیت هُنر و آمیختگی احساس و باور برای کودکان، ارتقای شناخت ذهنیت کودکان از واقعه ی محرّم، تشویق روحیه ی جانفدایی برای امام و همدردی با مصایب اهل بیت:، به کارگیری کودکان در مراسم عزاداری و ایجاد جاذبه برای شرکت در مراسم و زمینه سازی برای جذب ایشان به مجموعه از اثرات و فواید این برنامه است.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

فراخوان نقاشی در مقطع ابتدایی پسران و دختران در قالب فرم نقاشی که در دو قسمت و در برگه A۴ تهیّه می شود و در خواست از دانش آموزان که در چند سطر پیرامون این سؤال که: اگر در کربلاـ بودم چه می کردم؟ احساساتشان را بازگو و برای آن یک نقاشی بکشند. بعد از پخش فرم ها و جمع آوری فرم های تکمیلی، می توان در نمایشگاهی با همین عنوان نقاشی ها را در معرض دید عموم گذاشت و به برترین ها جایزه داد.

زمان بندی اجرایی:

-تهیّه و تکثیر فرم ها و تبلیغات قبل از دهه ی محرّم.

دهه ی اوّل محرّم فضای کلّی جامعه متأثّر از ایّام عزاداری است؛ لذا زمان خوبی برای پخش و جمع آوری فرم هاست. در مناسبت های بعد از دهه ی محرّم نیز می-توان نمایشگاه را برگزار نمود.

به کارگیری نیرو:

با تعیین مسؤول اجرای این برنامه و بهره گیری حداقل از دو الی

سه نفر برای تهیّه ی فرم ها و تکثیر و توزیع و جمع آوری و برگزاری نمایشگاه و خرید جوایز و تقدیر از برگزیدگان، می توان این برنامه را اجرا نمود.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی فرم، برگه یا بنر تبلیغاتی، آماده نمودن فضایی برای نمایشگاه (مثل حیاط مسجد یا داخل حسینیه) و زونکنی برای بایگانی و نمونه کار آرشیوی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

-این برنامه می تواند ظرفیتی برای جذب کودکان به برنامه های مسجد یا هیأت باشد.

-عنوان مسابقه می تواند متناسب با شعارها یا پیام های مهم عاشورایی باشد.

در مسجد ما:

هرگاه جملات کودکانه در کنار نقاشی های بچه را بر دیوار مسجد می بینیم، به عمق باور دینی و صدق و صفای اعتقاد کودکان می توان پی برد. و دیدن صحنه-هایی که بازدیدکنندگان اشک هایشان را از گوشه ی چشمان پاک می کنند کار دشواری نیست.

عنوان برنامه: تهیّه ی کلیپ

اهمیت:

با توجّه به آشنایی بسیاری از جوانان دبیرستانی با فضای کار گرافیکی و تهیّه-ی کلیپ، می توان ذوق هنری این عزیزان را به فضای محرّم و جلوه های دینی جهت داد و با شناسایی و به کارگیری جوانان خلّاق در جذب ایشان مؤثّر بود. بهره گیری از ظرفیت های هُنری و آمیختگی احساس و باور و توجّه نسل جوان به وظایف فرهنگی در عصر غیبت و تنوع و تلطیف در برنامه های عزاداری و پیام رسانی در قالب این رسانه، می تواند شمّه ای از ثمرات این برنامه باشد.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

تهیّه ی کلیپ و نماهنگ کوتاه با موضوعات و عناوین مهم فرهنگی و پخش در فواصل برنامه ها.

بهتر است کلیپ مورد نظر در اوایل یا اواخر برنامه پخش شود.

زمان بندی اجرایی:

دست کم یک ماه قبل از مراسم، نیروها شناسایی و لیست درخواستی به ایشان داده شود. کلیپ ها چند روز قبل ازبرگزاری مراسم برای نظارت به واحد صوتی - تصویری تحویل داده شود.

به کارگیری نیرو:

تعیین مسؤول برنامه توسط واحد صوتی - تصویری، همکاری و هماهنگی بچه های کلیپ ساز در این واحد.

لوازم مورد نیاز:

دستگاه رایانه، نرم افزارهای مورد نیاز، بهره گیری از آرشیو محصولات فرهنگی.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

پخش موسیقی لهوی وغنایی حرام بوده و حرمت پخش آن در مساجد و حسینه ها بیشتر خواهد بود؛ لذا نظارت بر آهنگ ها و تصاویر و تأیید آن توسط فعالان فرهنگی مرکز، به ویژه روحانی مسجد امری ضروری است. در مراسمی که چند شب ادامه دارد برای هر شب یک عنوان و محتوا ارایه شود. حجم کلیپ های تولیدی از تعداد جلسات بیشتر باشد تا قدرت انتخاب بیشتری برای پخش وجود داشته باشد. حجم زمانی هر کلیپ بهتر است از ۴ دقیقه بیشتر نباشد. تناسب موضوعات سخنرانی یا عناوین برنامه ها با کلیپ-ها در خور توجّه است، عنوان مسجد، هیئت، مرکز فرهنگی و یا پدید آوران، در کنار کلیپ درج شود.

در مسجد ما:

مسؤول واحد صوتی - تصویری برای مراسم مختلف از برخی از اعضا درخواست ساخت کلیپ می کند. ساخت کلیپ به طور معمول در این واحد و با همکاری دوستان صورت می گیرد. مجموعه تولیدات هم با اسم تهیه کنندگان آرشیو می شود و در بسیاری از موارد برای مراکز فرهنگی دیگر قابل استفاده بوده است.

ص :۲۹۳

عنوان برنامه: عکاسی

اهمیت:

ثبت خاطرات و بازخوانی آن می تواند در ایجاد تعلّق افراد به مجموعه مؤثّر باشد. معرفی و اعتباردهی به اعضا و ایجاد انگیزه و تشویق در کارهای گروهی، ثبت نمونه کارهای فرهنگی برای ارایه ی گزارش و یا انتقال تجربیات نیز ضرورت اجرای این برنامه را بیشتر می-نماید.

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

با دراختیار قراردادن یک دوربین دیجیتالی و ارایه ی سوژه به عکاسان و عکس برداری از سوژه ها می توان شورحسینی، همکاری، کار گروهی، صمیمیت و دوستی اعضای هیأت، روحیه ی اخلاص، رابطه ی اعضا با روحانی و گزارش برنامه های اجراء شده در هیأت و... را به تصویر کشید و علاوه بر بایگانی و ثبت در آلبوم های هیأت، بعد از دهه ی محرّم و یا چند روز مانده به محرّم سال آینده، آن را در محیط مسجد به نمایش گذاشت.

زمان بندی اجرایی:

تهیّه ی دوربین و ارایه ی لیست سوژه های عاشورایی به عکاسان یک هفته قبل از دهه ی محرّم، عکس برداری در طول دهه، برگزاری نمایشگاه در بعد از دهه و یا چند روز مانده به محرّم سال آینده در نظر گرفته شود.

به کارگیری نیرو:

انتخاب مسؤول برنامه و به کارگیری دو الی سه نفر عکاس که هم ذوق هنری داشته و هم راغب به اجرای این برنامه هستند. بهتر است

ص :۲۹۴

مسؤولیت ظهور عکس ها و نگه داری و آلبوم کردن و بر پایی نمایشگاه نیز به آنها داده شود.

لوازم مورد نیاز:

دوربین عکاسی (ترجیحاً دیجیتالی)، تهیّه ی آلبوم، تابلو یا بُرد و یا فضایی برای به نمایش گذاشتن عکس ها.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

توجّه به عکاسی هدفمند، یعنی محوریت دادن به مضامین عاشورایی از نکات لازم-الاجرا است. آنچه که مهم است این است که عکس ها در آینده بیانگر یک پیام باشند، پیام عشق به اهل بیت:. همچنین تأکید بر محوریت داشتن روحانی در هیئت، اخلاص، ایثار و... . با توجّه به محدودیت و محذورات خاص، این برنامه فقط در واحد برادران قابل اجرا است.

در مسجد ما:

مرور خاطرات اجرای برنامه ها و بازدید از آلبوم ها و نمایشگاه های عکس حس خوشایندی برای بازدیدکنندگان ایجاد می کند که همیشه منجر به درخواست ظهور عکس های دست جمعی می گردد.

ص: ۲۹۵

عنوان برنامه: تقدیر از خادمان امام حسین

۷

اهمیّت:

تقـدیر و تشـکر از همه ی کسـانی که در اجرای برنـامه ی عزاداری سـهیم بوده انـد از وظـایف فعالان فرهنگی است. همچنین تجلیل از پیرغلامان امام حسین۷.

شایسـته است افرادی که سال هاست در کسوت مداح ، تعزیه گردان خادم و ... به عزاداران حضـرت سیدالشهدا۷خدمت کرده و به عزاداری امام حسـین۷ رونق بخشـیده انـد مورد تجلیل و تقـدیر واقع شونـد، دست کم می توان با مهیا کردن لوح تقـدیر و دعوت از ایشان در یکی از مجالس ایام محرم و تقدیم به ایشان موجبات تقدیر را فراهم آورد.

تجلیل از پیرغلامان حسـین ابن علی۸علاوه بر این که تکریم و احترام گذاشـتن به ساحت مقدّس امام حسین۷و علاقه مندان به ایشان است، موجب خواهـد شد دیگران به ویژه جوانانی که در این زمینه تلاش می-کنند احساس منزلت نمایند و به خدمت و عزاداری امام حسین۷ افتخار کنند.

بـا اجرای این برنـامه می توان از نوجوانـان و جوانـان فعـال در مراسم تجلیـل کرد. اعطای لقب «خادم الحسـین۷» می توانـد در هویّت بخشـی و تثبیت شخصـیت دینی آنان تأثیرگـذار باشـد. الگوپروری و ترغیب و تشویق نیز می تواند از آثار برگزاری این مراسم باشد. (۱)

ص: ۲۹۶

۱- . سمعت الرضا۷ یقول: «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عز وجل». (وسایل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۱۳)

تشریح برنامه و شیوه ی اجرا:

بعد از تهیّه ی لیست خادمان و تهیّه ی لوح سپاس و تقدیر، در یک جلسه با حضور جمعیت نمازگزار از خادمان تقدیر و تجلیل به عمل می آید.

زمان بندی اجرایی:

ده روز قبل از محرّم قاب و لوح سپاس آماده می شود و چند روز پس از برگزاری مراسم و ثبت اسامی مراسم تجلیل صورت می گیرد.

به کارگیری نیرو:

یک نفر به عنوان مسؤول برای پیگیری و برنامه ریزی و انتخاب پوستر و قاب و تهیّه ی متن در نظر گرفته می شود. برای سهولت در امور می توان از دو الی سه نفر از جوانان هیئت نیز استفاده نمود.

لوازم مورد نیاز:

تهیّه ی پوستر و متن لوح تقدیر و قاب مناسب یا تهیّه ی تندیس منقوش به اسماء مرتبط با اباعبدالله الحسین۷.

ظرافت ها و نکات کلیدی:

در آغاز جلسه لازم است از عموم مردم و همه ی کسانی که قبول زحمت نموده اند تشکر لسانی نمود. همچنین باید همگان را به این نکته توجّه داد که این مراسم نمادین است و به رسم سپاس از همه ی خادمان حسین۷ و انجام وظیفه، تنها چند نفر انتخاب شده اند. علاوه بر روحانیون مدعو و مداحان، بهتر است بیشتر برگزیدگان از قشر نوجوان باشند. لازم است که تقدیر جنبه ی مادی و مالی نداشته باشد؛ لذا تقدیر با لوح و سکه و یا وجه نقد اصلاً مد نظر نیست. لوح سپاس اگر از طرح های گرافیکی منقوش به اسم مبارک ابا عبدالله۷ و یا

تصاویری از صحن و سرای حرم ایشان باشد بهتر خواهد بود، خود لوح و قاب باید وزین و شکیل و درخور سپاس و تقدیر از خادم الحسین۷ باشد. تاریخ و نام هیئت در حاشیه ی لوح قید و لحاظ گردد. اهدای لوح سپاس در جلسه ای با حضور جمعیت نمازگزار و با تشریفات خاص همچون اهدای لوح به دست امام جماعت مسجد می تواند تأثیرگذارتر باشد.

البته برای انتخاب پیرغلامان باید دقت های لازم صورت گیرد تا صرفاً موجبات تجلیل از افرادی که مشهورند و بی توجهی نسبت به خادمان گمنام نشوند. ضمن این-که می بایست ملاک هایی برای انتخاب افراد در نظر گرفت. برخی از این ملاک- ها عبارت است از سن بیشتر، سابقه ی بیشتر خدمت، مقبولیت بیشتر در بین مردم، شور اخلاص، تواضع و فروتنی، تلاش و پشت کار، همت بلند و ... .

بدیهی است برای انتخاب خادمان مشورت با بزرگان محله و بررسی شخصیت افراد امری ضروری است. به ویژه این که گاهی در بعضی از محله ها بین ریش سفیدان اختلاف های جزیی وجود دارد که ممکن است با مطرح ساختن یکی و بی توجهی به فرد دیگر اختلاف شعله ور می شود.

تجلیل از جوانان فعّال

جوانی که با خلوص نیّت و همت و پشتکار فراوان در مراسمات عزای امام حسین۷ شرکت کرده و خدمت می کنند باید مورد تقدیر و تجلیل قرار گیرند.

ص :۲۹۸

کودکان مشارکت کننده

تجلیل از کوچک ترین فردی که می تواند زیارت عاشورا را بدون غلط بخواند یا حفظ باشد.

خادمان گمنام از جمله طباخ و آشپز که در مکانی غیر از مکان عزاداری مشغول طبخ غذا هستند و ...

این برنامه در واحد خواهران نیز قابل اجرا است.

در مسجد ما:

هر ساله سه روز بعد از اتمام دهه ی محرّم، بعد از نماز مغرب و عشا این مراسم با شرایطی که ذکر شد برگزار می-گردد.

در انتها به اجرای چند برنامه ی دیگر ویژه ی ایّام محرم اشاره می کنیم:

اذان و نماز دسته جمعی در ظهر عاشورا

همان گونه که بارها شنیده ایم حضرت سیّد الشّهداء۷ شـهید نماز است و برای بر پا شدن نماز و احیای دین شهادت را بر خود گوارا دانست. هم چنین شـنیده ایم در ظهر عاشورا هنگامی که ابوثمامه صیداوی وقت نماز را متذکّر شد، امام۷ خشنود شده و او را دعا کردنـد و در همان حال کارزار جنگ، او را مأمور کرد که اذان بگویـد و نماز را برپا نمود. از این رو، شایسـته اسـت عزاداران به هر شـکل ممکن برنـامه هـای خود را به گونه ای تنظیم نماینـد که در هنگام ظهر عاشورا در مکانی واقع شونـد که امکـان برپایی نماز جماعت فراهم باشـد و تحت هیـچ شـرایطی نماز را به تأخیر نیندازنـد. برای رونق بخشـی بیشتر به اذان ظهر عـاشورا پیشـنهاد می شود در هنگـام اذان، فردی که توان گفتن اذان با صوت زیبا دارد اذان را بگویـد و از دیگران نیز بخواهد همراه او با صـدای بلند اذان را تکرار نمایند. این امر باعث می شود که اذان گفتن دسـته جمعی در ظهر عاشورا فرهنگ شده و همه ساله اجرا شود. نیز یادآوری شود که همه نیّت کننـد که ثواب «صـیداوی»، اذان گوی حضـرت سـیّد الشّـهداء۷را داشته و مشمول دعای خیر حضرت صاحب الزمان(عج) واقع شوند.

داشـتن برنـامه در طول سـال برای مؤذّن هـا و پرداختن به امر تربیت مؤذّن و برگزاری کلاس های آموزشـی و اجرای مسابقات اذان، می توانـد اهمیت اذان گویی را در ذهن و ضـمیر مؤمنان و مخاطبان افزایش دهد و به رونق و ارتقای فرهنگ اذان گویی مدد رساند.

ص: ۳۰۰

شام غریبان

معمولاً ـ مراسم عزاداری از اوّل دهه ی محرّم آغاز می شود و در شب و روز عاشورا همه، مراسم را تمام شده حساب کرده و متفرّق می شوند، در حالی که شام غریبان و برنامه های مربوط به آن از جایگاه بلندی برخوردار است. از این رو، شایسته است با طراحی الگویی مناسب این شب را گرامی داشت.

با توجّه به این که شام غریبان در کربلای معلّا همراه با تاریکی و سوزوگداز بود، شایسته است فضا را خاموش گذاشته و با روشن گذاشتن شمع به یاد شهدای کربلا این شب را گرامی داشت.

تلاوت قرآن، به ویژه سوره ی «الرحمن»، که غالباً در مراسم ترحیم قرائت می شود و ذکر مصایب اهل بیت: از بهترین برنامه های این شب به شمار می رود.

البته شرایط برگزاری مراسم، بسته به این که سُنّت های هر محل چگونه است و در چه مکانی مراسم را برگزار می نمایند (مسجد، امام زاده و...) می تواند حال و هوای جلسه را تغییر دهد. می توان از برخی سُنّت هایی که مردم در مراسم ترحیم درگذشتگان خود انجام می دهند بهره گرفت و آیین هایی را برای این مراسم طراحی کرد.

عهدنامه ی عاشورا

درتاریخ عاشورا نقل شده است که شب عاشورا یاران حسین بن علی۸ گرد ایشان جمع شدند. پس از این که امام خبر شهادت همه را در روز عاشورا به آنان داد، رخصت فرمود که هر کس تحمّل ندارد می تواند کربلا را ترک نماید. در این هنگام، یاران امام حسین۷ همگی با حالتی خاص علاقه ی خود را به امام و شهادت در رکاب

ص: ۳۰۱

ایشان ابراز داشته و با آن حضرت عهد و پیمان بستند که تا آخرین لحظه ایشان را یاری نمایند.

این واقعه ی تاریخی می تواند در قالب الگویی همه ساله در شب عاشورا در مساجد بازگویی شود.

مبلّغ یا مدّاح می تواند در تاریکی شب و پس از این که فضای معنوی خاصی به وجود آمد این صحنه را بازگویی نماید.

می توان به گونه ای برنامه ریزی کرد که چند نفر از میان جمعیت جملاتی شبیه جملات یاران امام حسین۷را بر زبان جاری کرده و حال و هوای جلسه را معنوی تر سازند.

سپس در حالتی معنوی و مناسب مبلّغ می تواند جملاتی را که از پیش تنظیم نموده است بلند بخواند و از همگی بخواهد با تکرار آنها با امام حسین۷ و امام زمان خود حضرت حجه ابن الحسن العسکری (عجّل الله فرجه) تجدید میثاق نمایند.

به طور مثال: «ای حجّت خدا! با تو عهد می بندیم با تمام وجود برای اعتلای کلمه ی الله تلاش کنیم و تا پای جان در برابر ظالمان بایستیم.»

«ای مولای من! هرگز تو را تنها نخواهم گذاشت و هیچ چیزی حتی شهادت و مردن هم نمی تواند بین ما و شما جدایی بیندازد.»

ای آقای من! اگر چه بسیاری از انسان ها با تو مهربان نیستند و در اطاعت از تو کوتاهی می کنند، در این شب با عظمت عهد می بندیم تو را دوست بداریم و در اطاعتت کوتاهی نکنیم.» ای حجت خدا! اگر هفتاد بار هم در رکاب شما کشته شویم و بدنمان در آتش، خاکستر شود باز هم حاضر نیستیم شما را تنها بگذاریم و...»

شایسته است که این جملات را مداح یا مبلّغ قرائت کرده و مردم

نیز آن را تکرار نمایند. این امر باعث می شود هر کس از درون خویش با مولای خود احساس نزدیکی بیشتری نموده و با او عهد بسته و سعی کند نسبت به آن پایبند باشد. بدیهی است اجرای این الگو در تاریکی شب و در حالتی که همه در حال معنوی خود به سر می برند تأثیر بیشتری دارد.

برگزاری یادواره ی شهدا در ایّام محرّم و صفر

برای ترویج و پاسداشت فرهنگ شهادت، می توان در این ایّام یادواره ی شهدای محل را برگزار نمود. این کار باید با برنامه ریزی دقیق و با اُبهت و عظمت برگزار گردد تا در مسیر پاسداشت مجاهدان فی سبیل الله، نقش الگویی آنان بیشتر جلوه گر شود. در این زمینه مراکزی همچون بنیاد شهید و امور ایثارگران... دارای تجربیاتی هستند که می توان برای برپایی بهتر چنین جلساتی از آنان بهره گرفت.

روز شماری تا محرّم

می توان چهل روز مانده به فرا رسیدن ماه محرّم، برنامه ی زیارت عاشورا و یا دعای توسل را در مجموعه برگزار کرد تا افزون بر زمینه سازی و انسجام دهی به اعضا، هماهنگی های لازم را برای اجرای بهتر برنامه ها به وجود آورد. بعد از جلسه، فضای خوبی برای جهت دهی فرهنگی و به کارگیری نیروها و تشکیل ستادها و تقسیم کارها و مسؤولیت ها ایجاد می شود.

امیدواریم شما نیز تجربیات موفق خویش را به صورت برنامه ی اجرایی برای ما ارسال نمایید تا بتوانیم در راستای ترویج فرهنگ دینی آن را نشر دهیم.

ص: ۳۰۳

منابع:

قرآن

نهج البلاغه

بایسته های تبلیغ؛خلاصه مباحث گردهمایی روحانیون مستقر سازمان تبلیغات،همدان ۱۳۸۲ش .

مدیریت فعالیتهای فرهنگی سید مهدی حسینی مرکز نشر هاجر ۱۳۸۵ش.

معماری فرهنگی عزاداری؛ محمد قطبی، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم شعبه اصفهان ۱۳۸۹ش .

مسؤولیت و سازندگی، علی صفایی حایری،انتشارات لیله القدر۱۳۸۲ش.

معجزه ارتباط با فرزند به زبان ساده، چاپ سبا،۱۳۸۹ش .

ره توشه ی راهیان نور، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم،۱۳۷۶ش.

تفسیر نمونه، آیت الله مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، چاپ هشتم، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۰ش.

بحارالأنوار، علامه مجلسی، ۱۱۰جلد، مؤسسه الوفاء بیروت- لبنان، ۱۴۰۴ق.

مفردات الفاظ القرآن ، العلامه الرّاغب الأصفهانی، تحقیق: صفوان عدنان داوودی المطبعه الحیدریه نجف ۱۳۷۶ ق .

الکافی ثقه الاسلام کلینی،۸ جلد ، دارالکتب الإسلامیه تهران، ۱۳۶۵ ش.

وسایل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، محمد بن الحسن الحر العاملی، مؤسسه آل البیت لإحیاء التراث، قم۱۳۷۲ش.

نشریه فروغ مسجد، شماره سه، ۱۳۸۴ش.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹